

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ»
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

ΟΙ ΜΑΧΕΣ ΤΟΥ ΣΤΑΛΙΝΓΚΡΑΝΤ (1942-3) ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ (1945):

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ευθύμιος Αγγελόπουλος

Αθήνα, 2018

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Αναπλ. Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Κωνσταντίνος Υφαντής, Αναπλ. Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ευθύμιος Αγγελόπουλος, 2017

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

Αφιερώνεται στην οικογένεια μου

Ευχαριστίες

**Η παρούσα εργασία δεν θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς τη συμβολή του
καθηγητή μου Κολιόπουλου Κωνσταντίνου
τον οποίο ευχαριστώ για την πολύτιμη υποστήριξη του.**

Περιεχόμενα

Περίληψη	9
Abstract.....	10
Εισαγωγή	11
Κεφάλαιο πρώτο	13
Κριτική ανάλυση της Μάχης του Στάλινγκραντ 1942-1943	13
Ιστορική Ανάλυση	13
Υψηλή Στρατηγική	27
Διάγνωση Διεθνούς Περιβάλλοντος.....	27
Καθορισμός Πολιτικών Στόχων	30
Διαμόρφωση Εικόνας	40
Στρατιωτική Στρατηγική.....	45
Επιχειρησιακή Τέχνη	50
Τακτική	53
Ανάλυση Ηγετών	56
Συμπεράσματα επί της Μάχης του Στάλινγκραντ	59
Κεφάλαιο Δεύτερο.....	73
Κριτική ανάλυση της Μάχης του Βερολίνου Απρίλιος- Μάιος 1945	73
Ιστορική Ανάλυση	73
Διάγνωση Διεθνούς Περιβάλλοντος.....	82
Καθορισμός Πολιτικών Στόχων	86
Καθορισμός Αποτελεσματικότερου Σχεδιασμού Μέσων.	90
Στρατιωτική Στρατηγική.....	104
Επιχειρησιακή Τέχνη	110
Τακτική	114
Ανάλυση Ηγετών	116
Συμπεράσματα επί της Μάχης του Βερολίνου	119
Κεφάλαιο Τρίτο.....	130
Βιβλιογραφία	142

Πίνακες

Πίνακας 1. Χρονολογικός πίνακας της Μάχης του Στάλινγκραντ	25
Πίνακας 2. Χρονολογικός πίνακας της Μάχης του Βερολίνου	81

Γραφήματα

Γράφημα 1. Γερμανικές κατακτήσεις κατά το έτος 1942.....	13
Γράφημα 2. Επιχείρηση Barbarossa, Ιούνιος – Δεκέμβριος 1942.....	14
Γράφημα 3. Σχεδιασμός Επιχείρησης «Κυανούν Σχέδιο», Απρίλιος 1942.....	15
Γράφημα 4. Η γερμανική προέλαση στο νότο, καλοκαίρι του 1942.....	16
Γράφημα 5. Γραμμή μετώπου το διάστημα Σεπτέμβριος- Νοέμβριος 1942.....	19
Γράφημα 6. Επιχείρηση Ουρανός Νοέμβριος 1942	20
Γράφημα 7. Επιχείρηση «Μικρός Κρόνος».....	22
Γράφημα 8. Επιχείρηση «Δακτυλίδι».....	23
Γράφημα 9. Επιχείρηση «Χειμερινή Καταιγίδα»	24
Γράφημα 10. Σύγκριση Γερμανικής- Σοβιετικής παραγωγής όπλων	33
Γράφημα 11. Σύγκριση Γερμανικής- Σοβιετικής παραγωγής τεθωρακισμένων	34
Γράφημα 12. Σύγκριση Γερμανικής- Σοβιετικής παραγωγής αεροσκαφών.....	35
Γράφημα 13. Σύγκριση Γερμανικής- Σοβιετικής Βιομηχανικής παραγωγής.....	36
Γράφημα 14. Σύγκριση Γερμανικής- Σοβιετικής παραγωγής όπλων	38
Γράφημα 15. Αποτύπωση γερμανικών επιθέσεων	46
Γράφημα 16. Σύγκριση αριθμού Γερμανών- Σοβιετικών στρατιωτών.....	49
Γράφημα 17. Επιχείρηση Βερολίνο I, 16-19 Απριλίου 1945	75
Γράφημα 18. Επιχείρηση Βερολίνο II, 19-25 Απριλίου 1945	77
Γράφημα 19. Επίθεση στο Βερολίνο, 21 Απριλίου- 5 Μαΐου 1945	78
Γράφημα 20. Επιχείρηση Βερολίνο III, 25 Απριλίου- 8 Μαΐου 1945.....	80
Γράφημα 21. Σύγκριση παραγωγής όπλων των αντιπάλων 1939-1945.....	97

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία αφορά στη σύγκριση δύο εκ των σημαντικότερων μαχών που διεξήχθησαν κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Το κυριότερο χαρακτηριστικό των μαχών αυτών, αλλά και κοινός τους γνώρισμα ήταν το γεγονός ότι και οι δύο διεξήχθησαν σε κατοικημένους τόπους, εντός δύο μεγάλων και σημαντικών πόλεων των αντιπάλων. Το μένος, η σφοδρότητα των μαχών αυτών αλλά και η αξία του αποτελέσματός τους, που επέδρασε καταλυτικά στην τελική έκβαση του πολέμου, ήταν οι λόγοι για τους οποίους η νεότερη παγκόσμια στρατιωτική ιστορία τις κατέταξε όχι μόνο στις αιματηρότερες αλλά και στις πλέον αξιόλογες προς ανάλυση και μελέτη, μάχες. Η κεντρική ιδέα του παρόντος κειμένου ήταν, η παρουσίαση της δομής και της υψηλής στρατηγικής των αντιπάλων στις δύο μάχες. Πιο συγκεκριμένα προσεγγίστηκαν, το πλαίσιο εντός του οποίου διαδραματίστηκαν οι εξελίξεις, αναπτύχθηκαν και κινήθηκαν οι στρατιωτικές δυνάμεις, καθώς και η διαμόρφωση του μηχανισμού των συγκρούσεων μέσα από τις συγκεκριμένες κινήσεις, που επηρέασαν την εντέλει κατάληξη.

Μέσα από τη συγκριτική ανάλυση καταγράφηκε ο σχεδιασμός και η πορεία της διεξαγωγής των αντίπαλων πολεμικών επιχειρήσεων. Αποτυπώθηκε ο επηρεασμός της εξέλιξης της υλοποίησης των στόχων και της υψηλής στρατηγικής των δύο αντίπαλων στρατοπέδων. Αποτέλεσμα της σύγκρισης ήταν η ανάδειξη της εικόνας της διαδραστικής σχέσης μεταξύ των λαθών και της τακτικής των αντικρουόμενων πλευρών και η επισήμανση των κυριοτέρων σημείων, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν και εφελτήριο ερέθισμα της εκκίνησης μιας μελλοντικής έρευνας.

Λέξεις-κλειδιά:

Μάχη, αστικός ιστός, Βερολίνο, Στάλινγκραντ, Ράιχ, σύμμαχοι, στρατηγική.

Abstract

This diploma thesis deals with the comparison of two of the most important battles that took place during the Second World War. The main feature of these battles, as well as their common trait, was the fact that both were conducted in inhabited places, within two large and important cities of the opponents. The wrath, the severity of these battles, and the value of their effect, which had a catalytic effect on the final outcome of the war, were the reasons why the newer world military history ranked them not only in the bloody but also in the most remarkable, for analysis and study, fights. The central idea of this text was to present the structure and high strategy of the opponents in the two battles. In particular, have been approached, the context in which the developments took place and the military forces developed and moved, as well as the formation of the conflict mechanism through the specific movements that ultimately influenced the outcome.

Through the comparative analysis the planning and the course of the rival combat operations were recorded. The influence of the combat development towards the archiving of the goals and also the high strategy of the two opposing camps was impressed. The result of the comparison was to highlight the interactive relationship between the mistakes and the tactics of the conflicting sides and to underline the main points, which can be a springboard of the start of a future research.

Keywords

Battle, urban web, Berlin, Stalingrad, Reich, allies, strategy.

Εισαγωγή

Η κεντρική ιδέα του κειμένου ήταν, η παρουσίαση της δομής και της υψηλής στρατηγικής των αντιπάλων στις δύο μάχες του Στάλινγκραντ και του Βερολίνου.

Στο **πρώτο κεφάλαιο** παρουσιάζεται η σύγκρουση Γερμανών και Σοβιετικών κατά τη διάρκεια της μάχης στην πόλη του Στάλινγκραντ. Μέσα από την ανάλυση των δομικών συντελεστών που διαμόρφωσαν την υψηλή στρατηγική του Χίτλερ και του Στάλιν, καταγράφεται εάν και με ποιους τρόπους, οι αντίπαλοι κατόρθωσαν να κινητοποιηθούν για την επίτευξη του επιθυμητού για αυτούς, αποτελέσματος. Η μάχη, αν και υπήρξαν και άλλες πριν από αυτή, μεταξύ των ίδιων αντιπάλων, έχει καταγραφεί στην ιστορία ως η πρώτη ουσιαστική σύγκρουση μεταξύ δύο ετερόκλητων κόσμων, του κουμμουνισμού και του φασισμού. Αν και η κατάληξη φαινόταν αρχικά ότι θα ήταν μια ακόμη εύκολη και γρήγορη νίκη, υπέρ των επιτιθέμενων Γερμανών, αναλύεται πως, οι Σοβιετικοί κατόρθωσαν να αναγεννηθούν, να αμυνθούν μέχρις εσχάτων, να φέρουν την κατάσταση στα δικά τους δεδομένα και να υπερिσχύσουν τελικά, συντρίβοντας τον εισβολέα.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** καταγράφεται η σύγκρουση Γερμανών και Σοβιετικών κατά τη διάρκεια της μάχης στην πόλη του Βερολίνου. Στη μάχη αυτή, οι ρόλοι αμυνόμενων και επιτιθέμενων, αντιστράφηκαν. Παρουσιάζονται τα στοιχεία που διαμόρφωσαν την υψηλή στρατηγική του Χίτλερ και του Στάλιν. Παρατίθεται η κινητοποίηση των δύο αντιπάλων με σκοπό την επίτευξη του επιθυμητού για αυτούς, αποτελέσματος. Η μάχη αυτή, ήταν η κατακλείδα για τη συντριβή του Γ' Ράιχ στη Γερμανία και σήμανε και τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου για την Ευρώπη. Αν και η κατάληξη της μάχης ήταν αναμενομένη, καθώς οι Σοβιετικοί προέλαυναν επί του γερμανικού εδάφους, αναλύεται πως η ηγεσία τους, ο στρατός και ο λαός τους αντίστοιχα αντιμετώπισαν το επερχόμενο τέλος, που σημαδεύτηκε από την ασυδοσία.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** γίνεται μία συγκριτική ανάλυση στα επίπεδα των δύο μαχών που και οι δύο διαδραματίστηκαν εντός πόλεως. Παρουσιάζονται κατ' αντιστοιχία οι σωστές κινήσεις και τα λάθη των αντιμαχομένων πλευρών, καθώς και η γνώση που αποκόμισαν και οι τεχνικές που βελτίωσαν. Μελετώνται παράλληλα οι δύο μάχες, με στόχο αυτές να αντιστοιχηθούν, ως προς την επίτευξη των σκοπών τους, τη χρήση των μέσων και την εφαρμογή των πολεμικών επιχειρήσεων. Το πλαίσιο της αποτύπωσης του επιχειρησιακού επιπέδου αυτών των μαχών διαδραμάτισε ένα μοναδικό και καθοριστικό ρολό, για την εξαγωγή συγκριτικών

αποτελεσμάτων που καταγράφονται ως συμπεράσματα της παρούσας εργασίας και που δύναται να χρησιμοποιηθούν ως σημαντικά δομικά στοιχεία αντίστοιχων περιπτώσεων, επίθεσης ή άμυνας σε πόλη.

Κεφάλαιο πρώτο

Κριτική ανάλυση της Μάχης του Στάλινγκραντ 1942-1943

«Μη διακόπτεις τον αντίπαλο σου όταν κάνει ένα λάθος»

Ναπολέον

Ιστορική Ανάλυση

Το 1942, ήταν το έτος της κορύφωσης των γερμανικών κατακτήσεων. Ο Χίτλερ είχε κατορθώσει να κατακτήσει σχεδόν ολόκληρη την Ευρώπη, κατορθώνοντας να δημιουργήσει μια νέα αυτοκρατορία.

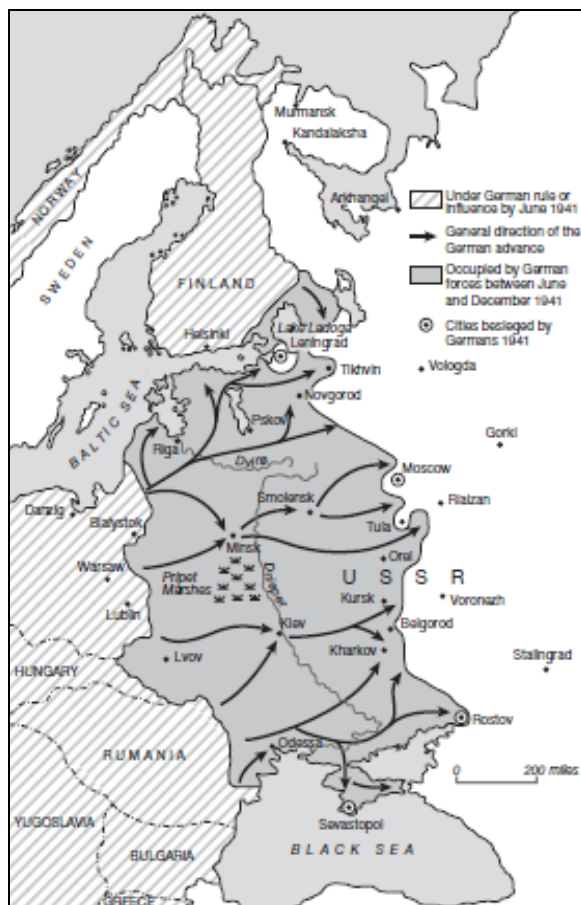

Γράφημα 1. Γερμανικές κατακτήσεις κατά το έτος 1942¹

Η επίθεση κατά της ΕΣΣΔ, με την «Επιχείρηση Barbarossa» ήταν εξόχως σημαντική για τον Χίτλερ γιατί θεωρούσε ότι, θα του εξασφάλιζε την ταυτόχρονη

¹ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.xiii-xix.

υλοποίηση δύο πολύτιμων στόχων. Πρώτον, με την επέκταση στα ανατολικά, θα κέρδιζε πολύτιμο «ζωτικό χώρο» (Lebensraum) και δεύτερον, με αυτή την επίδειξη ισχύος, η Βρετανία θα αναγκαζόταν να δεχθεί κάποια συμφωνία που θα εξασφάλιζε, στη Γερμανία, την κάλυψη των νότων της².

Γράφημα 2. Επιχείρηση Barbarossa, Ιούνιος – Δεκέμβριος 1942³

Οι Γερμανοί χρειαζόταν μια καταλυτική κίνηση ώστε να υπερτερήσουν έναντι των Σοβιετικών ή τουλάχιστον να τους αναγκάσουν να συμβιβαστούν. Για το λόγο αυτό ο Χίτλερ αποφάσισε να εφαρμόσει το «Κυανούν Σχέδιο» (Fall Blau), βάσει του οποίου χώρισε την Ομάδα Στρατιών «Νότος», στις Ομάδες Στρατιών "Α" και "Β".

² Ήφαιστος, Η., Κολιόπουλος, Κ. & Χατζηβασιλείου, Ε., (2012). *Η έναρξη του ψυχρού πολέμου 1941-1950: Στρατηγικά ή ιδεολογικά αίτια*. Αθήνα: Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων Πάντειο Πανεπιστήμιο, σελ. 32.

³ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.xx.

Γράφημα 3. Σχεδιασμός Επιχείρησης «Κυανούν Σχέδιο», Απρίλιος 1942⁴

Ο Χίτλερ είχε θεωρήσει ότι η επίθεση αυτή θα ήταν σχετικά εύκολη υπόθεση για τις δυνάμεις του και η κίνηση του είχε διπλό στόχο. Πρώτον, αποσκοπούσε στο να διακόψει την προμήθεια του πετρελαίου, προς τον Κόκκινο Στρατό, καθώς είχε κατανοήσει ότι ήταν η Αχίλλειος Πτέρνα του και δεύτερον, θα αποκτούσε πρόσβαση σε πλουτοπαραγωγικές πηγές και θα έλυνε με τον τρόπο αυτό, το ενεργειακό πρόβλημα των δυνάμεων του Γ' Ράιχ που είχε αρχίσει να διαφαίνεται πιεστικό⁵.

Οι Σοβιετικοί για ακόμη μία φορά, όπως και το προηγούμενο καλοκαίρι αιφνιδιάστηκαν. Ο Στάλιν πίστευε ότι η γερμανική επίθεση θα κατευθυνόταν εναντίον της Μόσχας και του Λένινγκραντ με σκοπό να περικυκλώσει και να καταστρέψει τον πυρήνα του σοβιετικού στρατού.

⁴ Στο ίδιο, σελ. xxi.

⁵ Στο ίδιο, σελ. 49.

Γράφημα 4. Η γερμανική προέλαση στο νότο, καλοκαίρι του 1942⁶

Παρά τις πληροφορίες και τις προειδοποιήσεις των Βρετανών, ο όγκος του σοβιετικού στρατού κρατήθηκε στο κέντρο, αφήνοντας στο νότο λιγιστές δυνάμεις. Μέσα σε λίγες εβδομάδες ο σοβιετικός στρατός απωθήθηκε νότια του Χάρκοβο και η Κριμαία καταλήφθηκε. Μεγάλοι αριθμοί σοβιετικών στρατιωτών ή πιάνονταν αιχμάλωτοι ή προσπαθούσαν να διαφύγουν στα ανατολικά⁷.

Ο Χίτλερ ανυπόμονος για την αποφασιστική αναμέτρηση, προχώρησε στον ανασχεδιασμό της επιχείρησης και έτσι, αν και αρχικά, δεν είχε καν βλέψεις προς το Στάλινγκραντ, αναβάθμισε τη στρατιωτική αξία της κατάληψης της πόλης, μετατρέποντας τη, σε στόχο πρωτίστης σημασίας. Το Στάλινγκραντ, βιομηχανική πόλη στην περιοχή του Βόλγα, βρισκόταν στο κέντρο του επιχειρησιακού τομέα της 6^{ης} Γερμανικής Στρατιάς, που τελούσε υπό τη διοίκηση του Στρατηγού Φρίντριχ Πάουλους και την οποία ο Χίτλερ εξυμνούσε σε υπέρτατο βαθμό. Μάλιστα, είχε δηλώσει ότι η 6^η Γερμανική Στρατιά ήταν τόσο ικανή που μπορούσε ακόμη και να

⁶ Στο ίδιο, σελ.xxii.

⁷ Overy, R. (1995), *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ.66.

επιχειρήσει επίθεση προς τους ουρανοί. Ο ανασχεδιασμός της επιχείρησης απαίτησε την ανακατανομή των διαθέσιμων δυνάμεων και μέσων τα οποία είχαν αρχικά προβλεφθεί για την επιχείρηση στην περιοχή του Καύκασου⁸.

Το XIV Σώμα Τεθωρακισμένων της 6^{ης} Γερμανικής Στρατιάς, εισέβαλε στα βόρεια προάστια του Στάλινγκραντ, το απόγευμα της 22ας Αυγούστου 1942 και μόλις την επόμενη ημέρα έφτασε στο Βόλγα, στα βόρεια της πόλης. Παράλληλα, η υπόλοιπη 6^η Στρατιά, σε συνεργασία με το XXVIII Σώμα Τεθωρακισμένων, επιτίθονταν στα περίχωρα της πόλης. Μάλιστα, το XXVIII Σώμα Τεθωρακισμένων κατόρθωσε να διασπάσει την 64^η Σοβιετική Στρατιά και να φτάσει σχεδόν ως το Βόλγα, απειλώντας έτσι να εγκλωβίσει μέρος της 64^{ης} και το σύνολο της 66^{ης} Σοβιετικής Στρατιάς, στα περίχωρα. Μετά από αυτή την επιτυχία και ενώ η πόλη είχε μετατραπεί σε μια πύρινη κόλαση και σε ένα απέραντο νεκροταφείο, οι δύο Σοβιετικές Στρατιές, προκειμένου να αποφύγουν την επικίνδυνη παγίδα αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν, εγκαταλείποντας έτσι την άμυνα και αφήνοντας εκτεθειμένη την εξωτερική περίμετρο της πόλης. Οι Γερμανοί, στο τέλος του Αυγούστου κατείχαν σταθερά τα περίχωρα της πόλης και μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα, είχαν κατορθώσει να την απειλούν από τρεις κατευθύνσεις: βορρά, δύση και νότο. Εκείνες τις πρώτες ημέρες της επίθεσης όλα έδειχναν ότι, η πτώση του Στάλινγκραντ στα χέρα των Γερμανών ήταν αναπόφευκτη και υπόθεση απλά λίγου χρόνου⁹.

Η 14^η Σεπτεμβρίου, ήταν η ημέρα που η μάχη ξεκίνησε ουσιαστικά, με τους Γερμανούς να επιχειρούν να διεισδύσουν στο κέντρο της πόλης. Μετά από δέκα περίπου ημέρες εντατικής μάχης, η 64^η Σοβιετική Στρατιά είχε εξολοθρευτεί και περίπου πέντε μίλια ακτογραμμής του Βόλγα, στο νότιο μέρος της πόλης είχαν καταληφθεί. Στο κέντρο, η 62^η Σοβιετική Στρατιά, πιεζόταν σθεναρά προς το Βόλγα και η σοβιετική περίμετρος άμυνας είχε μειωθεί περίπου στο μισό. Ωστόσο, επειδή οι επιτυχίες, στα μέσα του Σεπτεμβρίου, δεν είχαν επιφέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα της κατάληψης, η 6^η Γερμανική Στρατιά, την 27^η Σεπτεμβρίου, κινήθηκε στη δυτική πλευρά του Βόλγα, κατά της 62^{ης} Σοβιετικής Στρατιάς. Όμως, οι επιθέσεις εξουθένωσαν τις μονάδες της 6^{ης} Στρατιάς και μόνο το μεγαλύτερο μέρος του XXVIII Σώματος Τεθωρακισμένων κατόρθωσε να κινηθεί προς το κέντρο.

⁸ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 33.

⁹ Στο ίδιο, σελ. 33.

Το δεκαήμερο μεταξύ της 27^{ης} Σεπτεμβρίου και της 7^{ης} Οκτωβρίου, διεξήχθη η δεύτερη σημαντική γερμανική επίθεση και σε αυτή συμμετείχαν, δύο μεραρχίες τεθωρακισμένων και δύο μεραρχίες μηχανοκινήτου πεζικού. Στην επίθεση αυτή κατελήφθησαν το εργοστάσιο τρακτέρ και το εργοστάσιο Barrikady και πλέον τα δύο από τα τρία μεγαλύτερα εργοστασιακά συγκροτήματα της πόλης ήταν σε γερμανικά χέρια. Έτσι και η επίθεση αυτή, όπως άλλωστε και η πρώτη, χαρακτηρίστηκε ως επιτυχής¹⁰.

Η τρίτη μεγάλη γερμανική επίθεση ξεκίνησε τη 14^η Οκτωβρίου. Κατά τη διάρκεια δώδεκα ημερών εντατικής μάχης, οι Γερμανοί κέρδιζαν συνεχώς έδαφος ενώ, οι Σοβιετικοί αν και δέχονταν διαρκώς ενισχύσεις στρατευμάτων, προερχόμενα από την ανατολική ακτή του Βόλγα, δεν είχαν εδαφικά περιθώρια ελιγμών. Η 27^η Οκτωβρίου, βρήκε τους Γερμανούς να κατέχουν το 90% της πόλης και σχεδόν ολόκληρο το εργοστάσιο χάλυβα "Κόκκινος Οκτώβρης" αλλά και πάλι δεν είχαν επιτύχει να ελέγξουν ολοκληρωτικά την πόλη. Ο Οκτώβριος όδευε προς το τέλος του και τα προβλήματα από την κούραση των μονάδων, αλλά και την έλλειψη πυρομαχικών και αρμάτων μάχης, εμπόδιζαν τους Γερμανούς να προβούν σε νέες επιθέσεις¹¹.

Την 9^η Νοέμβριου, με τη θερμοκρασία στους -18° C, οι συγκρούσεις συνεχίζονταν. Την 11^η Νοέμβριου, τα γερμανικά στρατεύματα διεξήγαγαν μια τελευταία προσπάθεια, μέσω μιας ευρείας και συντονισμένης επιχείρησης κατάληψης, πριν τον ολοκληρωτικό ερχομό του σοβιετικού χειμώνα. Επιτυχώς και πάλι, οι Γερμανοί προωθήθηκαν εδαφικά όμως, ο στόχος της ολικής κατάληψης της πόλης και πάλι δεν επιτεύχθηκε. Μέχρι εκείνη τη στιγμή ο απολογισμός για τους Γερμανούς ήταν βαρύς καθώς, το 42% των δυνάμεων τους ήταν πλέον εξοντωμένο, μάλιστα οι περισσότερες μονάδες πεζικού διέθεταν το πολύ 50 άνδρες και έπρεπε να συνεπιχειρούν ώστε να μπορούν να σχηματίζουν μια αποτελεσματική μονάδα¹².

Οι Σοβιετικοί από την αντίπαλη πλευρά, κατά τη διάρκεια του Σεπτεμβρίου και Οκτωβρίου, σχεδίαζαν να αντεπιτεθούν με την «Επιχείρηση Ουρανός». Για την επίτευξη του στόχου μετακινούσαν στράτευμα τους κατά τη διάρκεια της νύχτας, αθέατα από τη γερμανική παρατήρηση.

¹⁰ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 34.

¹¹ Στο ίδιο, σελ. 35.

¹² Στο ίδιο, σελ. 35.

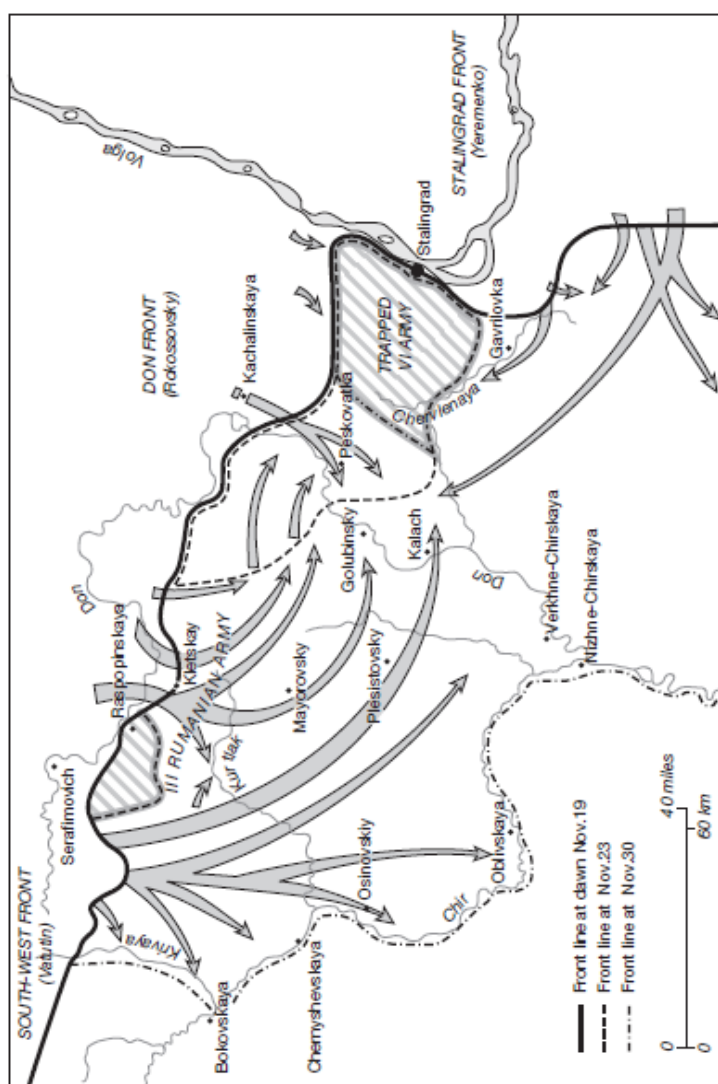
Γράφημα 5. Γραμμή μετώπου το διάστημα Σεπτέμβριος- Νοέμβριος 1942¹³

Κυριαρχούσε άκρα μυστικότητα κινήσεων, αξιοποιούσαν κάθε πληροφορία που μπορούσαν να λάβουν από αιχμαλώτους, πολίτες και αντάρτες και κατόρθωσαν να δημιουργήσουν ένα δίκτυο πληροφοριών που τους χορηγούσε αξιόπιστες και έγκυρες γνώσεις των κινήσεων του εχθρού. Προκειμένου να επιτευχθεί η εχεμύθεια, απέκλεισαν ακόμη και υψηλόβαθμους διοικητές, όπως ο Στρατηγός Τσουϊκόφ, από τη γνώση κρίσιμων στοιχείων της αντεπίθεσης. Από την άλλη πλευρά, η γερμανική υπηρεσία πληροφοριών δεν υποψιαζόταν το παραμικρό για το σχέδιο των Σοβιετικών, αντίθετα πίστευαν ότι είχαν εξαντληθεί οι εφεδρείες των αντιπάλων τους

¹³Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.xxiii.

και επομένως η αντεπίθεση ήταν αδύνατη. Σε γενικές γραμμές, κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Γερμανική Υπηρεσία Πληροφοριών ήταν αναποτελεσματική αλλά, το Νοέμβριο του 1942, στη μάχη του Στάλινγκραντ, η ανεπάρκεια της οδήγησε σε πλήρη καταστροφή¹⁴.

Η Σοβιετική άμυνα οργανώθηκε και ορίστηκαν τρία σημεία μετώπου: α.) το νότιο-δυτικό μέτωπο, υπό τις εντολές του Στρατηγού Νικολάι Βατούτιν, ο οποίος είχε ακτίνα δράσης ως το δυτικό τμήμα του Στάλινγκραντ, β.) το μέτωπο στον ποταμό

Γράφημα 6. Επιχείρηση Ουρανός Νοέμβριος 1942¹⁵

¹⁴ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 37.

¹⁵ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ. xxv.

Ντον, υπό τον Στρατηγό Κονσταντίν Ροκοσόφσκυ, με τομέα την περιοχή ακριβώς στο βορρά της πόλης και γ.) το μέτωπο της πόλης, υπό τον Στρατηγό Αντρέϊ Γϊερεμένκο, κύριο υπεύθυνο για την προστασία της ίδιας της πόλης αλλά και σημείων νοτίως αυτής. Ο στόχος ήταν το νότιο-δυτικό μέτωπο και το μέτωπο στο Ντον ποταμό, ώστε με συντονισμένη εντατική δράση να χτυπήσουν την 6^η Γερμανική Στρατιά αλλά και τις συμμαχικές γερμανικές δυνάμεις, φτάνοντας έως και τα μετόπισθεν τους¹⁶.

Η σοβιετική αντεπίθεση ξεκίνησε, το πρωί της 19^{ης} Νοεμβρίου. Άμεσα οι Σοβιετικοί, στο νότιο-δυτικό μέτωπο, επέφεραν μεγάλα χτυπήματα στο Ρουμανικό στρατό. Ο βασικός στόχος του νότιου μετώπου ήταν η δυτική όχθη του ποταμού Ντον αλλά και η βάση της διοικητικής μέριμνας της 6^{ης} Γερμανικής Στρατιάς που είχε ως έδρα της το Καλατς, στην ανατολική όχθη του Ντον. Στις 22 Νοεμβρίου, τρεις μόλις ημέρες μετά την έναρξη της επίθεσης, οι Σοβιετικοί κατέλαβαν το Καλατς με τη σημαντική του γέφυρα¹⁷. Ταυτόχρονα το Μέτωπο του Στάλινγκραντ επιτιθόταν κατά της 4^{ης} Ρουμανικής στρατιάς όπου και εκεί γρήγορα επικράτησαν. Έτσι, μόλις την 23^η Νοεμβρίου, ενώθηκαν, οι δυνάμεις του μετώπου του Ντον, με τις δυνάμεις του μετώπου του Στάλινγκραντ και μονάδες της 6^{ης} Γερμανικής Στρατιάς εγκλωβίστηκαν στα περίχωρα της πόλης. Η κίνηση αυτή ήταν και η καθοριστική για τη μετέπειτα πορεία της μάχης. Στο επονομαζόμενο "Καζάνι", εγκλωβίστηκαν από τους Σοβιετικούς περίπου 250.000 άνδρες των δυνάμεων του Άξονα¹⁸.

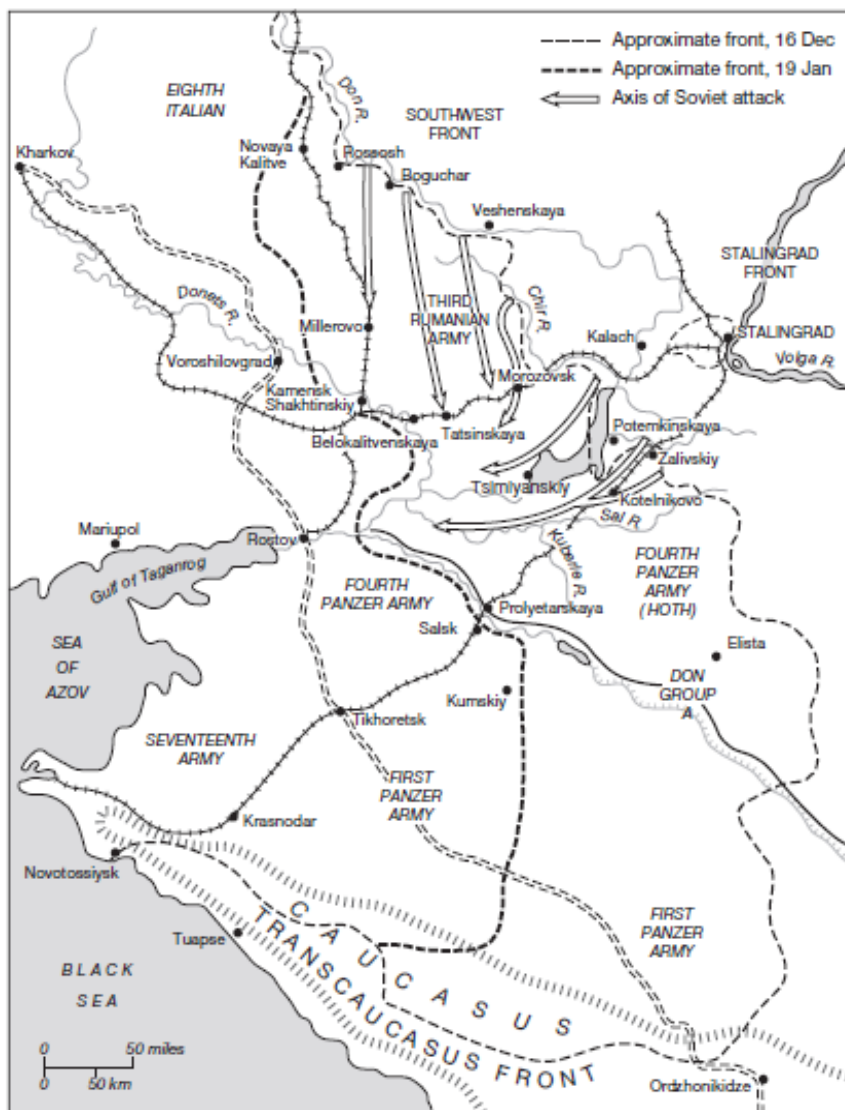
Οι Σοβιετικοί, στη διάρκεια των επόμενων δύομιση μηνών, ασκούσαν σταθερή πίεση, στην περίμετρο της 6^{ης} Στρατιάς ενώ, ο μη εγκλωβισμένος γερμανικός στρατός, παρακολουθούσε τα τεκταινόμενα χωρίς να μπορεί να αντιδράσει. Ακολούθησαν οι σοβιετικές επιχειρήσεις «Άρης», «Δίας», «Μικρός Κρόνος», και «Δακτυλίδι», που σαν στόχο δεν είχαν μόνο την εκμηδένιση της αντίστασης των εγκλωβισμένων στο Στάλινγκραντ Γερμανών, αλλά και την ανάληψη της πρωτοβουλίας στο Ανατολικό Μέτωπο και τη γρήγορη προώθηση προς το Βερολίνο¹⁹.

¹⁶ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 37.

¹⁷ Στο ίδιο, σελ. 39.

¹⁸ Στο ίδιο, σελ. 39.

¹⁹ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ. 135.

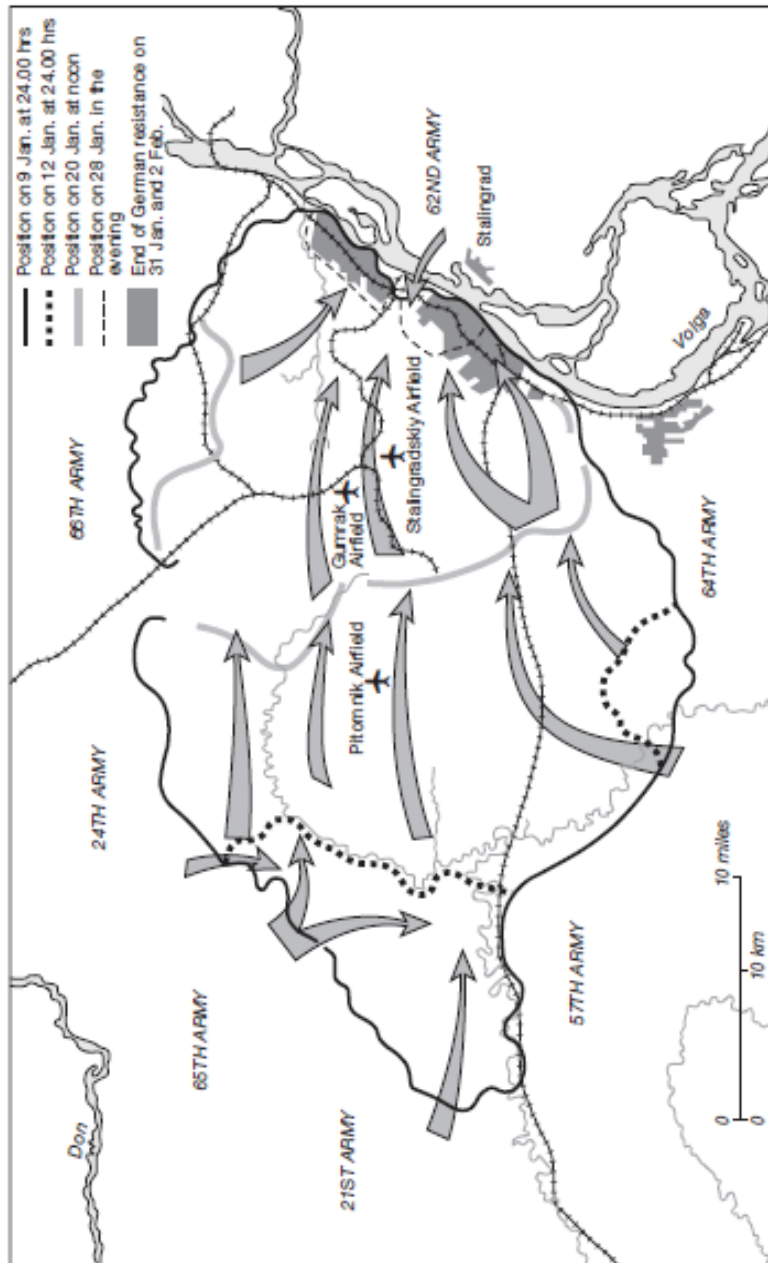
Γράφημα 7. Επιχείρηση «Μικρός Κρόνος»²⁰

Οι Γερμανοί προσπάθησαν να εφοδιάσουν τους εγκλωβισμένους μαχητές μέσω της αεροπορίας, ώστε να αντέξουν την πίεση έως ότου επιτευχθεί ο απεγκλωβισμός τους. Η αεροπορία ανέλπιστα προσπαθούσε να μεταφέρει τον απαραίτητο όγκο υλικών και εφοδίων, αλλά η προσπάθεια αυτή κατέληξε σε καταστροφική αποτυχία με μεγάλες απώλειες τόσο σε αριθμό αεροσκαφών όσο και σε προσωπικό²¹. Οι υπόλοιπες γερμανικές δυνάμεις, στα μέσα του Δεκεμβρίου, με την Επιχείρηση Χειμερινή Καταιγίδα, προσπάθησαν να ανοίξουν μια δίοδο

²⁰ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ. xxvii.

²¹ Overy, R. (1995), *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ. 80.

επικοινωνίας και ανεφοδιασμού των εγκλωβισμένων²², που όμως και αυτή σύντομα κατέληξε στο κενό²³.

Γράφημα 8. Επιχείρηση «Δακτυλίδι»²⁴

²² Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.7.

²³ Glantz D., & House J., (1995). *How the Red Army stopped Hitler*. U.S.A: University Press of Kansas σελ. 57.

²⁴ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.xxviii.

ημέρες μετά. Εκτιμάται ότι το τέλος της πεντάμηνης μάχης για την κατάληψη της πόλης, οδήγησε στην αιχμαλωσία, περίπου 100.000 Γερμανούς²⁸. Η μάχη του Στάλιγκραντ, μετά από μια σειρά γεγονότων, όπως φαίνονται και στον Πίνακα 1, είχε φτάσει στο τέλος της.

Πίνακας 1. Χρονολογικός πίνακας της Μάχης του Στάλιγκραντ

Ημερομηνία	Ενέργεια
5 Απριλίου 1942	Ο Χίτλερ εξέδωσε την Οδηγία Νο 41 για επίθεση στη νότια Ρωσία
24 Απριλίου 1942	Ο Αλεξάντρ Βασιλιέφσκι ανέλαβε τη Γενική Διοίκηση για τους Σοβιετικούς (τυπικά όμως ανέλαβε στις 26 Ιουνίου 1942)
12 Μαΐου 1942	Έναρξη της Σοβιετικής επίθεσης στο Kharkov
17 Μαΐου 1942	Οι Γερμανοί εντεπιτίθονται στο Kharkov
23-28 Μαΐου 1942	Περικύκλωση και καταστροφή των Σοβιετικών Στρατών που εμπλέκονταν στη σύγκρουση του Kharkov
28 Ιουνίου 1942	Έναρξη της Γερμανικής επίθεσης στη νότια Ρωσία
1-4 Ιουλίου 1942	Πτώση της πόλης Sevastopol στα χέρια των Γερμανών
6 Ιουλίου 1942	Οι Γερμανοί καταλαμβάνουν την πόλη Voronezh στον ποταμό Ντον
9 Ιουλίου 1942	Η Γερμανική Στρατιά «Νότος» χωρίζεται σε Ομάδα Α και Β
12 Ιουλίου 1942	Σχηματισμός του "Μετώπου Στάλιγκραντ" από τους Σοβιετικούς
23-24 Ιουλίου 1942	Οι Γερμανοί καταλαμβάνουν την πόλη Rostov στον Ντον ποταμό
23 Ιουλίου 1942	Ο Χίτλερ εκδίδει την Οδηγία Νο 43 για ταυτόχρονες επιθέσεις σε Σταλιγκραντ και Καύκασο
28 Ιουλίου 1942	Ο Στάλιν εκδίδει τη Διαταγή 227 «Ούτε ένα βήμα πίσω»
9 Αυγούστου 1942	Οι Γερμανοί καταλαμβάνουν τις πετρελαιοπηγές στο Μαϊκορ
19 Αυγούστου 1942	Ο Paulus διατάζει την 6 ^η Στρατιά για προώθηση προς το Στάλιγκραντ
23-24 Αυγούστου 1942	Μαζικός βομβαρδισμός του Στάλιγκραντ
25 Αυγούστου 1942	Οι Σοβιετικοί κηρύττουν το Στάλιγκραντ σε κατάσταση πολιορκίας
26 Αυγούστου 1942	Ορισμός του Ζούκοφ σε Ανώτατο Διοικητή των Σοβιετικών
3 Σεπτεμβρίου 1942	Γερμανική επίθεση στα περίχωρα του Στάλιγκραντ
10 Σεπτεμβρίου 1942	Οι Γερμανοί φτάνουν στο Βόλγα και διασπούν την 62 ^η και 64 ^η Σοβιετική Στρατιά
12 Σεπτεμβρίου 1942	Ο Τσούκοφ αναλαμβάνει τη διοίκηση της 62 ^{ης} Σοβιετικής Στρατιάς
13 Σεπτεμβρίου 1942	Έναρξη συγκρούσεων για διεκδίκηση του κέντρου της πόλης
13-14 Σεπτεμβρίου 1942	Έναρξη του περάσματος του Βόλγα από τη 13 ^η Μεραρχία Φρουρών του Rodimtsev κατευθυνόμενη στο Σταλιγκραντ
24 Σεπτεμβρίου 1942	Ο Τσάιτσελερ αντικατέστησε τον Χάλντερ στην Ανώτατη Διοίκηση
26 Σεπτεμβρίου 1942	Το μεγαλύτερο μέρος του κέντρου της πόλης στα χέρια Γερμανών
9 Οκτωβρίου 1942	Παύση της δυαδικής (πολιτική- στρατιωτική) Διοίκησης του Κόκκινου Στρατού
14 Οκτωβρίου 1942	Κλιμάκωση γερμανικών ενεργειών κατάληψης της πόλης

²⁸ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 39.

8 Νοεμβρίου 1942	Ο Χίτλερ ανακοινώνει στο Μόναχο ότι το Στάλινγκραντ είναι στα χέρια του
11 Νοεμβρίου 1942	Τελευταία ευρεία κλίμακας γερμανική επίθεση
19 Νοεμβρίου 1942	Έναρξη της Σοβιετικής Επιχείρησης Ουρανός
23 Νοεμβρίου 1942	Περικύκλωση της 6 ^{ης} Γερμανικής Στρατιάς
24 Νοεμβρίου 1942	Ο Χίτλερ διατάζει την 6 ^η Γερμανική Στρατιά να συνεχίσει να μάχεται
25 Νοεμβρίου 1942	Έναρξη της Σοβιετικής Επιχείρησης στο κέντρο Άρης
25 Νοεμβρίου 1942	Έναρξη γερμανικής αερογέφυρας
30 Νοεμβρίου 1942	Προαγωγή του Πάουλους σε Στράτηγο Α΄ Τάξεως
12 Δεκεμβρίου 1942	Έναρξη της γερμανικής Επιχείρησης Χειμερινή Καιταγίδα
16 Δεκεμβρίου 1942	Έναρξη της σοβιετικής επιχείρησης Μικρός Κρόνος
20 Δεκεμβρίου 1942	Παύση της Επιχείρησης Άρης
23 Δεκεμβρίου 1942	Ανάκληση της ανακουφιστικής γερμανικής επιχείρησης
28 Δεκεμβρίου 1942	Η γερμανική Ομάδα Α διατάσσεται να υποχωρήσει από τον Καύκασο
8 Ιανουαρίου 1943	Σοβιετικό τηλεσίγραφο προς την 6 ^η Στρατιά για παράδοση
10 Ιανουαρίου 1943	Έναρξη σοβιετικών επιχειρήσεων κατά της περικυκλωμένης 6 ^{ης} Στρατιάς
17 Ιανουαρίου 1943	Επανάληψη του σοβιετικού τηλεσίγραφου για παράδοση
25 Ιανουαρίου 1943	Νέα σοβιετική πρόταση για παράδοση
30 Ιανουαρίου 1943	Προαγωγή του Πάουλους σε Στρατάρχη
30 Ιανουαρίου 1943	Παράδοση του Πάουλους και μέρους της 6 ^{ης} Στρατιάς
3 Φεβρουαρίου 1943	Παράδοση των υπολειπόμενων γερμανικών δυνάμεων

Τεράστιες ήταν οι απώλειες που καταγράφηκαν και για τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές, κατά τη διάρκεια της μάχης του Στάλινγκραντ. Οι γερμανικές απώλειες ανέρχονται στους 400.000 άνδρες, ενώ οι Σοβιετικοί είχαν συνολικά 750.000 νεκρούς, τραυματίες και αγνοούμενους. Παράλληλα όμως, υψηλό τίμημα πλήρωσαν και οι γερμανικοί σύμμαχοι καθώς απώλεσαν: 130.000 άνδρες οι Ιταλοί, 120.000 οι Ούγγροι και 200.000 άνδρες οι Ρουμάνοι. Αθροιστικά και οι δύο πλευρές ξεπέρασαν σε απώλειες το ένα εκατομμύριο άνδρες. Επιπρόσθετα όμως, από τους 600.000 κατοίκους του Στάλινγκραντ και των περιχώρων τους, που βρίσκονταν εκεί πριν τη μάχη, δεν έχει εξακριβωθεί πόσοι ακριβώς έχασαν τη ζωή τους. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι, μόλις με τις πρώτες γερμανικές αεροπορικές επιδρομές, είχαν καταγραφεί ως νεκροί, 40.000 κάτοικοι. Το μόνο που μπορεί να θεωρηθεί ως δεδομένο είναι ότι, μόνο 1.500 άτομα παρέμεναν στην κατεστραμμένη πόλη κατά το τέλος της πολύνεκρης μάχης²⁹.

²⁹ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 39.

Υψηλή Στρατηγική

Διάγνωση Διεθνούς Περιβάλλοντος

Με την έναρξη του Β΄ ΠΠ είχε δημιουργεί ένα παγκόσμιο δίπολο, καθώς όλες οι χώρες είχαν ταχθεί στο πλευρό του ενός εκ των δύο αντιπάλων. Στη μία πλευρά ήταν η Γερμανία, με τους συμμάχους της Ιταλία, Ουγγαρία, Κροατία και Ρουμανία³⁰. Οι σύμμαχοι αυτοί βρίσκονταν σε κατώτερο επίπεδο από τη Γερμανία σε όλους τους τομείς και προσέβλεπαν σε αυτή για κάθε είδους βοήθεια παρέχοντας της λιγότερα οφέλη. Επίσης δεν είχαν το σθένος και την ιδιοσυγκρασία να αντιμετωπίσουν τον εξαγριωμένο σοβιετικό στρατό και να θυσιάστουν για την επικράτηση³¹. Ο Χάλντερ, όπως και οι περισσότεροι γερμανοί στρατηγοί, δεν ήθελαν να διακινδυνεύσουν έχοντας τόσες πολλές ξένες μεραρχίες, των οποίων η μαχητική ικανότητα ήταν, κατά τη γνώμη τους αμφίβολη³². Παρόλο ότι αποτελούνταν από γενναίους στρατιώτες, ήταν κοινό μυστικό ότι, ο εξοπλισμός τους ήταν οικτρός, με χειρότερο αυτό των Ρουμάνων, τα όπλα τους απαρχαιωμένα, τα αντιαρματικά και οι προμήθειές τους ανεπαρκείς³³.

Παρείχαν όμως μια διεθνή νομιμοποίηση στη Γερμανία, αφού εμφανιζόταν να υποστηρίζεται από μία ομάδα αρκετών κρατών που ενστερνίζονταν τις ίδιες αντιλήψεις και συμφέροντα. Επιπρόσθετα της παρείχαν, εκτός από το ζωτικό χώρο και πληθώρα βιομηχανικών αγαθών και πρώτων υλών, απαραίτητων για τον πόλεμο. Η Ρουμανία, εκτός από τρόφιμα και ζωοτροφές, της πρόσφερε και το τόσο πολύτιμο πετρέλαιο. Παράλληλα όμως ήταν και πηγή ανησυχίας γιατί γνωρίζοντας πόσο σημαντικά ήταν τα πετρελαϊκά πεδία του Ploesti, η Γερμανία έκανε ότι ήταν δυνατόν για να τα προστατεύσει, μετακινώντας δυνάμεις προς αυτά. Όμως, για την κίνηση των αεροπλάνων, των αρμάτων και των οχημάτων, πολυτιμότεροι και από το πετρέλαιο ήταν οι άνδρες, λόγω των απωλειών κατά την προηγηθείσα χειμερινή εκστρατεία. Έτσι, λόγω της έλλειψης σε ανθρώπινο δυναμικό, οι Γερμανοί αναγκάστηκαν, έστω και διστακτικά, να δεχθούν τη βοήθεια των συμμάχων τους και η απόφαση τους αυτή σύντομα αποδείχτηκε καταστροφική³⁴.

³⁰ Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 152.

³¹ Στο ίδιο, σελ. 162.

³² Shirer, W. (1960). *The Rise and Fall of the Third Reich*, USA: Simon & Schuster, σελ. 830.

³³ Carell, P. (1965). *Hitler moves east 1941-43*, Boston: Little Brown & Co, σελ. 278.

³⁴ Στο ίδιο, σελ 124.

Οι σχέσεις ανάμεσα στους συμμάχους του Άξονα κάθε άλλο παρά αρμονικές ήταν. Ο καθένας εποφθαλμιούσε τον άλλο και διεκδικούσαν την προσάρτηση περιοχών. Έτσι εκτός από τη Ρωσία που εποφθαλμιούσε διαφορές εκτάσεις, τα προβλήματα του Χίτλερ περιπλέκονταν περεταίρω, αφού η Ουγγαρία και η Βουλγαρία απαιτούσαν επίσης, περιοχές της Ρουμανίας. Χαρακτηριστικό ήταν το περιστατικό όπου ο Ρουμάνος Υπουργός Εξωτερικών, Μιχάι Μανουέλεσκου, κατά τη διάρκεια υπογραφής ενός συμβιβασμού μεταξύ Ουγγαρίας και Ρουμανίας, όταν είδε το χάρτη που όριζε ότι, περίπου το ήμισυ της Τρανσυλβανίας θα πήγαινε στην Ουγγαρία, λιποθύμησε και χρειάστηκε τη βοήθεια γιατρών για να συνέλθει³⁵.

Ο πιο προβληματικός όπως αποδείχθηκε στο τέλος, ο πιο αμφίβολου και ασταθής σύμμαχος του Χίτλερ ήταν η Φινλανδία. Έχοντας εδαφικές διαφορές με τη Σοβιετική Ένωση, λόγω της χερσονήσου Hangö στο νοτιοδυτικό τμήμα του κόλπου της χώρας και παρά την επιθυμία της να παραμείνει ουδέτερη, είχε εμπλακεί σε πόλεμο με αυτή από το χειμώνα του 1939-40. Αυτός ο πόλεμος είχε καταστρεπτική επίδραση στην αξιολόγηση της σοβιετικής δύναμης. Το γεγονός ότι η μικρή Φινλανδία προσέφερε τέτοια παρατεταμένη αντίσταση στη Σοβιετική Ένωση, θεωρήθηκε ως απόδειξη της αδυναμίας της. Ο Στάλιν έμαθε το μάθημά του από τη φινλανδική καταστροφή και προσπάθησε όσο το δυνατόν γρηγορότερα να διορθώσει τις ελλείψεις του. Ο Χίτλερ, από την άλλη πλευρά, επιβεβαίωσε, από την καταστροφική ήττα του Κόκκινου Στρατού, την πεποίθησή του ότι μια επίθεση κατά της Σοβιετικής Ένωσης, θα ήταν ένας στρατιωτικός περίπατος, και ότι, χωρίς μεγάλους κινδύνους, θα μπορούσε να αποκτήσει τον έλεγχο των σοβιετικών πηγών σε πρώτες ύλες, για να αντιμετωπίσει τις Δυτικές Δυνάμεις³⁶.

Επιπρόσθετα, ο Άξονας συμμάχησε και με την Ιαπωνία και προς την κατεύθυνση αυτή βοήθησε μια ανεπίσημη σύγκρουση, που είχε ξεκινήσει από τα τέλη της δεκαετίας του 1930 και υπέβασκε, ανάμεσα στην Ιαπωνία και τη Σοβιετική Ένωση. Όμως μετά την αποτυχία στη διαμάχη για την περιοχή Khalkhin-Gol, η ιαπωνική κυβέρνηση αποφάσισε ότι είχε υποτιμήσει σοβαρά τους Σοβιετικούς και το Τόκιο στράφηκε αλλού για νέες σφαίρες επιρροής. Αυτό συνέβαλε στην τελική σύγκρουση με τις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά εξασφάλισε την πίσω πόρτα της Σοβιετικής Ένωσης, καθ' όλη τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς η

³⁵ Shirer, W. (1960). *The Rise and Fall of the Third Reich*, USA: Simon & Schuster, σελ. 729.

³⁶ Carell, P. (1965). *Hitler moves east 1941-43*, Boston: Little Brown & Co, σελ. 25, 97.

Ιαπωνία απέφυγε να ενταχθεί στην επίθεση του Χίτλερ κατά της Σοβιετικής Ένωσης. Επίσης, η επιτυχής αντιμετώπιση της ιαπωνικής απειλής, ήταν η αιτία της έναρξης της ανόδου του Ζούκοφ και των υφισταμένων του³⁷. Γερμανία, Ιταλία και Ιαπωνία αναζητούσαν μια «Νέα Τάξη» ώστε να επεκτείνουν βίαια το «ζωτικό τους χώρο» σε βάρος των υπολοίπων χωρών. Η εμφανής αδυναμία της Βρετανίας και της Γαλλίας καθώς και η απροθυμία των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης να πρωταγωνιστήσουν στην παγκόσμια σκηνή, αποκάλυψαν ένα παράθυρο ευκαιρίας το οποίο και εκμεταλλεύτηκε το Γ΄ Ράιχ³⁸.

Στην άλλη πλευρά, η ΕΣΣΔ, αρχικά ήταν απομονωμένη και ευάλωτη³⁹. Ωστόσο, είχε κατανοήσει πλήρως αυτές τις αδυναμίες της και αναγνώριζε ότι για να μπορέσει να αντισταθεί στις βλέψεις του Χίτλερ, μέσω μιας επίθεσης των δυνάμεων του Άξονα, έπρεπε να επιτύχει μια συνεργασία με δυτικά κράτη⁴⁰. Αρχικά, οι δυτικοί αδιαφορούσαν για την τύχη και τις επιθυμίες της ΕΣΣΔ. Πίσω από την αδιαφορία τους κρυβόταν η ψευδαίσθηση που έτρεφαν ελπίζοντας ότι εάν κατόρθωναν να “σπρώξουν” τον Χίτλερ στα ανατολικά, αυτό θα τους απάλλαζε από μια δική τους εμπλοκή πολέμου ή στην ακόμη καλύτερη περίπτωση, Γερμανοί και Σοβιετικοί θα αλληλοεξοντώνονταν⁴¹. Ο Στάλιν απέβλεπε επίμονα σε συνεργασία και για το σκοπό αυτό, τον Αύγουστο του 1942, κάλεσε τον Τσόρτσιλ, στο Κρεμλίνο όπου και συναντήθηκαν. Η συνάντηση όμως απέβη άκαρπη καθώς η δημιουργία ενός δεύτερου μετώπου στην Ευρώπη εκείνη την χρονική στιγμή, για να ανακουφιστούν οι Σοβιετικοί στα ανατολικά, ήταν αδύνατη και έτσι οι Σοβιετικοί απόμειναν μόνοι να για να παλέψουν για τη διάσωση της πόλης του Στάλινγκραντ⁴².

Τελικά όμως οι ΗΠΑ και η Βρετανία, υποστήριξαν την ΕΣΣΔ⁴³, μια συνεργασία που ο Χίτλερ έβλεπε πολύ αρνητικά και την απεύχονταν. Αυτό που δεν επιθυμούσε ο Χίτλερ ήταν κυρίως η συμμαχία της ΕΣΣΔ με τις ΗΠΑ. Γνώριζε πολύ καλά τον τρόπο με τον οποίο είχε επιδράσει η οικονομική και στρατιωτική δύναμη των ΗΠΑ, κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου Πόλεμου όταν, με την είσοδο τους

³⁷ Glantz D., & House J., (1995). *How the Red Army stopped Hitler*. USA: University Press of Kansas σελ. 6,7.

³⁸ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ.80.

³⁹ Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 52.

⁴⁰ Στο ίδιο, σελ. 53.

⁴¹ Manstein, F. (1981). *Lost Victories*. USA: Powell, σελ.95.

⁴² Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 161.

⁴³ Dingle D., & Roberts G. (1989). *Stalingrad and the turning point on the Soviet- German front, 1941-1943*; USA: Texas Christian University, σελ.64.

στον πόλεμο, αρχικά μετέβαλαν τις ισορροπίες και τελικά έγειραν τη ζυγαριά, οδηγώντας τη Γερμανία στην ήττα⁴⁴. Ένας ακόμη σύμμαχος της ΕΣΣΔ ήταν οι ανά τη γη Εβραίοι, που η γερμανική εισβολή στη σοβιετική γη, τους μετέτρεψε αυτομάτως σε υπερασπιστές του κόκκινου σκοπού⁴⁵.

Καθορισμός Πολιτικών Στόχων

Ως αναθεωρητική, επεκτατική δύναμη, η Γερμανία, μέσω της υπερεξάπλωσης της, επιδίωκε να ανατρέψει το status quo των τότε επικρατούντων δυνάμεων αλλά και τη διαρκή αύξηση της δικής της ισχύος και προς το σκοπό αυτό, δημιούργησε πολλά ταυτόχρονα μέτωπα. Ο Χίτλερ διακατεχόταν από υπέρμετρη φιλοδοξία, που τον ωθούσε στο κυνήγι της απόκτησης όλο και περισσότερης ισχύος και παρά τις επιτυχίες, ποτέ δεν θεωρούσε ότι είχε αποκτήσει αρκετή⁴⁶. Αυτός ήταν ο λόγος που μοίρασε τις δυνάμεις του και επιτέθηκε σε δύο ταυτόχρονα μέτωπα, στον Καύκασο και στο Στάλινγκραντ. Αν και αρχικά ο Χίτλερ απαξιούσε τη στρατιωτική αξία του Στάλινγκραντ ως κατάκτηση και δεν το είχε συμπεριλάβει στο πρωτογενές του σχέδιο, αναθεώρησε τις απόψεις του και από δευτερεύων στόχο, το αναβάθμισε⁴⁷, μετατρέποντάς το σε βασική επίτευξη της γερμανικής επιχείρησης εισβολής⁴⁸.

Η κατάληψη της πόλης είχε για τους Γερμανούς και προπαγανδιστικό χαρακτήρα καθώς η πόλη, είχε ονομαστεί έτσι προς τιμήν του Ιωσήφ Στάλιν, τότε Γενικού Γραμματέα του Κομμουνιστικού κόμματος. Επιπρόσθετα, η πόλη είχε στρατηγική τοποθεσία πάνω στο ποταμό Βόλγα και έτσι ήταν μια ιδανική επιλογή για τους Γερμανούς που θα ήθελαν να τη χρησιμοποιήσουν ως μια σταθερή βάση επίθεσης, ως ένα μόνιμο εφιαλτήριο στην εξολόθρευση των Σοβιετικών. Εάν πετύχαιναν την κατοχή της οι Γερμανοί θα μπορούσαν να σταματήσουν την πολύτιμη ενεργειακή ανατροφοδότηση των μηχανών του Κόκκινου Στρατού, με πετρέλαιο προερχόμενο από τις πλούσιες πετρελαιοπηγές του Μπακού, καθώς αυτές ήταν η κύρια πηγή ενεργειακής τροφοδοσίας της Κεντρικής και της Βόρειας Ρωσίας. Ταυτόχρονα όμως, η κατάληψη της πόλης, θα έδινε στους Γερμανούς το πλεονέκτημα να απομονώσουν, εγκλωβίζοντας τις Σοβιετικές μονάδες που

⁴⁴ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.50.

⁴⁵ Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin, σελ.134.

⁴⁶ Manstein, F. (1981), *Lost Victories*. USA: Powell, σελ.160.

⁴⁷ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 32.

⁴⁸ Στο ίδιο, σελ. 45.

υπερασπίζονταν τον Καύκασο και έτσι, καθώς θα ήταν αποκομμένες από βοήθεια, να τις εξοντώσουν και να αποκτήσουν πρόσβαση προς το πετρέλαιο⁴⁹.

Όμως, το γερμανικό Γενικό Επιτελείο διαφωνούσε και σωστά πίστευε ότι πιο σημαντική ήταν η κατάληψη της Μόσχας και όχι του Στάλινγκραντ. Ορθά προέβλεπε το τεράστιο ψυχολογικό αντίκτυπο, την παράλυση στη διοίκηση και την έλλειψη ελέγχου που θα επέφερε στους Σοβιετικούς η πτώση της Μόσχας. Ωστόσο ο Χίτλερ, από την αρχή είχε αντιταχθεί στις απόψεις αυτές. Υποστήριζε ότι η πορεία των επιχειρήσεων θα έδειχνε εάν θα ήταν εφικτή η κατάληψη της Μόσχας, την οποία δεν θεωρούσε σημαντική. Υποστήριζε σθεναρά ότι η ήττα της Ρωσίας θα επέρχονταν όταν καταλάμβανε το Λένινγκραντ και ο κόλπος της Φινλανδίας στο βορρά και τα σιτηρά της Ουκρανίας και η βιομηχανικής περιοχής του Ντόνετς το νότο. Εντελώς όμως απροσδόκητα και αντίθετα από το όραμά του αφέθηκε να παρασυρθεί μακριά από τον αγαπημένο του στόχο, το Λένινγκραντ και ενεπλάκη σε μια καταστροφική αναμέτρηση στο Στάλινγκραντ⁵⁰.

Αντίθετα, η ΕΣΣΔ, μέχρι το χρονικό σημείο της μάχης του Στάλινγκραντ, δεν παρουσίαζε επεκτατικές διαθέσεις. Επιθυμούσε τη διατήρηση της υπάρχουσας κατάστασης του status quo των δυνάμεων, μη επιδιώκοντας τη μεταβολή της ισορροπίας. Με τον τρόπο αυτό, η ΕΣΣΔ ήθελε να εξασφαλίσει πολύτιμο χρόνο, καθώς αναγνώριζε ότι οι Γερμανοί είχαν διαρκώς αυξανόμενες επεκτατικές επιθυμίες. Στόχος της ήταν, να μπορέσει να προετοιμάσει όσο το δυνατόν καλύτερα την άμυνα της ενάντια σε μια γερμανική εισβολή που έβλεπε ότι, αναπόφευκτα και πολύ σύντομα, θα έπρεπε να αντιμετωπίσει. Προς επίρρωση αυτών, είναι ενδεικτική η δήλωση που είχε κάνει ο Ίντεν, τότε Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών, ο οποίος είχε πει τότε: *«η έλλειψη αγάπης προς τον κομμουνισμό δε πρέπει να μας κάνει να μη βλέπουμε το γεγονός πως η Ρωσία δεν είναι ούτε επιθετική ούτε επεκτατική δύναμη»*⁵¹. Ο Στάλιν πίστευε ότι η κύρια επίθεση των Γερμανών θα κατευθυνόταν στο κέντρο του μετώπου, προς τη Μόσχα και το Λένινγκραντ. Θεωρούσε δηλαδή ότι οι Γερμανοί θα προσπαθούσαν να καταστρέψουν τη μάζα του σοβιετικού στρατού και να καταλάβουν τη Μόσχα, γεγονός που αναγνώριζε ότι θα είχε καταστροφικές συνέπειες στο σοβιετικό ηθικό.

⁴⁹ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.6.

⁵⁰ Carell, P. (1965). *Hitler moves east 1941-43*, Boston: Little Brown & Co, σελ. 75.

⁵¹ Ickes, H. (1955). The Secret Diary of Harold Ickes, *The new School*, 2, 705.

Ο ίδιος ο Χίτλερ ήταν ο υπεύθυνος αυτής της ατέρμονης επιδίωξης, ταυτόχρονα, πολλών ετερόκλητων στόχων, που διασπούσαν και κατακερμάτιζαν τις δυνάμεις του Άξονα. Μάλιστα χαρακτηριστική ήταν η "Οδηγία 41", που εξέδωσε ο Φύρερ, την 5^η Απριλίου 1942 και που στόχευε στο να εξαφανίσει κάθε πιθανή πηγή άμυνας που είχαν διαθέσιμη οι Σοβιετικοί⁵². Έτσι, μη μπορώντας να δει τη γενικότερη εικόνα του μετώπου και αδιαφορώντας για τις συνέπειες στις δικές του δυνάμεις, έδωσε εντολή οι δυνάμεις του, ταυτόχρονα να⁵³:

- α. συνθλίψουν, στα νότια της χώρας, τον κόκκινο στρατό, καταλαμβάνοντας και την πόλη του Στάλινγκραντ,
- β. καταλάβουν τις πετρελαιοπηγές στον Καύκασο,
- γ. καταλάβουν τις πλούσιες αγροτικές περιοχές στο Ντον και στο Κουμπάν,
- δ. καταστρέψουν τις σοβιετικές επικοινωνίες.

Παρά τις επιτυχίες των Γερμανών στο νότο, η αναλογία δυνάμεων με τους Σοβιετικούς, τόσο σε προσωπικό όσο και σε υλικά, ήταν ίδια. Στο βόρειο και στον κεντρικό τομέα και οι δύο αντίπαλοι κρατούσαν αμυντική στάση. Ο όγκος των σοβιετικών δυνάμεων ήταν συγκεντρωμένος στο κέντρο ώστε να προστατεύσουν τη Μόσχα και την ενδοχώρα της Ρωσίας. Στο νότο είχαν αναπτυχθεί λιγότερες δυνάμεις, γεγονός που δικαιολογεί τη γερμανική επιτυχία. Επιπλέον, ο Στάλιν ήταν απρόθυμος να στείλει ενισχύσεις στο νότο μέχρι να βεβαιωθεί ότι εκεί θα ήταν η κύρια επίθεση. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα οι Σοβιετικοί να αντιδράσουν με έναν πρόχειρο και αυτοσχέδιο τρόπο όταν αντιλήφθηκαν ότι ο τελικός σκοπός των Γερμανών ήταν το πετρέλαιο και τότε μόνο δημιούργησαν ένα σταθερό μέτωπο στο νότο⁵⁴.

Παρά τη σθεναρή γερμανική επίθεση στο Στάλινγκραντ, οι Σοβιετικοί παρέμειναν ψύχραιμοι, σταθεροί και προσηλωμένοι. Ο στόχος τους ήταν ένας και μοναδικός, αυτός της αντεπίθεσης σε ευρεία κλίμακα⁵⁵. Τα Σοβιετικά στρατεύματα είχαν ως μοναδική αποστολή, την υπεράσπιση της πόλης, χωρίς να υπολογίζουν το τίμημα που θα έπρεπε να πληρώσουν, όσο υψηλό και εάν ήταν αυτό. Άλλωστε κανένα περιθώριο ή έστω και σκέψη για υποχώρηση ή για παράδοση, δεν τους είχε δοθεί από την ηγεσία τους. Οι εντολές των ανωτέρων είχαν γίνει πλήρως κατανοητές

⁵² Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 151.

⁵³ **Hitler's directive 41, ανακτήθηκε** στις 25 Φεβρουαρίου 2017 από την ιστοσελίδα <http://www.stalingrad.net/german-hq/hitler-directives/dir41.html>

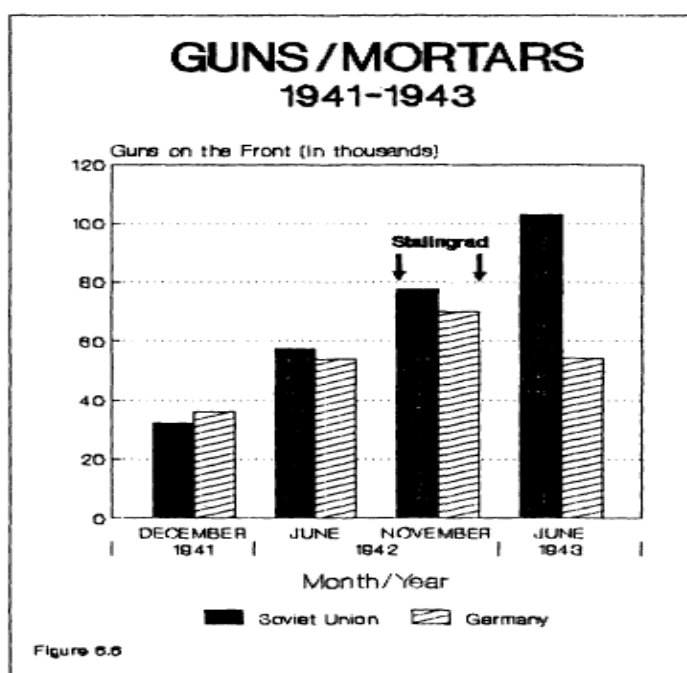
⁵⁴ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ. 69.

⁵⁵ Glantz D., & House J., (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε., σελ. 51.

από τα σοβιετικά στρατεύματα και απόδειξη ήταν ότι το σύνθημα που κυριαρχούσε, εκείνο το χρονικό διάστημα, στον Κόκκινο Στρατό ήταν "δεν υπάρχει για εμάς γη μετά το Βόλγα"⁵⁶.

Καθορισμός Αποτελεσματικότερου Συνδυασμού Μέσων.

Η Γερμανία, από τα μέσα της δεκαετίας του 1930, είχε υιοθετήσει μια πολιτική που βασιζόταν στη διατήρηση ενός υψηλού στρατιωτικού επίπεδου προερχομένου από έτοιμο εξοπλισμό, χωρίς να προωθεί τη δική της παραγωγή, επιδιώκοντας την αύξηση της⁵⁷. Επίσης, εφάρμοζε μια τακτική πολέμου που ονομαζόταν "blitzkrieg", που σε ελεύθερη μετάφραση σημαίνει "ο αστραπιαίος πόλεμος" και η χαμηλή πολεμική παραγωγή, όπλων και πολεμοφοδίων, εξυπηρετούσε

Source: Erickson, *The Road to Berlin*; Michel, *The Second World War*; Tamanov, "The Battle for Stalingrad"; Ziemke, *Moscow to Stalingrad*.

Γράφημα 10. Σύγκριση Γερμανικής- Σοβιετικής παραγωγής όπλων⁵⁸

⁵⁶ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.87.

⁵⁷ Dingle D., & Roberts G. (1989). *Stalingrad and the turning point on the Soviet- German front, 1941-1943*; USA: Texas Christian University, σελ.33.

⁵⁸ Dingle D., & Roberts G. (1989). *Stalingrad and the turning point on the Soviet- German front, 1941-1943*; USA: Texas Christian University, σελ.100.

αυτό το είδος της επίθεσης⁵⁹. Στην πραγματικότητα η τακτική αυτή ήταν ένας πόλεμος, ξαφνικός και μικρής διάρκειας και η Γερμανία τον είχε εφαρμόσει πολλές φορές με μεγάλη επιτυχία, πριν τη μάχη του Στάλινγκραντ. Με τον τρόπο αυτό είχε εισβάλλει ραγδαία και είχε κατακτήσει πολλές χώρες όπως ήταν η Πολωνία, η Γαλλία αλλά και οι ευρωπαϊκές χώρες του νότου⁶⁰. Η γερμανική επίθεσή είχε ως βάση τον αιφνιδιασμό των αντιπάλων χωρών και, μέχρι το Στάλινγκραντ, έληγε επιτυχώς, μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα και χωρίς να καταγράφονται σημαντικές απώλειες για τις δυνάμεις του Άξονα. Καθώς η εφαρμογή της τακτικής αυτής είχε συνεχείς αλλά και θεαματικές ευτυχίες, ήταν λογικό η Γερμανία να την αναγάγει στον υπέρτατο τρόπο μάχης αφού ήταν οικονομικός και εύκολος. Όλη η γερμανική φιλοσοφία πολέμου αλλά και η λογική της οικονομίας της χώρας, είχε στηριχθεί στη ιδέα του "blitzkrieg" που δεν απαιτούσε μεγάλα αποθέματα στρατιωτικής παραγωγής⁶¹.

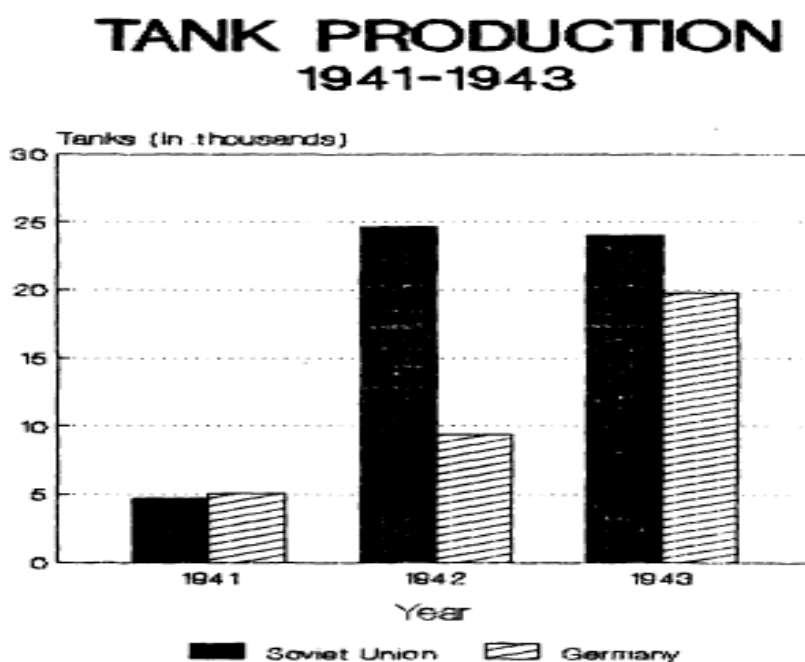

Figure 6.2

Γράφημα 11. Σύγκριση Γερμανικής- Σοβιετικής παραγωγής τεθωρακισμένων⁶²

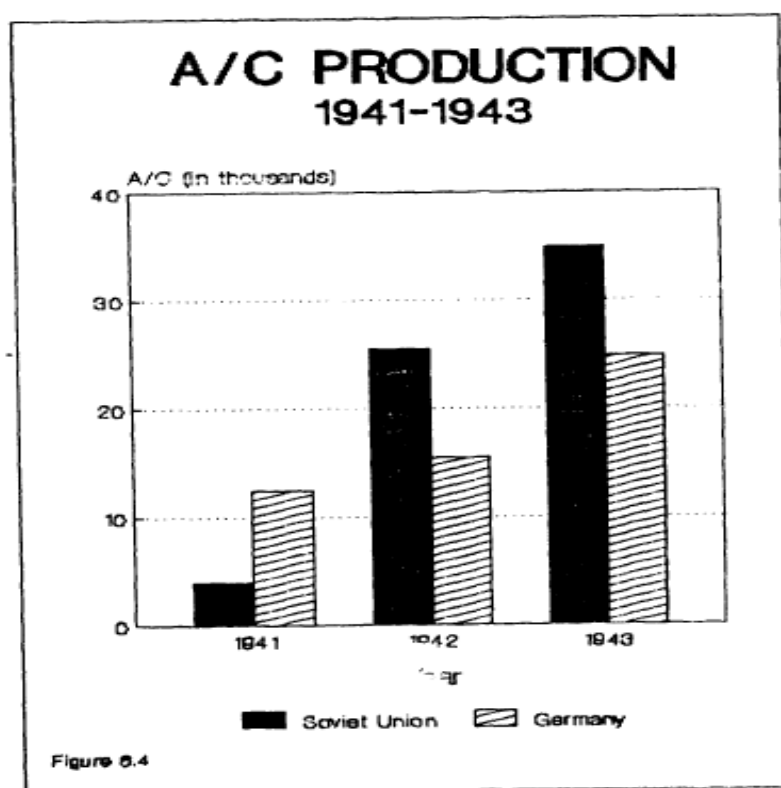
⁵⁹ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.221.

⁶⁰ Στο ίδιο, σελ.17.

⁶¹ Dingle D., & Roberts G. (1989). *Stalingrad and the turning point on the Soviet- German front, 1941-1943*; USA: Texas Christian University, σελ.34.

⁶² Στο ίδιο, σελ.88.

Επιπρόσθετα, η χρήση του "blitzkrieg" από τους Γερμανούς τους επέτρεπε να προετοιμάζονται μόνο για όσο χρονικό διάστημα χρειαζόνταν, ώστε να επιτύχουν αποκλειστικά και μόνο στο επόμενο εγχείρημα τους. Έτσι, δεν τους ήταν απαραίτητη μια ευρέως αναπτυγμένη βιομηχανική παραγωγή πολεμικών προμηθειών και το στοιχείο αυτό τους επέτρεπε να χρησιμοποιούν μεγάλο μέρος της παραγωγή της βιομηχανίας τους για οτιδήποτε άλλο ήθελαν, ανεξαρτήτως της διεξαγωγής του πολέμου, τροφοδοτώντας τις καθημερινές ανάγκες του λαού. Το γεγονός αυτό ήταν μεγάλο ψυχολογικό πλεονέκτημα για τους Γερμανούς, γιατί ο λαός τους είχε την ψευδαίσθηση μιας "φυσιολογικής" ζωής και δεν αντιλαμβανόταν ότι είχε εμπλακεί σε έναν ολοκληρωτικό πόλεμο⁶³.

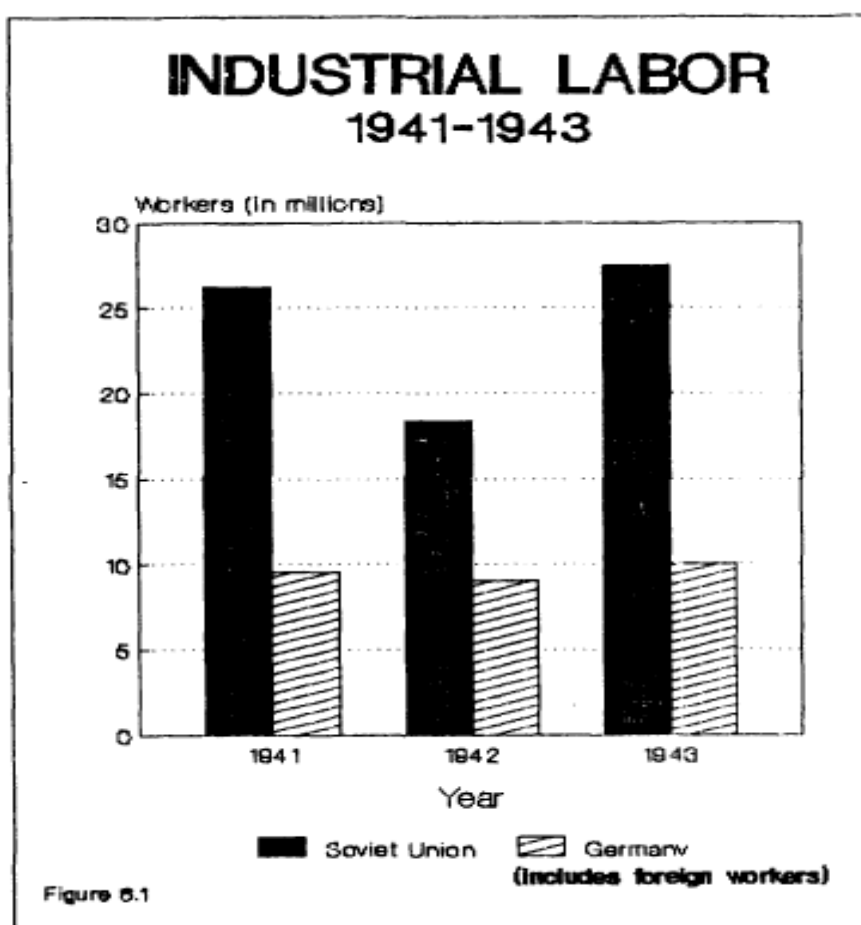
Source: Michel: The Second World War.

Γράφημα 12. Σύγκριση Γερμανικής- Σοβιετικής παραγωγής αεροσκαφών⁶⁴

⁶³ Dingle D., & Roberts G. (1989). *Stalingrad and the turning point on the Soviet- German front, 1941-1943*; USA: Texas Christian University, σελ.35.

⁶⁴ Στο ίδιο, σελ.90.

Η επιθυμία της κατάληξης των αχανών σοβιετικών εκτάσεων οφειλόταν και στο ότι, κατά τη διάρκεια του 1941, η γερμανική βιομηχανική παραγωγή είχε παρουσιάσει αξιόλογη πτώση. Το στοιχείο αυτό είχε πέσει στην αντίληψη του Χίτλερ και μέσω της κατοχής των πολύτιμων σοβιετικών βιομηχανικών περιοχών, ευελπιστούσε να βρει οριστική λύση στο πιεστικό πρόβλημα της μειωμένης γερμανικής παραγωγής⁶⁵. Αν και η βιομηχανία των σοβιετικών σε πολεμικά προϊόντα είχε παρουσιάσει αξιόλογη άνοδο, παρά τούτα υπολειπόταν της γερμανικής, η οποία παρήγαγε μεγαλύτερες ποσότητες άνθρακα, ατσάλι και άλλα υλικά μεγάλης πολεμικής σημασίας⁶⁶.

Γράφημα 13. Σύγκριση Γερμανικής- Σοβιετικής Βιομηχανικής παραγωγής⁶⁷

⁶⁵ Στο ίδιο, σελ.39.

⁶⁶ Στο ίδιο, σελ.38.

⁶⁷ Στο ίδιο, σελ.83.

Όμως παρά την επιθυμία του Χίτλερ οι Γερμανοί εκμεταλλεύτηκαν πολύ λιγότερο τις κατεκτημένες περιοχές της ΕΣΣΔ. Αυτό οφείλεται στην αδυναμία τους να κινητοποιήσουν τους κατεκτημένους πληθυσμούς αλλά και στην τακτική των Ρώσων να καταστρέφουν ότι δεν μπορούσαν να μεταφέρουν σε ασφαλή τοποθεσία.⁶⁸

Από βιομηχανικής άποψης, κατά τη διάρκεια της μάχης του Στάλινγκραντ, οι Γερμανοί, υπερτερούσαν ασύγκριτα έναντι της ΕΣΣΔ κυρίως για δύο λόγους. Πρώτον, γιατί είχαν υπό την κατοχή τους ολόκληρη την ηπειρωτική Ευρώπη, αφού προηγουμένως την είχαν ήδη κατακτήσει. Έτσι, αξιοποιούσαν για τις δικές τους πολεμικές ανάγκες, τον πλούτο όλων των κατεκτημένων χωρών. Για παράδειγμα τα εργοστάσια του Βελγίου, της Γαλλίας, της Αυστρίας, της Τσεχοσλοβακίας κ.α. ήταν στη διάθεσή τους. Μάλιστα, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι, κατά το 1942, το 25% της συνολικής γερμανικής πολεμικής παράγωγής, προέρχονταν αποκλειστικά και μόνο από τις κατεκτημένες περιοχές. Ο δεύτερος λόγος ήταν ότι, με την επίθεση της Γερμανίας ενάντια της ΕΣΣΔ, το Γ΄ Ράιχ είχε κατορθώσει να θέσει έχει υπό την κατοχή του βιομηχανικά υπεραναπτυγμένες σοβιετικές περιοχές. Οι περιοχές αυτές ήταν πολύτιμης αξίας για τους Σοβιετικούς, γιατί προπολεμικά τους παρείχαν το 71% της συνολικής παραγωγής τους σε χυτοσίδηρο. Αθροιστικά υπολογίζεται ότι, οι πόροι των Γερμανών σε βαριά βιομηχανία, δικών τους και των κατεκτημένων, από αυτούς, εκτάσεων, ήταν περίπου δύο με δυόμιση φορές περισσότεροι από εκείνους που είχαν στη διάθεσή τους οι Σοβιετικοί εκείνη την εποχή⁶⁹.

Το 1941, οι Σοβιετικοί, είχαν σαφώς πιο ανεπτυγμένη βιομηχανία κυρίως στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων και πρώτων υλών, της οποίας τα διοικητικά και οικονομικά κέντρα απείχαν πεντακόσια μίλια από σύνορα στη δύση⁷⁰. Κατά το 1942 λόγω της ραγδαίας γερμανικής επίθεσης και της κατάληψης εκτάσεων τους, η παραγωγή τους μειώθηκε σημαντικά⁷¹. Οι πλούσιοι σιτοβολώνες έπεσαν στα χέρια των Γερμανών και, κατά το 1942 για τους 130 εκατομμύρια Σοβιετικούς, που παρέμεναν ελεύθεροι, η παραγωγή σιτηρών και κρέατος μειώθηκε στο μισό. Παράλληλα η ψυχή της μοντέρνας βιομηχανίας, η προμήθεια σιδήρου, κάρβουνου

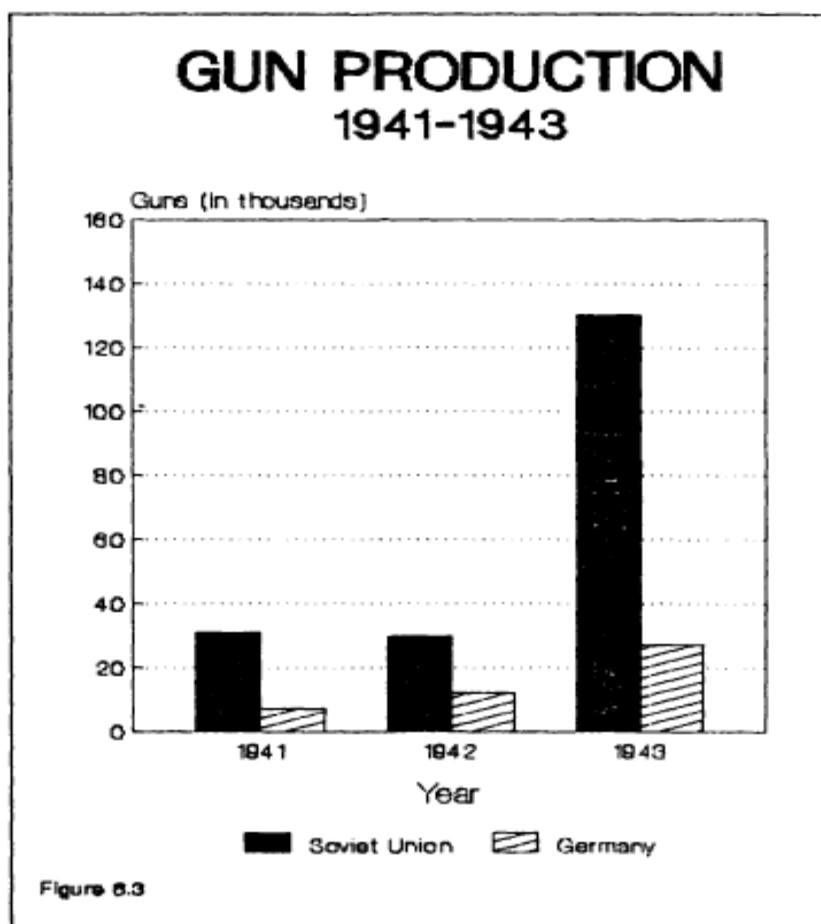
⁶⁸ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ.5.

⁶⁹ *Απίστευτη πηγή σθένους και ηρωισμού ο λαός της ΕΣΣΔ*, ανακτήθηκε στις 20 Μαρτίου 2017 από την ιστοσελίδα <https://odigitis.gr>

⁷⁰ Clark, A. (1996). *BARBAROSSA The Russian-German Conflict 1941-1945*. London: Phoenix, σελ.29.

⁷¹ Dingle D., & Roberts G. (1989). *Stalingrad and the turning point on the Soviet- German front, 1941-1943*; USA: Texas Christian University, σελ.49.

και χάλυβα, μειώθηκε κατά τρία τέταρτα. Επίσης, η διαθεσιμότητα ζωτικής σημασίας μεταλλευμάτων για τα μοντέρνα όπλα, όπως αλουμίνιο, μαγνήσιο και χαλκός, μειώθηκε περισσότερο από δύο τρίτα. Η ΕΣΣΔ από την τρίτη θέση που κατείχε, ως χώρα με μεγάλη βιομηχανική οικονομία, έπεσε στο επίπεδο μικρότερων οικονομιών όπως της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Ιαπωνίας. Για να γίνει κατανοητό το μέγεθος της καταστροφής, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και την ύπαρξη μιας ανθρώπινης μάζας από αξιωματούχους, εργάτες, που προσπαθούσε πεινασμένη να διαφύγει, με κάθε μέσο στα ανατολικά, κουβαλώντας πολύτιμο εξοπλισμό⁷².

Γράφημα 14. Σύγκριση Γερμανικής- Σοβιετικής παραγωγής όπλων

Ωστόσο, οι Σοβιετικοί αντεπεξήλθαν και με την έναρξη της γερμανικής επίθεσης, οργανώθηκαν αμυντικά, επέδειξαν προνοητικότητα, κινητοποίησαν το πολυπληθές ανθρώπινο δυναμικό τους για να μετακινήσουν τις βιομηχανικές τους

⁷² Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ.182.

μονάδες στα μακρινά ανατολικά μετόπισθεν, ώστε να τις εξασφαλίσουν από τις γερμανικές βλέψεις⁷³. Από το 1941, οι Σοβιετικοί προνόησαν και έξυπνα μετέφεραν περισσότερες από 1.500 μεγάλες βιομηχανικές επιχειρήσεις τους, στη σιγουριά και στην ασφάλεια της ανατολικής πλευράς των Ουραλίων. Η μετεγκατάσταση αυτή ήταν μια γιγαντιαία προσπάθεια καθώς τις περισσότερες φορές ο τελικός προορισμός ήταν μια αγροτική περιοχή χωρίς υποδομές και τροφοδοσία ηλεκτρικού και καυσίμων. Για το σκοπό της μεταφοράς χρησιμοποιήθηκαν δεκάδες χιλιάδες φορτηγά και περισσότερα από ενάμιση εκατομμύριο σιδηροδρομικά βαγόνια. Αξιοσημείωτο μάλιστα είναι το γεγονός ότι, όλες αυτές τις ενέργειες οι Σοβιετικοί τις κατόρθωσαν υπό τη σκιά της ραγδαίας προέλασης των Γερμανών στα εδάφη τους και συχνά μάλιστα κάτω από σφοδρά πυρά⁷⁴.

Στο Στάλινγκραντ, τα σοβιετικά εργοστάσια δεν έπαυαν να προμηθεύουν ακατάπαυστα το μέτωπο με πυρομαχικά, άρματα μάχης κ.α. Μάλιστα το επίτευγμα αυτό αλλά και η αγωνιστικότητα των Σοβιετικών εργατών αποκτούν μεγαλύτερη αξία, εάν αναλογιστούμε ότι συχνά, η παραγωγή γινόταν εντός της ζώνης πυρός και με τα εργοστάσια να έχουν υποστεί μεγάλες ζημιές, σχεδόν να έχουν μορφή ερειπίων, από τους συνεχείς βομβαρδισμούς και τις ραγδαίες επιθέσεις.

Όμως σε αντιστάθμισμα της οικτρής βιομηχανικής τους κατάστασης, μεγάλη βοήθεια έλαβαν οι Σοβιετικοί από τις ΗΠΑ σε κάθε τομέα υλικών και εφοδίων. Επίσημα συμπεριλήφθηκαν στο Νόμο Εκμισθώσεως και Δανεισμού (Lend - Lease Act) των ΗΠΑ, στις 7 Νοεμβρίου του 1941 αν και στην πραγματικότητα η βοήθεια άρχισε να τους χορηγείται από το Σεπτέμβριο του 1941. Συνολικά οι ΗΠΑ χορήγησαν στη Ρωσία, κάτι λιγότερο από το ένα τρίτο της βοήθειάς που παρείχαν στους συμμάχους τους, που συγκεκριμένα αντιστοιχούσε σε 17,5 εκατ. τόνους, συνολικού κόστους 12,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Η παραχώρηση αυτή ενίσχυσε σημαντικά τον αγώνα των Σοβιετικών κατά της Γερμανίας σε όλους τους τομείς. Όταν ο Maxim Litvinov, Λαϊκός Επίτροπος των Εξωτερικών Υποθέσεων της ΕΣΣΔ, το Σεπτέμβριο του 1941, άκουσε τον κατάλογο των αμερικανικών και βρετανικών υλικών που θα λάμβαναν, δεν μπόρεσε να συγκρατηθεί και παραβιάζοντας τις αρχές της σοβιετικής διαπραγμάτευσης, αναφώνησε «*τώρα θα νικήσουμε τον πόλεμο*». Παρόλα αυτά, η σοβιετική προπαγάνδα κατέβαλε κάθε προσπάθεια για να

⁷³ Dingle D., & Roberts G. (1989). *Stalingrad and the turning point on the Soviet- German front, 1941-1943*; USA: Texas Christian University, σελ.39.

⁷⁴ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.69.

υποβαθμίσει τη σημασία αυτής της βοήθειας τονίζοντας ότι, η νίκη κατά του Άξονα ήταν το αποτέλεσμα αποκλειστικά και μόνο του αγώνα του σοβιετικού λαού.

Διαμόρφωση Εικόνας

Αρχικά οι Γερμανοί ξεκίνησαν έναν πόλεμο υποδούλωσης και εξόντωσης. Πίστευαν ότι τόσο ο Κόκκινος Στρατός όσο και το σοβιετικό κομμουνιστικό καθεστώς έπρεπε να συνθλιφθεί. Σύμφωνα με την αντισημιτική ιδεολογία των ναζιστών η Σοβιετική Ένωση ήταν ένα ιουδοσλαβικό κράτος, δηλαδή ένα κομμουνιστικό καθεστώς υπό εβραϊκό έλεγχο και επιρροή. Η καταστροφή του απαιτούσε την εξόντωση των εβραϊκών του στελεχών και την εξάλειψη της εβραϊκής επιρροής που θεωρούσαν ότι καθόριζε την ουσία του σοβιετικού κράτους και εξαπέλυε την απειλή που απειλούσε τον πολιτισμό της Γερμανίας. Η ναζιστική ρατσιστική ιδεολογία όριζε επίσης ότι, οι σλαβικοί λαοί της Ρωσίας και της Ανατολικής Ευρώπης ήταν κατώτερης φυλής (Untermenschen) και υπ-άνθρωποι. Οι Σλάβοι δεν είχαν αρχικά συμπεριληφθεί στα σχέδια της εξόντωσης ή εκδίωξης (τουλάχιστον όχι όλοι) αλλά, το ναζιστικό ιδεώδες τους προόριζε για σκλαβιά και δουλεία. Το όραμα ήταν τα γερμανικά στρατεύματα που εισέβαλλαν στη Ρωσία, να ζούσαν από τα τοπικά προϊόντα και την εργασία των σκλαβωμένων πληθυσμών των κατακτημένων περιοχών. Τα σοβιετικά εδάφη έπρεπε να λεηλατηθούν για να δεσμευτούν στο έπακρο φαγητό, πρώτες ύλες και βιομηχανικά προϊόντα, που θα αποστέλλονταν πίσω στη Γερμανία. Ωστόσο μακροπρόθεσμα, σχεδιάζαν να υλοποιήσουν αποικισμό ευρείας κλίμακας, των εδαφών αυτών, από Γερμανούς αποίκους⁷⁵.

Κατά τη διάρκεια της πρώτης θριαμβευτικής περιόδου των εύκολων νικών, η θεωρία των υπανθρώπων έφτασε στο αποκορύφωμά της. Αυτή η στάση οδήγησε στην αμνήστευση κάθε κακομεταχείρισης που μάλιστα θεωρούσαν ότι την απαιτούσε η φύση αυτών των υπανθρώπων, ιδίως όταν αντιστέκονταν στη θέληση των καταπιεστών τους. Η Σοβιετική Ένωση δεν ήταν μέρος της Σύμβασης της Γενεύης και για αυτό η Γερμανία, νομικά, δεν ήταν υποχρεωμένη να εφαρμόζει ακόμη και τα ελάχιστα απαιτούμενα για τη φροντίδα των υπόδουλων της. Έτσι, εκτός από την άμεση βία με την οποία αντιμετώπιζε τους τοπικούς πληθυσμούς και τους

⁷⁵Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.23.

αιχμαλώτους, καταδίκασε σε θάνατο όσους αιχμαλωτίζονταν, αφού τους αφαιρούσαν το χειμερινό ρουχισμό τους και τους στοίβαζαν σε ασκεπή «κλουβιά», όπου αφήνονταν να πεθάνουν από την πείνα⁷⁶.

Στην αρχή της μάχης το ηθικό των Γερμανών στρατιωτών ήταν υψηλό και όλοι περίμεναν μια γρήγορη και εύκολη νίκη. Άλλωστε αυτή ήταν μια πόλη που την υπερασπίζονταν οι υπ-άνθρωποι που θα παραμέριζαν υπό τη δύναμη της πανίσχυρης Βέρμαχτ που πίστευαν ότι κατακτούσε τα πάντα. Όσο όμως παρατεινόταν η αποτυχία για την κατάληψη της πόλης, τόσο μεγαλύτερη ήταν και η πτώση του ηθικού των Γερμανών από την κουραστική, εξαντλητική και καταστροφική τριβή της μάχης. Το ηθικό τους εντέλει κάμφθηκε από το πείσμα των Σοβιετικών⁷⁷. Η μάχη εκ του σύνεγγυς ήταν από τη φύση της αιματηρή και βάνουση και τόσο προσωπική όσο τίποτα άλλο στο πόλεμο, αλλά πάνω από όλα ήταν έντονη, παρατεταμένη και αμείλικτη. Σε κάθε περίπτωση, ήταν εφιαλτική για τους Γερμανούς και ο εφιάλτης αυτός πήγαινε από το κακό συνεχώς στο χειρότερο⁷⁸.

Μετά την επιτυχημένη αντεπίθεση των Σοβιετικών, οι Γερμανοί πέρασαν από τη θέση του επιτιθέμενου στη θέση του αμυνόμενου. Αποκομμένοι από τις γραμμές τους χωρίς εφόδια και πυρομαχικά, έδωσαν έναν απελπισμένο αγώνα επιβίωσης. Χωρίς καμία ελπίδα σωτηρίας, ο καθένας αναλογιζόταν τι θα απογίνει. Κανένας δεν περίμενε μια αξιοπρεπή μεταχείριση από τους Σοβιετικούς. Όλοι ήξεραν τη δική τους συμπεριφορά έναντι των Σοβιετικών αλλά είχαν επίσης δει, πως φέρθηκαν οι Σοβιετικοί σε συναδέρφους τους που έπεσαν στο έλεος τους. Καθώς το τέλος πλησίαζε, όλο και περισσότεροι λιποτακτούσαν. Η μεγάλη όμως πλειοψηφία πολέμησε ως το τέλος⁷⁹.

Δεν συνέβη το ίδιο όμως και με τους συμμάχους των Γερμανών. Αρχικά όλοι υποστήριζαν τον αγώνα κατά των Σοβιετικών και απολάμβαναν τα οφέλη της εύκολης νίκης. Όμως η θεώρηση των πραγμάτων άλλαξε όταν η κατάσταση επιδειωνόταν συνεχώς και τελικά από επιτιθέμενοι έγιναν αμυνόμενοι. Όλοι τους αποδείχθηκαν κατώτεροι των Γερμανών και καθώς ήταν και ανεπαρκώς εξοπλισμένοι, δεν άντεξαν στην πίεση των Σοβιετικών. Πολλές ιταλικές μονάδες, μη

⁷⁶ Clark, A. (1996). *BARBAROSSA The Russian-German Conflict 1941-1945*. London: Phoenix, σελ.205.

⁷⁷ Stone, D. (2009). Stalingrad and the Evolution of Soviet Urban Warfare, *Journal of Slavic Military Studies*, 22, σελ. 198.

⁷⁸ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain:Pearson Education, σελ.104.

⁷⁹ Hoyt, E. (1999). *199 Days The Battle of Stalingrad*. N. York: Forge Books, σελ.153.

συνηθισμένες σε αυτό το είδος καιρού και πολέμου, πανικοβλήθηκαν και διαλύθηκαν. Οι Ρουμάνοι ακολούθησαν την ίδια μοίρα και κατέληξαν να περιφέρονται στη στέπα, ψάχνοντας για φαγητό, βρίζοντας τους Γερμανούς που τους θεωρούσαν την αιτία των δεινών τους⁸⁰.

Η γρήγορη γερμανική επέλαση στα εδάφη της ΕΣΣΔ, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 1942, προκάλεσε αρχικά πανικό στο σοβιετικό λαό. Μάλιστα το ηθικό του Κόκκινου Στρατού είχε καταρρακωθεί και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να παρουσιάζονται φαινόμενα δομικής αποσύνθεσης του. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα στρατιωτών που προτιμούσαν να αυτοτραυματίσουν παρά να ριχθούν στη μάχη με το γερμανικό γίγαντα που εισέβαλε. Ο Στάλιν, αναγνωρίζοντας τη δύσκολη αυτή κατάσταση και προκειμένου να αντιμετωπίσει την αποσύνθεση που έβλεπε ότι διαρκώς επιδεινωνόταν, την 28^η Ιουλίου, διέταξε τις δυνάμεις του να μείνουν πιστές και αμετακίνητες έναντι του πατριωτικού τους καθήκοντος. Εξέδωσε την αυστηρότατη Διαταγή Νο 227, που έλεγε: *«Ούτε ένα βήμα πίσω! Αυτό είναι πλέον το σύνθημα μας. Πρέπει να υπερασπιστούμε, μέχρι την τελευταία σταγόνα του αίματος μας, κάθε θέση και κάθε μέτρο της Σοβιετικής επικράτειας»*⁸¹. Πέρα όμως από την ιδιαίτερη αυστηρότητα η Διαταγή αυτή είχε ακόμη μια επιπλέον ιδιαιτερότητα. Δεν μοιράστηκε στους Αξιωματικούς αλλά, απλά διαβάστηκε σε όλες τις ένοπλες δυνάμεις. Μάλιστα κατόπιν της ανάγνωσης της, όλοι οι Αξιωματικοί υποχρεώθηκαν να υπογράψουν ότι, έλαβαν γνώση και ότι κατανόησαν πλήρως το περιεχόμενό της⁸².

Η Διαταγή Νο 227 δεν άφηνε το παραμικρό περιθώριο για παράβαση ή απόκλιση από σοβιετικό στρατιώτη οποιουδήποτε βαθμού. Το ελάχιστο θεωρείτο αυτομάτως πράξη προδοσίας και σαμποτάζ, προς όφελος του εχθρού. Ακλουθούσε αυστηρότατη τιμωρία που επιβάλλονταν προς όλους αδιακρίτως. Σε κάποιες περιπτώσεις επιβαλλόταν, με συνοπτικές μάλιστα διαδικασίες, η θανατική ποινή, ενώ σε άλλες οι υπαίτιοι μετατάσσονταν υποχρεωτικά, στα λεγόμενα "τάγματα αυτοκτονίας". Η ενοχή των παραβατών δεν ήταν απαραίτητο να αποδειχθεί. Είναι άγνωστο πόσους στρατιώτες τους, εκτέλεσαν οι ίδιοι οι Σοβιετικοί αλλά και πόσοι χάθηκαν, χωρίς κανένα όφελος, σε άκρως επικίνδυνες αποστολές αυτοκτονίας. Για παράδειγμα, οι Σοβιετικοί έστελναν στρατιώτες τους να διασχίσουν ναρκοπέδια ή τους έριχναν ως βορά στα δόντια των Γερμανών. Πάντως, το σίγουρο είναι πως όσοι

⁸⁰ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.151.

⁸¹ Στο ίδιο, σελ.66.

⁸² Στο ίδιο, σελ.65.

στρατιώτες κατέληγαν στα τάγματα αυτά εγκλωβίζονταν και έφευγαν από εκεί ή νεκροί ή ως τραυματίες και στην περίπτωση αυτή οι ανώτεροι τους έγραφαν χαρακτηριστικά στις αναφορές τους ότι, *“επανόρθωσαν με το αίμα τους”*⁸³.

Οι Σοβιετικοί, μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, απαγόρευσαν τη δημοσιοποίηση κάθε πληροφορίας σχετικά με τη Διαταγή Νο 227. Κρατήθηκε μυστικό οποιοδήποτε στοιχείο γύρω από αυτή και μάλιστα μόλις το 1988 αποκαλύφθηκε η ύπαρξή της, στο σοβιετικό λαό. Η απόκρυψη ήταν μια μεθοδευμένη κίνηση της Σοβιετικής ηγεσίας, γιατί θεωρούσαν ότι η αποκάλυψη της εντολής αυτής θα αλλοίωνε την εικόνα του σοβιετικού ηρωισμού, της αυταπάρνησης και της αυτοθυσίας που ήθελαν να προβάλουν για τη μάχη στο Στάλινγκραντ. Η διαταγή αυτή αποκάλυπτε μια ζοφερή πλευρά ότι δηλαδή, η μάχη δεν ήταν το αποτέλεσμα ενός αυθόρμητου λαϊκού αγώνα μέχρι θανάτου και η πάλη των απλών στρατιωτών και πολιτών, που όρθωσαν το ανάστημά τους έναντι στο φασισμό, αδιαφορώντας ακόμη και για τη ζωή τους, ώστε να επιτευχθεί το γενικότερο καλό για την ΕΣΣΔ. Αντίθετα, θα διαστρέβλωνε την όμορφη εικόνα παρουσιάζοντας τη μάχη ως μια εκβιαστική ενέργεια που επιβλήθηκε σε στρατό και πολίτες, υπό το φόβο των αυστηρών ποινών για όσους έδειχναν πανικό ή δειλία⁸⁴.

Παράλληλα δεν υπήρχε μεγάλη διαφορά ανάμεσα στους σοβιετικούς στρατιώτες και εργάτες. Οι περισσότεροι εργάτες ήταν ανύπαντροι άνδρες που είχαν τοποθετηθεί σε ένα εργοστάσιο, όπου και θα δούλευαν μέχρι το τέλος του εργασιακού τους βίου. Οι εργάτες, ιδίως στα εργοστάσια, ακολουθούσαν ένα αυστηρό πρόγραμμα και εποπτεύονταν συνεχώς από τη μυστική αστυνομία. Οποιοσδήποτε δεν ακολουθούσε τις οδηγίες κατέληγε στη φυλακή, η οποία συγκεκριμένα στο Στάλινγκραντ, βρισκόταν στο κέντρο της πόλης. Σε αυτή την απελπιστική κατάσταση ακόμα και οι φυλακισμένοι απελευθερώθηκαν για να πολεμήσουν για την ελευθερία τους. Επίσης 5.000 εργάτες του εργοστασίου Κόκκινος Οκτώβρης, στρατολογήθηκαν με μόνη εκπαίδευση τη χορήγηση οπλισμού και ενίσχυσαν την 62^η Στρατιά⁸⁵.

Θα ήταν εύκολο να υποστηριχθεί η άποψη ότι, το δεύτερο εξάμηνο του 1942, σοβιετικοί στρατιώτες και πολίτες, αγωνίστηκαν μανιασμένα μόνο επειδή αναγκάστηκαν από την ηγεσία τους, μέσω της Διαταγής Νο 227 και του φόβου

⁸³ Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 154.

⁸⁴ Στο ίδιο, σελ. 317.

⁸⁵ Hoyt, E. (1999). *199 Days The Battle of Stalingrad*. N. York: Forge Books, σελ.68.

επιβολής αυστηρότατων ποινών από τη μυστική αστυνομία του Μπέρια. Όμως, εξετάζοντας σε βάθος την υπόθεση κατανοεί κανείς ότι, οι Σοβιετικοί αντιμετώπιζαν μια απελπιστική κατάσταση που οδήγησε στη λήψη και εφαρμογή απελπισμένων μέτρων. Μάλιστα ένας σοβιετικός στρατιώτης είχε πει ότι, η διαταγή αυτή δεν ήταν τίποτε άλλο παρά μια ώθηση προς την πνευματική και ψυχική ανάταση του Κόκκινου Στρατού που είχε πτοηθεί από τη γερμανική εισβολή. Άλλωστε, ανέκαθεν η αυστηρή στρατιωτική πειθαρχία χαρακτήριζε το σοβιετικό στρατό. Βάσει αυτών, θα ήταν άδικο να μηδενίσουμε την αγωνιστικότητα χιλιάδων σοβιετικών στρατιωτών, ανδρών και γυναικών που θυσιάστηκαν, χρησιμοποιώντας τη δικαιολογία ότι πολέμησαν εξαναγκαστικά, μόνο και μόνο γιατί φοβόντουσαν τις ποινές που θα τους επιβάλλονταν.

Οι Σοβιετικοί έκαναν τα πάντα προκειμένου να νικήσουν, παραχώρησαν στο λαό ακόμα ακόμη και το δικαίωμα της θρησκευτικής πίστης και επέτρεψαν την αναβίωση της Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας που μάλιστα, αναγνωρίζοντας το κοινό καλό, στάθηκε αρωγός της σοβιετικής ηγεσίας. Έπαψαν οι λειτουργίες και η μετάληψη της Θείας Κοινωνίας, να τελούνταν υπό άκρα μυστικότητα και πλέον γίνονταν φανερά. Ο Μητροπολίτης Στέργιος, μάλιστα, ο τότε επικεφαλής της Ρωσικής Εκκλησίας, μέσα από τις Λειτουργίες, καλούσε επισταμένα το ποίμνιο του να αντισταθεί με ότι μπορεί προκειμένου να εκδιώξουν το Γερμανό εισβολέα, από τη γη των προγόνων τους. Προς την κατεύθυνση αυτή ο Στάλιν έφτασε στο σημείο να δηλώσει στον Βρετανό Πρέσβη ότι, με ένα δικό του τρόπο και αυτός πίστευε στο Θεό. Αμέσως μετά, δεν ήταν τυχαίο το γεγονός ότι η δήλωση αυτή εμφανίστηκε στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Pravda, με έντονα μάλιστα γράμματα, ώστε όλος ο σοβιετικός λαός να την προσέξει και να μπορέσει να τη δια

σει⁸⁶. Η Ορθοδοξία, ήταν ένα ακόμη όπλο στα χέρα των σοβιετικών που τη χρησιμοποίησαν για να ενισχύσουν το μαχητικό πνεύμα αντίστασης του απλού λαού. Παράλληλα υπερπρόβαλαν την αντίθεση της δικής τους πίστης με την αθεΐα του Χίτλερ, ενώ υπερέβαλαν αποδίδοντας στις λέξεις "γερμανικό" και "φασιστικό" μια απόκοσμη χρεία, σχεδόν σατανική⁸⁷.

Για να νομιμοποιήσουν τη μάχη στο Στάλινγκραντ στο εσωτερικό της χώρας τους, οι Σοβιετικοί της απέδωσαν έναν εθνο-πατριωτικό χαρακτήρα. Χαμήλωσαν

⁸⁶ Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 156.

⁸⁷ Στο ίδιο, σελ. 156.

τους υψηλούς τόνους του κομμουνιστικού κόμματος, υποβάθμισαν την κομμουνιστική ιδεολογία, στέρησαν από τους κομματικούς αξιωματούχους τις προσβάσεις στη διοίκηση του στρατού και ώθησαν την αναγέννηση του ρωσικού εθνικισμού που μέχρι τότε πολεμούσαν και κατέπνιγαν⁸⁸. Η μάχη παρουσιάστηκε στο λαό σαν ένας ιδεολογικός πόλεμος κατά των φασιστών Γερμανών, σαν μια αντίσταση της μεγάλης ιστορικής Ρωσίας κατά ενός τέρατος, σχεδόν μυθικού και ανυπέρβλητου εχθρού, που είχε έρθει χωρίς να προκληθεί και ζητούσε την αιματηρή καταστροφή της. Κρύφτηκαν λέξεις όπως "Σοβιετική Ένωση" και "κομμουνισμός", αποφεύγονταν από το λεξιλόγιο και σχεδόν εξαφανίστηκαν από τα επίσημα κρατικά δημοσιεύματα των εφημερίδων. Στη θέση τους ξεπρόβαλαν, υπερτονισμένα μάλιστα, τα παλαιά τσαρικά ιδεώδη, της "Ρωσίας" και της "Πατρίδας".

Στρατιωτική Στρατηγική

Οι Γερμανοί είχαν πλεονέκτημα πάνω στην τακτική των συνεχών υπερκερωτικών ελιγμών, που όμως δεν εκμεταλλεύτηκαν ώστε να περικυκλώσουν τις δυνάμεις του εχθρού. Αυτή ήταν η τακτική που εφάρμοζαν με επιτυχία έως το Στάλινγκραντ και με τον τρόπο αυτό είχαν προηγουμένως καταλάβει, αρχικά περικυκλώνοντας και στη συνέχεια απομονώνοντας, δεκάδες ρωσικές πόλεις με μικρές σχετικά απώλειες. Στο Στάλινγκραντ, λανθασμένα ακολούθησαν την τακτική που εφάρμοσαν στη δυτική Ευρώπη, παρέβλεψαν τα χαρακτηριστικά του ρωσικού τύπου και δεν προσαρμόστηκαν στις ιδιαίτερες συνθήκες του⁸⁹.

Οι γερμανικές δυνάμεις, για να φτάσουν μέχρι το Στάλινγκραντ, που απείχε 1.380 μίλια από το Βερολίνο, ταξίδεψαν νοτιοανατολικά, διανύοντας εκατοντάδες μίλια μέσα σε ένα εχθρικό και αφιλόξενο, για αυτούς, περιβάλλον. Αυτό το στοιχείο από μόνο του, ήταν μια μεγάλη πρόκληση για τους Γερμανούς, γιατί αναγκάστηκαν να επεκτείνουν κατά πολύ τις γραμμές της επικοινωνίας και των προμηθειών τους. Η όλη όμως αυτή προσπάθεια είχε και σημαντική ψυχολογική επιβάρυνση στους στρατιώτες των μονάδων τους, που "έβλεπαν" από την αρχή, το όλο εγχείρημα,

⁸⁸ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.65.

⁸⁹ Glantz D., & House J., (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε., σελ. 50.

Γράφημα 15. Αποτύπωση γερμανικών επιθέσεων⁹⁰

αρνητικά και έκαναν τη διαδρομή νοιώθοντας να τους συντρίβει η απεραντοσύνη και το ανεξάντλητο του ρωσικού τόπου. Η Ρωσία, στα μάτια πολλών Γερμανών στρατιωτών, δεν ήταν παρά μια τεράστια κενή έρημη χώρα, στοιχείο που ενισχύονταν από το γεγονός ότι τα χωριά της ήταν πολύ διασκορπισμένα μεταξύ τους, αφήνοντας μεγάλες κενές αποστάσεις ανάμεσά τους, με το τοπίο να φαντάζει επίπεδο και άδειο. Αυτό συνέβαινε και στη περιοχή γύρω από το Στάλινγκραντ, που ήταν επίσης αραιοκατοικημένη καθώς η κοντινότερη, σε αυτό, μεγάλη πόλη ήταν το Ροστόβ, που απείχε 244 μίλια, νοτιοδυτικά και ήταν κοντά στη Μαύρη Θάλασσα⁹¹.

⁹⁰ Shukman, H. (1993), *Stalin's Generals*. London: Weidenfeld & Nicolson, σελ. xv.

⁹¹ Weiss, P. (2010). *The Battle of Stalingrad- Geographical Considerations*. χ.ε., σελ. 3.

Οι κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούσαν στο Στάλινγκραντ, ήταν ένας ακόμη παράγοντας που δεν έλαβαν υπόψη τους οι Γερμανοί. Κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών η θερμοκρασία σκαρφάλωνε στους 30° Κελσίου και αυτό, προκαλούσε επιπρόσθετη κούραση στους Γερμανούς στρατιώτες καθώς υποχρεώνονταν σε μεγάλες πορείες υπό αυτές, τις ασυνήθιστες για αυτούς, ζεστές συνθήκες. Από την άλλη, το φθινόπωρο με τις πολλές βροχοπτώσεις, μετέτρεπαν το ζεστό και ξηρό περιβάλλον σε υγρό. Μάλιστα είναι χαρακτηριστικό ότι, τον Οκτώβριο του 1942, ξεκίνησε μια βροχή που κράτησε έναν ολόκληρο μήνα και είχε ως αποτέλεσμα οι λασπωμένοι δρόμοι να μετατραπούν αυτομάτως σε πηχτούς, αδιάβατους βάλτους. Σύντομα ακολούθησε ο αδυσώπητος χειμώνας, που προκάλεσε στους Γερμανούς πολυάριθμες απώλειες, σχεδόν ίσες στον αριθμό με εκείνες που τους επέφερε η ίδια η μάχη.

Ο Χίτλερ βέβαια, γνώριζε πολύ καλά τις επιπτώσεις που θα προκαλούσε στο στρατό του ο επερχόμενος σοβιετικός χειμώνας. Άλλωστε για το λόγο αυτό, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 1942, ασκούσε ασφυκτικές πιέσεις στον Πάουλους, υπενθυμίζοντας του διαρκώς ότι, το πολύ έως τη 15^η Σεπτεμβρίου, έπρεπε να έχει ολοκληρώσει την κατάληψη την πόλης⁹². Παρά ταύτα, ο χειμώνας πρόλαβε τους Γερμανούς και ακρήστευσε τα όπλα και τις μηχανές τους που δεν λειτουργούσαν, πλέον μηχανήματα και οχήματα, απλά πάγωναν και παρέμεναν εγκαταλελειμμένα και κοκαλωμένα στο κρύο έδαφος. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι Γερμανοί να υποχρεωθούν να χρησιμοποιήσουν για τις μετακινήσεις τους, μόνο ξεπερασμένα για αυτούς μέσα, όπως ήταν τα άλογα και τα έλκηθρα. Οι Σοβιετικοί, στην αντίπαλη πλευρά, εξοικειωμένοι με τις συνθήκες του τόπου τους, παρατηρούσαν ευχαριστημένοι την άθλια κατάσταση στην οποία είχαν περιέλθει οι Γερμανοί και ευγνωμονούσαν τον "Παππού Χειμώνα" όπως χαριτολογώντας τον αποκαλούσαν⁹³.

Μια σειρά νέων προβλημάτων ανέκυψε για τους Γερμανούς, εξαιτίας των δύσκολων κλιματολογικών συνθηκών, της υγρασίας και της υποθερμίας από τις χαμηλές θερμοκρασίες που κυριαρχούσαν. Ασθένειες, ψείρες, μολύνσεις του αναπνευστικού συστήματος, κυστίτιδες και δυσεντερία έκαναν επιτακτικά την εμφάνιση τους, ταλαιπωρώντας τους ήδη εξουθενωμένους Γερμανούς στρατιώτες⁹⁴. Σαν να μην αρκούσαν όλα αυτά, τα γερμανικά στρατεύματα έπρεπε να

⁹² Kadidal, A. (2011). *Stalingrad Pocket*, χ.ε., σελ 24.

⁹³ Weiss, P. (2010). *The Battle of Stalingrad- Geographical Considerations*. χ.ε., σελ. 4.

⁹⁴ Στο ίδιο, σελ. 4.

αντιμετωπίσουν και την πείνα⁹⁵. Αυτό συνέβη γιατί, λόγω του κατακερματισμού του μετώπου -που είχε προκαλέσει ο Χίτλερ με τις επιλογές του- τα αεροπλάνα που διέθεταν οι Γερμανοί για τη μεταφορά των προμηθειών στην πρώτη γραμμή του ανατολικού μετώπου, ήταν πολύ λίγα. Επιπρόσθετα οι αερομεταφορές αυτές ήταν πολύ ευάλωτες καθώς, διεξάγονταν κάτω από σκληρές καιρικές συνθήκες ενώ ήταν και εκτεθειμένες σε εχθρικά πυρά, λόγω των μεγάλων πτήσεων πάνω από μίλια εχθρικού εδάφους. Ο συνδυασμός όλων αυτών των παραμέτρων, έκαναν τη τροφοδοσία του μετώπου αραιή και σε πολλές περιπτώσεις μέχρι και αδύνατη, με αποτέλεσμα ο γερμανικός στρατός στο μέτωπο να μην έχει επαρκή πυρομαχικά και τροφή⁹⁶.

Ένα ακόμη επιβαρυντικό στοιχείο για τους Γερμανούς ήταν και η ψευδαίσθηση των μηχανοκίνητων δυνάμεων τους. Στην αρχή της επιχείρησης Μπαρμπαρόσα, ανέπτυξαν 3.350 άρματα μάχης και 650.000 άλογα, αναλογία που το καλοκαίρι του 1942 δεν είχε μεταβληθεί. Οι τεθωρακισμένες δυνάμεις τους ήταν οργανωμένες σε υπέρτατο βαθμό ώστε, να συγκεντρώνουν τη δύναμη πυρός τους στο αποφασιστικό σημείο. Ήταν αυτοδύναμες μονάδες, με τα απαραίτητα καύσιμα, με το δικό τους πεζικό (σε φορτηγά ή τεθωρακισμένα οχήματα), μηχανικό, πυροβολικό και αντιαεροπορικό πυροβολικό. Δεν χρειάζονταν να περιμένουν για τις μεραρχίες του απλού πεζικού για να εισέλθουν στη μάχη. Λειτουργούσαν καλύτερα σε επίπεδες ανοιχτές πεδιάδες παρά σε κατοικημένους τόπους. Είχαν οργανωθεί σαν νικητές μαχών, σχεδιασμένες να χτυπούν αποφασιστικά⁹⁷. Παρόλα αυτά, καθώς κατατρίφθηκαν σε επιχειρήσεις εντελώς ακατάλληλες για αυτές, μέσα σε λίγες εβδομάδες ήταν πλέον ανίκανες να εκτελέσουν την αρχική τους αποστολή⁹⁸.

Επιπλέον στη Γαλλία, στο Βέλγιο και στην Ολλανδία, υπήρχαν πολλές δυνάμεις όπου παρέμεναν ανενεργές και περνούσαν το χρόνο τους "παίζοντας χαρτιά". Ο Χίτλερ, ο οποίος επίμονα υποτίμησε τους Ρώσους, έκανε ακριβώς το αντίθετο λάθος υπερεκτιμώντας τους Δυτικούς Συμμάχους. Ήδη, από το φθινόπωρο του 1942, οι αμερικανικές, βρετανικές και σοβιετικές μυστικές υπηρεσίες του προκάλεσαν φόβο διασπείροντας έξυπνα φήμες για ένα δεύτερο μέτωπο και συμμαχική εισβολή. Αυτή η αναμενόμενη εισβολή, που δεν επρόκειτο να υλοποιηθεί

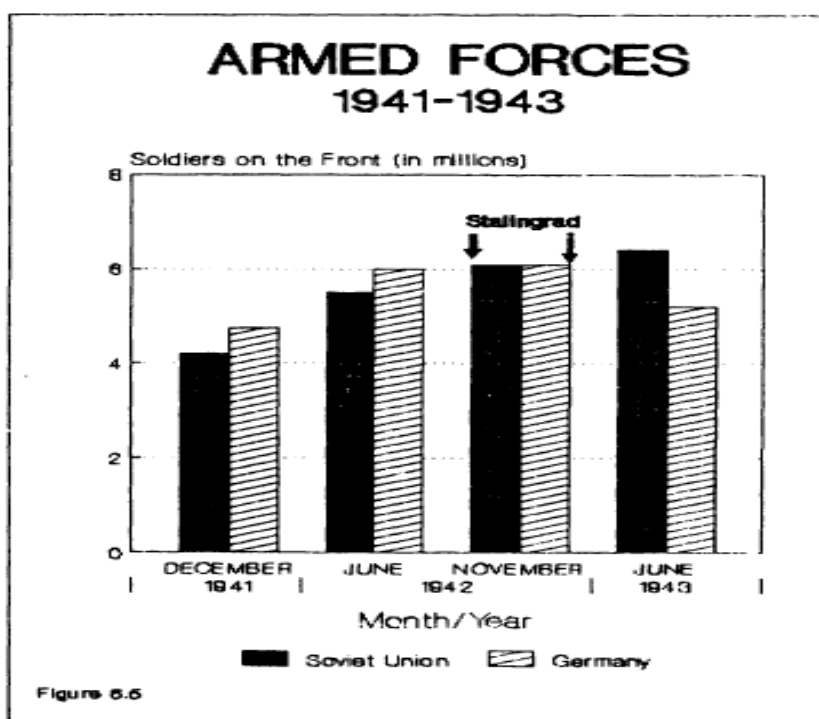
⁹⁵ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.104.

⁹⁶ Weiss, P. (2010). *The Battle of Stalingrad- Geographical Considerations*. χ.ε., σελ. 8.

⁹⁷ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ.5, 210.

⁹⁸ Clark, A. (1996). *BARBAROSSA The Russian-German Conflict 1941-1945*. London: Phoenix, σελ.232.

για άλλους είκοσι μήνες, έκανε τον Χίτλερ να δεσμεύσει είκοσι εννέα μεραρχίες, συμπεριλαμβανομένων του εξαιρετικά εξοπλισμένου 1^{ου} SS Panzer Division "Leibstandarte SS Adolf Hitler", της 6^{ης} και 7^{ης} Μεραρχίας Τεθωρακισμένων. Εάν το ένα τέταρτο από τις δυνάμεις αυτές, είχαν χρησιμοποιηθεί στο μέτωπο του Στάλινγκραντ-Καυκάσου, ίσως είχε αντιστραφεί η όλη κατάσταση⁹⁹.

Source: Erickson, *The Road to Berlin*; Michel, *The Second World War*; Tamanov, "The Battle for Stalingrad"; Ziemke, *Moscow to Stalingrad*.

Γράφημα 16. Σύγκριση αριθμού Γερμανών- Σοβιετικών στρατιωτών¹⁰⁰

Τα μεγάλα αποθέματα σε ανθρώπινο δυναμικό που είχαν οι Σοβιετικοί, στο Στάλινγκραντ, επηρέασαν την πορεία της μάχης. Παρά τις απώλειες τους, έριχναν διαρκώς στη μάχη, τα απαραίτητα νέα στρατεύματα, αναπληρώνοντας τα κενά και ανανέωναν τις κουρασμένες και κατεστραμμένες μονάδες τους. Ταυτόχρονα δημιουργούσαν νέες μεραρχίες πεζικού και τεθωρακισμένες ταξιαρχίες, υπό την ηγεσία ελάχιστων έμπειρων αξιωματικών και υπαξιωματικών. Οι δυνάμεις αυτές

⁹⁹ Carell, P. (1965). *Hitler moves east 1941-43*, Boston: Little Brown & Co, σελ. 99.

¹⁰⁰ Dingle D., & Roberts G. (1989). *Stalingrad and the turning point on the Soviet- German front, 1941-1943*; USA: Texas Christian University, σελ. 96.

όταν ολοκλήρωναν την εκπαίδευσή τους, στέλλονταν για μια σύντομη περίοδο στον κεντρικό τομέα, προς απόκτηση πολεμικής εμπειρίας. Έτσι ενώ οι Γερμανοί εξουθένωναν τις δυνάμεις τους, οι Σοβιετικοί συγκέντρωναν μια τρομερή εφεδρεία.

Ο Κόκκινος Στρατός κατά την έναρξη της γερμανικής επίθεσης κάλεσε περίπου πέντε εκατομμύρια εφέδρους. Εξαιτίας όμως των αιματηρών συγκρούσεων, μέχρι το τέλος του 1941, μέσα δηλαδή σε μικρό χρονικό διάστημα, οι δυνάμεις τους αυτές είχαν εξολοθρευθεί, σχεδόν ολοκληρωτικά. Τότε οι Σοβιετικοί στράφηκαν στην ανθρώπινη δεξαμενή που διέθεταν, των δεκατεσσάρων εκατομμυρίων πολιτών τους, για τους οποίους είχαν προνοήσει κατά το παρελθόν και είχαν λάβει τη βασική στρατιωτική εκπαίδευση. Τριάμισι εκατομμύρια σοβιετικοί στρατιώτες σκοτώθηκαν μόνο κατά τη διάρκεια του 1941. Το γεγονός αυτό το γνώριζαν καλά οι Γερμανοί και αυτή ήταν η αιτία της ψευδαίσθησης που έτρεφαν, πιστεύοντας ότι οι Σοβιετικοί δεν είχαν άλλο διαθέσιμο στρατιωτικό προσωπικό¹⁰¹.

Επίσης, οι Σοβιετικοί αποδέσμευσαν δυνάμεις τους από τα ανατολικά τους σύνορα, όπου αρχικά είχαν τοποθετήσει για να αντιμετωπίσουν τους Ιάπωνες, χωρίς να φοβούνται ότι ο ιαπωνικός στρατός θα τους επιτεθεί, για να βοηθήσει τους Γερμανούς συμμάχους του. Ο Στάλιν προέβη στην κίνηση αυτή γιατί ενημερώθηκε από τον αρχικατάσκοπο του, Δρ Σόργκε, ότι οι Ιάπωνες, προετοιμάζονταν να επιτεθούν στους Αμερικανούς στο Περλ Χάρμπορ ώστε να καταλάβουν τα νησιά του Ειρηνικού. Οι μογγολικές και σιβηρικές μεραρχίες που μετακινήθηκαν, ήταν πλήρως επανδρωμένες, σθεναρές και με υψηλό μαχητικό φρόνημα. Αυτή ήταν μια από τις αποφάσεις που έσωσε τη Σοβιετική Ένωση αφού συνέβαλε σημαντικά στη διάσωση της Μόσχας, στην ενίσχυση των δυνάμεων του μετώπου και τη δημιουργία των πολύτιμων εφεδρειών. Η Ιαπωνία αντίθετα, θα αντιμετώπιζε τη τιμωρία από τη Σοβιετική Ένωση για τις υπηρεσίες της αυτές, μετά τη νίκη της κατά των Γερμανών¹⁰².

Επιχειρησιακή Τέχνη

Όλη η Βερμαχτ, αλλά ιδιαίτερα η Ομάδα Στρατιών Νότος, ήταν υπερεξαπλωμένη σε ένα μέτωπο που είχε το διπλάσιο μήκος από εκείνο στην αρχή του καλοκαιριού του 1941. Δημιουργήθηκε έτσι ένα μεγάλο ευάλωτο πλευρό που το

¹⁰¹ Kadidal, A. (2011). *Stalingrad Pocket*, χ.ε., σελ 4.

¹⁰² Carell, P. (1965). *Hitler moves east 1941-43*, Boston: Little Brown & Co, σελ. 78.

υπεράσπιζαν χαμηλής ποιότητας στρατεύματα συμμάχων: Ούγγρων, Ρουμάνων και Ιταλών¹⁰³. Η μειονεκτική αυτή τη θέση ενός ασθενέστερου στρατού, με εξοπλιστική κατωτερότητα, που μάλιστα είχε απολέσει την πρωτοβουλία των κινήσεων, αποδείχθηκε μια ιδιαίτερα επικίνδυνη κατάσταση. Η ανυπαρξία ξεκούραστων εφεδρειών για τη συνέχιση του επιθετικού αγώνα, οδήγησε στην απώλεια της ορμής, που έκανε εμφανείς τους κινδύνους της κατάστασης που είχαν περιέλθει οι Γερμανοί¹⁰⁴.

Ένα επιπλέον πρόβλημα, ήταν η δημιουργία της εξέχουσας στην περιοχή του Στάλινγκραντ, που ακολουθούσε περίπου την πορεία του ποταμού Ντον. Αυτό οριοθέτησε μια τοποθεσία με μεγάλο βάθος, που ευνοούσε τον εκάστοτε επιτιθέμενο. Ο χώρος ήταν ιδανικός για την ανάπτυξη μηχανοκίνητων και τεθωρακισμένων δυνάμεων και για τη χρήση ελιγμού και πυρός. Έτσι, οι Σοβιετικοί, διατήρησαν τη δυνατότητα, για ανταλλαγή χώρου με χρόνο και διεξήγαγαν αποτελεσματική άμυνα. Αντίθετα οι Γερμανοί, χάνοντας σταδιακά την επιθετική ορμή τους, έχοντας υπερεξαπλωμένες τις γραμμές διοικητικής μέριμνας, ήταν ευάλωτοι για να αμυνθούν στον ίδιο χώρο.

Οι Γερμανοί δεν επικέντρωσαν τις επιθέσεις τους στα άκρα της αμυντικής τοποθεσίας των Σοβιετικών. Αντίθετα υιοθέτησαν την πολυδάπανη, λόγω των απωλειών, μέθοδο της κατά μέτωπο επίθεσης, στο ένα μετά το άλλο, τμήμα της πόλης. Έτσι οι αμυνόμενοι, έχοντας σταθερά την πλάτη τους στο ποταμό Βόλγα μπορούσαν να ανεφοδιάζονται, έστω και με μεγάλη δυσκολία, μη διακόπτοντας τις γραμμές επικοινωνιών τους με τις βάσεις τους στην ανατολική πλευρά του ποταμού. Ανατρεπτικό ρόλο στη διεξαγωγή των επιχειρήσεων θα έπαιζε, αν οι Γερμανοί κατόρθωναν, να αποκόψουν τους Σοβιετικούς, από τη δυτική όχθη του Βόλγα και να τους απομονώσουν στο κέντρο, σε μία νησίδα από ερείπια. Όσο μικρό και αν ήταν το βάθος αυτής της διείσδυσης θα ήταν καταστροφικό για τους αμυνόμενους και θα έθετε την ύπαρξή τους σε σοβαρό κίνδυνο.

Η χρήση των δυνάμεων που διέθεσαν οι σύμμαχοι στους Γερμανούς στο Ανατολικό Μέτωπο ήταν προβληματική. Τόσο ο Μουσολίνι όσο και ο Στρατάρχης Αντονέσκου, Πρωθυπουργός της Ρουμανίας, επέμεναν οι δυνάμεις τους να χρησιμοποιούνται ως αυτόνομες μονάδες, υπό τις διαταγές των δικών τους

¹⁰³ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ.5, 210.

¹⁰⁴ Clark, A. (1996). *BARBAROSSA The Russian-German Conflict 1941-1945*. London: Phoenix, σελ.239.

αξιοματικών. Ο Χίτλερ, γνωρίζοντας τις αδυναμίες των συμμάχων του, προτιμούσε να ακολουθήσει τις οδηγίες των στρατηγών του και να ενσωματώσει τις δυνάμεις αυτές σε γερμανικούς σχηματισμούς. Ωστόσο απρόθυμα συμφώνησε στο να ενεργούν αυτόνομα, μια απόφαση που σύντομα θα μετάνιωνε. Σαν αποτέλεσμα η προστασία των πλευρών των γερμανικών δυνάμεων στο Στάλινγκραντ, που αποτελούνταν από δεκατρείς μεραρχίες πεζικού, τρεις μηχανοκίνητες και τρεις τεθωρακισμένες μεραρχίες, ανατέθηκε σε συμμαχικά στρατεύματα, των οποίων η επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα ήταν ανεπαρκής¹⁰⁵.

Όμως, για την αποκατάσταση της αλήθειας, θα πρέπει να επισημανθεί ότι, πολυάριθμες ρουμανικές μονάδες, που είχαν χάσει την επαφή με τους φυσικούς, Ρουμάνους, προϊσταμένους τους, τέθηκαν τυχαία υπό γερμανική διοίκηση. Εκεί, κάτω από τη ηγεσία γερμανών αξιωματούχων και με γερμανικό εξοπλισμό, λειτούργησαν ικανοποιητικά και μάλιστα παρέμειναν υπό γερμανική διοίκηση, για μεγάλο χρονικό διάστημα, με δική τους βούληση¹⁰⁶.

Πηγές ζωής για τους Σοβιετικούς μαχητές του Στάλινγκραντ ήταν τα πορθμεία του Βόλγα, το πυροβολικό που ήταν εγκατεστημένο στην ανατολική όχθη του Βόλγα και η αεροπορία. Τα πορθμεία, εκτός από τη συνεχή ανατροφοδότηση με πυρομαχικά παρείχε και κάθε άλλη απαραίτητη υπηρεσία για τη συνέχιση του αγώνα. Το πυροβολικό στην ανατολική όχθη υποστήριζε ανενόχλητο τους υπερασπιστές τις πόλης, παρέχοντάς τους πολύτιμη υποστήριξη. Ακόμη και η Luftwaffe παρόλο που αρχικά υπερείχε της σοβιετικής αεροπορίας, υποβαλλόμενη σε μια συνεχή φθορά τελικά, έχασε την υπεροχή στον αέρα¹⁰⁷.

Κατά τις πρώτες επιθετικές ενέργειες κατά του Στάλινγκραντ, δεν αποκαταστάθηκε πλήρως το μέτωπο του ποταμού Ντον, αφήνοντας αρκετά σοβιετικά προγεφυρώματα, μερικά από τα οποία είχαν βάθος δέκα μίλια. Αυτά, στη πορεία του χρόνου ξεχάστηκαν και λόγω έλλειψης δυνάμεων αλλά και της ανάληψης του τομέα από τους Ρουμάνους, υποτιμήθηκαν και τελικά εγκαταλείφθηκαν. Όμως σταδιακά μετατράπηκαν σε φοβερά σημεία κινδύνου από τα οποία μια σοβιετική αντεπίθεση ήταν πιθανή¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Carell, P. (1965). *Hitler moves east 1941-43*, Boston: Little Brown & Co, σελ. 278.

¹⁰⁶ Στο ίδιο, σελ.290.

¹⁰⁷ Clark, A. (1996). *BARBAROSSA The Russian-German Conflict 1941-1945*. London: Phoenix, σελ.29.

¹⁰⁸ Στο ίδιο, σελ.214.

Η 6^η Στρατιά, σε μια προσπάθεια να δικαιολογήσει τις απώλειες της και την αναγκαιότητα αποστολής επιπλέον δυνάμεων, δεν έδινε ακριβείς αναφορές για τις απώλειες των Σοβιετικών. Τα υπερβολικά παραπλανητικά στοιχεία που ανέφερε, δηλώνοντας σοβιετικές απώλειες πέντε και έξι φορές μεγαλύτερες από τις πραγματικές, οδήγησαν στη λάθος εκτίμηση ότι η φθορά των Σοβιετικών ήταν κατά πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη των Γερμανών. Έτσι αποκλείστηκε το ενδεχόμενο μιας σοβιετικής αντεπίθεσης λόγω λανθασμένης εκτίμησης για έλλειψη διαθέσιμων σοβιετικών εφεδρειών¹⁰⁹.

Τακτική

Προκειμένου να μην είναι δυνατός ο εφοδιασμός και η ενίσχυση των αμυνόμενων στην πόλη του Στάλινγκραντ, ήταν απαραίτητη προϋπόθεση η απομόνωση της¹¹⁰. Οι προμήθειες των Σοβιετικών από τα ανατολικά, κυρίως με πυρομαχικά, κατά τη διάρκεια της μάχης, ήταν ο λόγος που τους ενίσχυε και τους βοηθούσε να υπομένουν την πείνα και το κρύο¹¹¹. Επιπλέον, οι Γερμανοί δεν μπορούσαν να επιχειρούν πλησίον της δυτικής όχθης του Βόλγα, λόγω των σοβιετικών πυροβολαρχιών βεληνεκούς 76 χιλιοστών, που έβαλαν ανενόχλητες από την ανατολική όχθη του ποταμού¹¹².

Η μεγάλη εμπειρία που κατείχαν οι Γερμανοί στον πόλεμο μέσα σε πόλη ήταν επίσης ένα σημαντικό πλεονέκτημα έναντι των Σοβιετικών¹¹³. Μέχρι τότε τα γερμανικά στρατεύματα είχαν καταλάβει δεκάδες πόλεις, ανάμεσα σε αυτές και πολλές ρωσικές. Η μάχη όμως στην πόλη του Στάλινγκραντ αποδείχθηκε πολύ διαφορετική σε σχέση με όσες πόλεις είχαν μέχρι τότε επιτυχώς αντιμετωπίσει. Αυτό συνέβη γιατί η πόλη αυτή ήταν τελείως διαφορετική εξαιτίας:

- α) της βαριάς καταστροφής που είχε υποστεί από τους ανελέητους βομβαρδισμούς,
- β) της μορφολογίας των κτιρίων της, που ήταν συμπαγή, κατασκευασμένα από μπετό, που έστεκαν σαν φρούρια, περιστοιχισμένα από όγκους

¹⁰⁹ Στο ίδιο, σελ.240.

¹¹⁰ Γενικό Επιτελείο Στρατού. (2000). *Επιχειρήσεις σε κατοικημένους τόπους*. Αθήνα: Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού, σελ 24.

¹¹¹ Stone, D. (2009). Stalingrad and the Evolution of Soviet Urban Warfare, *Journal of Slavic Military Studies*, 22, σελ. 200.

¹¹² Clark, A. (1995). *Barbarossa: The Russian German Conflict, 1941-45*, London: Phoenix, σελ.221.

¹¹³ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 32.

μπαζών που είχαν δημιουργήσει οι βομβαρδισμοί και οι σφοδρές επιθέσεις του πυροβολικού¹¹⁴.

Η γερμανική τακτική της χρησιμοποίησης τριών ή τεσσάρων αρμάτων, υποστηριζόμενων από πεζικό, σε ένα περιβάλλον με ψηλά και ογκώδη κτίρια ήταν μια χρονοβόρα και επίπονη διαδικασία. Σε κάθε κτίριο τα άρματα δεν μπορούσαν να στοχεύσουν μετά το δεύτερο όροφο και τα διατηρητικά τους βλήματα δεν προξενούσαν την κατάρρευση του. Επιπλέον, παντού καιροφυλακτούσαν εχθρικά T43, αντιαρματικά όπλα και πεζικό που κύριο μέλημά τους ήταν να διαχωρίσουν το πεζικό από τα άρματα, για να εξοντώσουν το καθένα χωριστά¹¹⁵.

Οι Σοβιετικοί ξεπέρασαν γρήγορα το αρχικό τραυματικό σοκ της γερμανικής επίθεσης, επέδειξαν αντοχή, δύναμη και ψυχραιμία που τους έσωσε στο χείλος της καταστροφής¹¹⁶. Ενώ υφίσταντο μεγάλες απώλειες και στερήσεις, άντεξαν και μάλιστα βελτιώθηκαν στρατιωτικά κατά τη διάρκεια της μάχης. Χρησιμοποίησαν προς όφελός τους κάθε μέσο, ανέπτυξαν πρωτοβουλίες, και εφάρμοσαν πολλές πρωτότυπες ιδέες, όπως¹¹⁷:

α) Τις μονάδες κρούσης, οι οποίες ήταν μη τυπικές μικρές στρατιωτικές μονάδες, που αναλάμβαναν την εκτέλεση γρήγορων και ξαφνικών επιθέσεων συνήθως το βράδυ, κατά συγκεκριμένων γερμανικών θέσεων. Τις αποτελούσαν 50 έως 100 άνδρες, που έφεραν ελαφρύ οπλισμό ώστε να κινούνται γρήγορα και αθόρυβα μέσα στην πόλη. Τελούσαν υπό την ηγεσία χαμηλόβαθμων Αξιωματικών που, σε αντίθεση με τη βασική σοβιετική στρατιωτική λογική, τους επέτρεπαν να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες κατά την επίθεση¹¹⁸.

β) Χρησιμοποίησαν κατά κύριο λόγο, ελευθέρους σκοπευτές, που δρούσαν αυτόνομα, ως μοναχικοί "κυνηγοί". Αυτό προκαλούσε τρόμο στους Γερμανούς που δεν μπορούσαν να ηρεμήσουν ποτέ, αφού ήξεραν ότι σε οποιοδήποτε μέρος και αν βρεθούν ακάλυπτοι αποτελούσαν στόχο¹¹⁹.

γ) Πολεμούσαν κατά τη διάρκεια της νύχτας. Επιτίθονταν κατά ενός συγκεκριμένου γερμανικού στόχου και κατόπιν διαταγής, βγάζοντας συγχρονισμένα

¹¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 40.

¹¹⁵ Clark, A. (1996). *BARBAROSSA The Russian-German Conflict 1941-1945* London: Phoenix, σελ.225.

¹¹⁶ Glantz D., & House J., (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε., σελ. 50.

¹¹⁷ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 42.

¹¹⁸ Στο ίδιο, σελ. 42.

¹¹⁹ Στο ίδιο, σελ. 43.

τρομακτικές κραυγές, ενώ με τα πυροβόλα τους χτυπούσαν τους νευρικούς Γερμανούς. Έτσι, δεν επέτρεπαν στον εχθρό να ξεκουραστεί και κάθε βράδυ ένα πέπλο φόβου κάλυπτε τα γερμανικά στρατεύματα¹²⁰.

δ) Πολεμούσαν σώμα με σώμα. Από την ηγεσία είχε δοθεί η ελευθερία ανάπτυξης πρωτοβουλιών και έτσι, Τάταροι και Σιβήριοι στρατιώτες, παραφύλαγαν στο σκοτάδι τους ανυποψίαστους Γερμανούς και τους επιτίθονταν μεμονωμένα, σφαγιάζοντας τους αθόρυβα και ξαφνικά. Το όλο αυτό σκηνικό προκαλούσε τρόμο στους Γερμανούς, που έβλεπαν πλέον τον κίνδυνο του θανάτου πίσω από κάθε σκιά¹²¹.

στ) Χρησιμοποιούσαν αποτελεσματικά κάθε είδους όπλου και με μαχαίρια, ξιφολόγχες, ακόμα και με φτυάρια επιτίθονταν στους Γερμανούς. Μάλιστα πρωταρχικό όπλο αναδείχθηκε το κοκτέιλ μολότοφ που εκτόξευαν προς τα εχθρικά τεθωρακισμένα και μέσα στο στενό περιβάλλον της πόλης, τα ακινητοποιούσαν και τα αντιμετώπιζαν με επιτυχία¹²².

στ) Έφτιαξαν ένα εξαιρετικό αστικό δίκτυο πληροφοριών, για το οποίο χρησιμοποιούσαν ακόμη και πολίτες τους που έμειναν στην πόλη κατά τη διάρκεια της μάχης. Μάλιστα μέσω αυτού του δικτύου έλαβαν την πολύτιμη πληροφορία ότι η γερμανική επίθεση θα εστιάσει στο κέντρο και στις βόρειες περιοχές της πόλης όπου βρίσκονταν τα μεγάλα βιομηχανικά συγκροτήματα¹²³.

ζ) Εφάρμοσαν την τακτική του εναγκαλισμού. Συγκεκριμένα πλησίαζαν πάρα πολύ τους Γερμανούς σε τέτοιο μάλιστα βαθμό, που τους ανάγκαζαν να μην μπορούν να κάνουν αεροπορικές επιδρομές εναντίον τους, χωρίς να χτυπούν και δικές τους μονάδες¹²⁴.

η) Σχημάτισαν ένα πλήρως ενοποιημένο αμυντικό σύστημα αποτελούμενο από μεμονωμένες αμυντικές θέσεις. Τις θέσεις αυτές τις είχαν μετατρέψει σε "σκληρά" σημεία καθώς τις είχαν ενισχύσει καταλλήλως, ενώ παράλληλα λειτουργούσαν ως ένα συνολικό πλέγμα σημείων, που αλληλοϋποστηρίζονταν και αλληλεπιδρούσαν¹²⁵.

¹²⁰ Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 167.

¹²¹ Στο ίδιο, σελ. 167.

¹²² Hoyt, E. (1999). *199 Days The Battle of Stalingrad*. N. York: Forge Books, σελ.74.

¹²³ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 34.

¹²⁴ Glantz D., & House J., (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε., σελ. 50.

¹²⁵ Stone, D. (2009). Stalingrad and the Evolution of Soviet Urban Warfare, *Journal of Slavic Military Studies*, 22, 203.

Όλα αυτά έδιναν τη δυνατότητα στον Κόκκινο Στρατό να χτυπά από κάθε σημείο και με κάθε τρόπο, με αποτέλεσμα οι Γερμανοί να αναγκάζονται να κρύβονται διαρκώς, για να αποφύγουν τα αντίπαλα πυρά, όπως χαρακτηριστικά έγραψε τότε, ένας Γερμανός στρατιώτης στο ημερολόγιο του ¹²⁶.

Όμως ακόμα και μετά την περικύκλωση της 6^{ης} Στρατιάς, ο Ζούκοφ ήξερε ότι η εκπαίδευση και η ικανότητα λήψης πρωτοβουλίας από τους κατώτερους διοικητές του, ήταν σε πολύ χαμηλό επίπεδο. Οι τυπικές συνεχιζόμενες επιθέσεις ενάντια στους Γερμανούς ακόμα και εάν είχαν κάποια επιτυχία, κατ' ουσία αποτύγχαναν, λόγω έλλειψης ευελιξίας και φαντασίας. Η ανάληψη επιθετικών κινητών επιχειρήσεων, παρόλο που όλο το γερμανικό μέτωπο τελούσε υπό αποσύνθεση, ήταν ένα επικίνδυνο εγχείρημα. Έτσι ο Ζούκοφ επέλεξε την αμυντική στάση και δεν ενέπλεξε τις δυνάμεις του σε κινητές επιχειρήσεις πριν βεβαιωθεί για την οριστική εξουδετέρωση της 6^{ης} Στρατιάς¹²⁷.

Ανάλυση Ηγετών

Μέχρι την άνοιξη του 1942, θα πρέπει να παραδεχθούμε ότι οι επιτυχίες των Γερμανών οφείλονταν στις ενέργειες του Χίτλερ. Αυτό οδήγησε σε έναν συγκεντρωτικό τρόπο διοίκησης όπου δεν εμπιστευόταν τους στρατιωτικούς. Ο Χίτλερ, είχε πάντα τον πρώτο λόγο, αναμειγνυόταν σε όλες τις αποφάσεις της Ανώτατης Διοίκησης του Στρατού (ΟΚΗ), δεν άκουγε τους Στρατηγούς του και δεν δεχόταν τις παραιτήσεις των αξιωματικών που διαφωνούσαν με τις διαταγές που θεωρούσαν λανθασμένες¹²⁸. Όποιος τολμούσε να του αντιμιλήσει, απομακρυνόταν από τη θέση του με συνοπτικές διαδικασίες¹²⁹. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι ανώτατοι Αξιωματικοί του, υπό το φόβο της δυσμένειας, να στέκουν σιωπηλοί, μη τολμώντας να εκφράσουν οποιαδήποτε αντίθετη άποψη. Ο Χίτλερ αγνοούσε εσκεμμένα πληροφορίες για την επικείμενη σοβιετική αντεπίθεση, αρνούμενος να αντιμετωπίσει το πρόβλημα. Αιχμάλωτος στις ιδεοληψίες του, αδυνατούσε να πάρει μια λογική απόφαση¹³⁰.

¹²⁶ Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 167.

¹²⁷ Clark, A. (1996). *BARBAROSSA The Russian-German Conflict 1941-1945* London: Phoenix, σελ.257.

¹²⁸ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 45.

¹²⁹ Hanley, B. (2006). The battle for Stalingrad, *JFQ*, 43, 92.

¹³⁰ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ 130.

Επιπρόσθετα, οι συνεχείς παρεμβάσεις του Χίτλερ, προκαλούσαν σύγχυση που δημιουργούσε ένα ακόμη πρόβλημα, γιατί σε πολλές περιπτώσεις, βάσει της γραμμής της ιεραρχίας κατέληγαν στους πιο χαμηλόβαθμους διοικητές, ακόμη και αντικρουόμενες εντολές, οι οποίες ταυτόχρονα δίνονταν από τον Χίτλερ και από τον Διοικητή του σώματός όπου ανήκαν, έτσι, οι διοικητές δεν καταλάβαιναν ποια εντολή όφειλαν να εκτελέσουν και ποια να αγνοήσουν¹³¹. Κανένας επιχειρησιακός διοικητής, ακόμη και εκείνοι που απολάμβαναν την εμπιστοσύνη του Χίτλερ, δεν μπορούσαν να ασκήσουν σε αυτόν οποιαδήποτε επιρροή. Οι διοικητές χωρίς καμία ελευθερία κινήσεων επιχειρησιακά, αναπόφευκτα είχαν μετατραπεί σε πολύ υψηλόμισθους υπαξιωματικούς¹³².

Από την αντίπαλη πλευρά, ο Στάλιν, έκανε και αυτός αρχικά τα ίδια λάθη με τον Χίτλερ. Αισθανόταν άβολα απέναντι σε καινοτομίες, σε ανεξάρτητες ιδέες και φωτισμένα μυαλά, όπως ήταν ο θεωρητικός Τουχασέφσκι, τον οποίο και εξόντωσε¹³³. Φυσικά ήταν και αυτός, σαν τον Χίτλερ, βάνουσος, αδίστακτος και αυταρχικός, όπως και το σύστημα που προήγαγε, προωθούσε μόνο την τυφλή πίστη και την πνευματική υποταγή¹³⁴. Ήθελε κάθε τελική απόφαση να θεωρείται ότι προήλθε από δική του ιδέα. Κατά τις εκκαθαρίσεις του 1930, κατέστρεψε τη δομή της ιεραρχίας των σοβιετικών Ενόπλων Δυνάμεων, εξοντώνοντας ένα πλήθος ικανών αξιωματικών που αντικατέστησε με ανειδίκευτα κομματικά στελέχη. Επέμενε πεισματικά και αυτός στις δικές του απόψεις, μη δίνοντας βήμα στους στρατηγούς του και είχε εμμονή με την πραγματοποίηση γενικής επίθεσης. Στην αρχή της επιχείρησης Μπαρμπαρόσα είχε παραλύσει και ήταν ανίκανος για οποιαδήποτε ενέργεια¹³⁵.

Σταδιακά όμως αυτό άλλαξε γιατί σύντομα κατανόησε το σφάλμα του. Ήταν αρκετά ρεαλιστής ώστε να επιτρέψει την απελευθέρωση αρκετών φυλακισμένων αξιωματικών, όπως ήταν ο Ροκοσόφσκι που ηγήθηκε της τελικής επίθεσης στο Στάλινγκραντ. Βασίστηκε εντέλει στις εξειδικευμένες γνώσεις των στρατιωτικών του, τους έδωσε πρωτοβουλία και ελευθερία να εφαρμόσουν τις ιδέες τους ενώ, ταυτόχρονα μείωσε την επίδραση και το ρόλο του κομμουνιστικού κόμματος στο σοβιετικό στρατό, που είχαν οι πολιτικοί κομισάριοι. Είναι χαρακτηριστικό ότι μέχρι τότε οι πολιτικοί κομισάριοι του κόμματος, συνδιοικούσαν ουσιαστικά το στρατό

¹³¹ Manstein, F. (1981). *Lost Victories*. USA: Powell, σελ.210.

¹³² Hoyt, E. (1999). *199 Days The Battle of Stalingrad*. N. York: Forge Books, σελ.116.

¹³³ Glantz D., & House J., (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε., σελ. 6.

¹³⁴ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain:Pearson Education, σελ.42.

¹³⁵ Hoyt, E. (1999). *199 Days The Battle of Stalingrad*. N. York: Forge Books, σελ.10.

παράλληλα με τους στρατιωτικούς, εξέφραζαν απόψεις ακόμη και σε θέματα που αφορούσαν τακτική και επιχειρησιακό στρατιωτικό σχεδιασμό. Την αλλαγή της στρατηγικής του, ο Στάλιν την έκανε επίσημη, κατά το Σεπτέμβριο του 1942, διαβιβάζοντάς τη προς όλα τα σοβιετικά σώματα και αυξάνοντας έτσι την επίδραση και την ευελιξία στις αποφάσεις των σοβιετικών στρατιωτικών¹³⁶.

Ο Φρίντριχ Πάουλους, ο Γερμανός Διοικητής της 6^{ης} Στρατιάς, ήταν μια τουλάχιστον ατυχής επιλογή και μια «μετριότητα», βάσει των απόψεων των Σοβιετικών¹³⁷. Καθώς δεν ήταν φτιαγμένος από τη στόφα των μεγάλων στρατιωτικών θρύλων, σίγουρα δεν ήταν ότι καλύτερο μπορούσαν να επιλέξουν για την ηγεσία της 6^{ης} Στρατιάς τους οι Γερμανοί. Βέβαια, ήταν ένας βετεράνος του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, που όμως σίγουρα δεν χαρακτηριζόταν από δυναμικότητά¹³⁸. Ακολουθούσε τη παλιά γερμανική στρατιωτική σχολή, ήταν ένας μικροαστός αξιωματικός που θα αξιολογούνταν, στην καλύτερη περίπτωση, ως ένας μέτριος διοικητής. Διακατέχονταν από απόψεις της γερμανικής κατώτερης αριστοκρατίας και που τυχαία κατέληξε σε αυτή την υψηλόβαθμη θέση, λόγω της συγκυρίας του ξαφνικού θανάτου του προκατόχου του, του σκληροτράχηλου Walther von Reichenau¹³⁹. Ήταν ένας απόμακρος, ντροπαλός άνθρωπος, που ήταν πάντα καλοντυμένος και ευγενής, καλός θεωρητικός στρατιωτικός, που όμως δεν είχε εμπειρία μάχης, γιατί μέχρι τότε δεν είχε αναλάβει τη διοίκηση κανενός είδους στρατιωτικού σχηματισμού. Κατά τη διάρκεια της μάχης στο Στάλινγκραντ, έμενε μοναχικός και απόμακρος, παρατηρώντας απαθής όλα όσα διαδραματιζόνταν στο αιματηρό μέτωπο¹⁴⁰.

Ο Ζούκοφ αντίθετα ήταν ένας ικανός, δημοφιλής διοικητής, αποφασιστικός, οργανωτικός, που έδινε ιδιαίτερη προσοχή και στην παραμικρή λεπτομέρεια και περίμενε το μέγιστο από τους άνδρες του. Ήταν σκληροτράχηλος, που απέλυε όποιον αξιωματικό δεν είχε την απαραίτητη θέληση για νίκη, αντιλαμβανόταν καθαρά την επιχειρησιακή κατάσταση και μπορούσε να παραμένει ψύχραιμος ακόμα και στις πιο δυσμενείς συνθήκες. Ήταν σε συνεχή επαφή με τα στρατεύματά του, συχνά το αρχηγείο του βρέθηκε στην πρώτη γραμμή του μετώπου και μία φορά χρειάστηκε να

¹³⁶ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 30.

¹³⁷ Stone, D. (2009). Stalingrad and the Evolution of Soviet Urban Warfare, *Journal of Slavic Military Studies*, 22, 199.

¹³⁸ Kadidal, A. (2011). Stalingrad Pocket, χ.ε., σελ 15.

¹³⁹ Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 174.

¹⁴⁰ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.113.

το μετακινήσει¹⁴¹. Μέσα από τη συνεχή τριβή του με τον Στάλιν έμαθε να τον χειρίζεται, παρουσίαζε τη σωστή λύση ως ιδέα του Στάλιν ώστε τελικά να εγκριθεί και τελικά απολάυανε την πρωτοβουλία των κινήσεων. Αυτός, μαζί με τον Βασιλιέφσκι και τον Στάλιν, ήταν οι αρχιτέκτονες της νίκης στο Στάλινγκραντ¹⁴².

Ο Τσουϊκόφ, ο επονομαζόμενος και "πέτρα", δεν ήταν τόσο γνωστός αξιωματικός ανάμεσα στις τάξεις του Κόκκινου Στρατού. Είχε διοικήσει την 4^η Στρατιά κατά τη σοβιετική εισβολή στην Πολωνία το 1939, την 9^η Στρατιά στον Ρωσο-Φινλανδικό Πόλεμο του 1940 και για να αναλάβει τη διοίκηση στο Στάλινγκραντ, επέστρεψε από την Κίνα όπου είχε αποσταλεί ως σύμβουλος του Τσιανγκ Κάι Σεκ. Ήταν σκληροτράχηλος αξιωματικός, που δεν υπολόγισε τίποτε και κατέφυγε ακόμη και σε πολύ ακραίες μεθόδους προκειμένου να πειθαρχήσει το στρατό του, φτάνοντας ακόμη και στις εκτελέσεις στρατιωτών¹⁴³. Προερχόταν από την αγροτική τάξη, ήταν τότε 42 ετών, πρώην μηχανικός που είχε γαλουχηθεί με τις απόψεις του κουμμουνιστικού κόμματος, το οποίο μάλιστα πίστευε ακράδαντα και είχε ενταχθεί σε αυτό από την ηλικία των μόλις δεκαεννέα ετών¹⁴⁴. Ήταν αποφασισμένος να παλέψει με κάθε τρόπο. Ήταν ένας ανεξάρτητος αξιωματικός, που δεν μασούσε τα λόγια του, μιλούσε ανοικτά, εξέφραζε ανεπηρέαστα τις απόψεις του και που απέδειξε έμπρακτα στη μάχη, πως ήταν ότι καλύτερο θα μπορούσαν να είχαν επιλέξει οι Σοβιετικοί για να ηγηθεί του στρατού τους¹⁴⁵.

Συμπεράσματα επί της Μάχης του Στάλινγκραντ

Οι αντίπαλοι αμφοτέρωθεν κινητοποίησαν την τριάδα του Κλάουζεβιτς (λαός-στρατός-κυβέρνηση)¹⁴⁶. Ο Χίτλερ, με τη διακυβέρνηση του, οδήγησε τον λαό του σε μία εκστρατεία εισβολής αποδεκτή από όλους αφού, τόσο ο λαός όσο και ο στρατός, είχαν αντιληφθεί την επιτακτική αναγκαιότητα της επέκτασης τους προς τα ανατολικά εδάφη της ΕΣΣΔ. Το εχθρικό συναίσθημα και η αλαζονεία ανωτερότητας που διακατείχε τους Γερμανούς, τους έκαναν να απαξιώνουν τους Σοβιετικούς και να τους θεωρούν κατώτερους τους, σε όλα τα επίπεδα. Δεν ήταν τυχαίο που ο Χίτλερ

¹⁴¹ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ. 70.

¹⁴² Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.103.

¹⁴³ Kadidal, A. (2011). *Stalingrad Pocket*, χ.ε., σελ 24.

¹⁴⁴ Στο ίδιο, σελ 23.

¹⁴⁵ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.113.

¹⁴⁶ Κολλιόπουλος, Κ. (2008). *Η Στρατηγική Σκέψη*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 154-155.

τους αποκαλούσε "σκοιλήκια"¹⁴⁷, η άποψη αυτή είχε περάσει και στο γερμανικό λαό και λανθασμένα ανέμεναν τη σύντομη κατάρρευση του μολσεβίκικου οικοδομήματος. Επίσης, τις απόψεις της ναζιστικής κυβέρνησης τις υιοθετούσε και ο στρατός που και αυτός είχε εχθρική διάθεση προς τους Σοβιετικούς, ενώ παράλληλα θεωρούσαν ότι, τους στερούσαν χώρο, ζωτικής σημασίας για αυτούς, περιοχών που δεν αξιοποιούσαν στο έπακρο γιατί εφάρμοζαν ένα κατώτερο σύστημα διακυβέρνησης.

Μια πιθανή νίκη στη μάχη του Στάλινγκραντ, θα καθόριζε για τους Γερμανούς, την ισοπέδωση και την καταστροφή του μολσεβίκικου καθεστώτος, την απόκτηση ενός συντριπτικού πλεονεκτήματος μεταξύ των συμμάχων του Άξονα αλλά και την πρόσβαση στον Καύκασο με το πολύτιμο πετρέλαιο του. Όμως ο Χίτλερ υποτίμησε το γεγονός ότι, οι Σοβιετικοί θα μάχονταν λυσσαλέα, εκμεταλλευόμενοι κάθε τρόπο και μέσο για να νικήσουν. Άλλωστε αυτό αποδείχθηκε και από το μανιασμένο αγώνα που δόθηκε μέσα στο κέντρο της πόλης, όπου οι Σοβιετικοί στρατιώτες και πολίτες, πρωτοστάτησαν, αγωνίστηκαν και διεκδίκησαν κάθε δρόμο ξεχωριστά, πάλεψαν απεγνωσμένα για κάθε εργοστάσιο, για κάθε κτίριο και πολλές φορές ακόμη και για κάθε μεμονωμένο δωμάτιο¹⁴⁸.

Στη αντίπαλη πλευρά ο Στάλιν, καθυστέρησε να κινητοποιήσει την τριάδα του Κλάουζεβιτς. Ενώ τα κομμουνιστικά ιδεώδη δεν αποτέλεσαν πηγή άντλησης αντίστασης από το λαό. Έτσι ο Στάλιν, αναγκάστηκε να καταφύγει στα παλιά τσαρικά πρότυπα, που μέχρι τότε λαιδορούσε και προσπαθούσε να εξολοθρεύσει. Έφερε στην επιφάνεια έννοιες όπως η πατρίδα και η θρησκεία, για να μπορέσει να ενωθεί με το λαό του, υποβοηθούμενος και από την απάνθρωπη και υπεροπτική συμπεριφορά των Γερμανών εισβολέων και κατακτητών. Ο σοβιετικός στρατός είχε υποστεί εκτεταμένες εκκαθαρίσεις και που τον είχαν αποδεκατίσει, αλλά κατόρθωσε να ανακάμψει αφού όμως πρώτα απαλλάχθηκε και από τη στενή κομματική επιτήρηση και λειτούργησε αυτόνομα. Αυτό που παρέβλεψε ο Χίτλερ ήταν ότι, οι Σοβιετικοί, εάν έχαναν αυτή τη μάχη θα έχαναν πολλά περισσότερα και εξόχως πιο σημαντικά από ότι οι Γερμανοί. Η ήττα θα ήταν ορόσημο της συντριβής τους και της μη επιβίωσης της ίδιας τους της ύπαρξης, κάτι δηλαδή που σίγουρα δεν θα μπορούσαν να δεχθούν χωρίς να εξαντλήσουν κάθε δυνατότητα.

¹⁴⁷ Clark, A. (1996). *BARBAROSSA The Russian-German Conflict 1941-1945* London: Phoenix, σελ.25.

¹⁴⁸ Weiss, P. (2010). *The Battle of Stalingrad- Geographical Considerations*. χ.ε., σελ. 8.

Η Γερμανία, εκμεταλλεύτηκε την εξωτερική εξισορρόπηση, μέσω της σημαντικής υποστήριξης που της παρείχαν οι συμμαχικές προς αυτήν χώρες, της Ιταλίας, της Ουγγαρίας και της Ρουμανίας¹⁴⁹. Εμφανιζόταν ως ο αρχηγός ενός συνασπισμού χωρών, που κάλυπτε έναν αρκετά μεγάλο ζωτικό χώρο και κατείχε πλήθος βιομηχανικών αγαθών και εφοδίων. Το σημαντικότερο όλων ήταν το ρουμανικό πετρέλαιο, η κινητήρια δύναμη του Άξονα. Αυτός όμως ο συνασπισμός αποδείχθηκε σαθρός, γιατί μετά τις πρώτες ήττες φάνηκε ότι κανένας σύμμαχος δεν ήταν διατεθειμένος να θυσιάσει τη ζωή του για τα πιστεύω της Γερμανίας. Ακόμα και η ποιότητα αυτών των συμμαχιών είναι αμφισβητήσιμη αφού τόσο ο εξοπλισμός όσο και η εκπαίδευση τους ήταν κατά πολύ κατώτερη των Γερμανών. Επιπλέον μεταξύ τους ελλόχευαν διάφοροι ανταγωνισμοί, που δημιουργούσαν προβλήματα αλλά και οι ίδιοι ήταν ασταθής, με πρώτη τη Φιλανδία, που στην πρώτη ευκαιρία τους εγκατέλειψε.

Οι Σοβιετικοί αντιμετώπιζονταν με δυσπιστία από τους δυτικούς, λόγω της προηγούμενης συμμαχίας τους με τους τωρινούς εισβολείς. Δεν μπόρεσαν να πείσουν τους συμμάχους τους για την ανάγκη δημιουργίας ενός δευτέρου μετώπου ώστε να απορροφηθεί η πίεση των Γερμανών, αν και αρκετές δυνάμεις των Γερμανών έμειναν ανενεργές στα δυτικά, περιμένοντας μια ενέργεια των Δυτικών συμμάχων και στερώντας βοήθεια αποφασιστικής σημασίας στο ανατολικό μέτωπο. Τελικά όμως πήραν σημαντική υλική βοήθεια, που τους στήριξε σε σημαντικούς τομείς που υστερούσαν και που αποδείχτηκε σωτήρια, αν και για λόγους προπαγάνδας προσπάθησαν να την υποβαθμίσουν.

Η Γερμανική πολιτική ηγεσία και συγκεκριμένα ο Χίτλερ, δεν είχε ξεκαθαρίσει τις ακριβείς επιδιώξεις του κατά την εισβολή στην ΕΣΣΔ και δεν είχε ένα γενικό πλάνο για το πώς ακριβώς θα επιτύχει τους στόχους. Δηλαδή, οι πολιτικοί αντικειμενικοί σκοποί δεν ήταν ξεκάθαροι, στοιχείο που θα οριοθετούσε το γενικότερο πολεμικό πλαίσιο. Η επιδίωξη πολλαπλών Αντικειμενικών Σκοπών (ΑΝΣΚ), από τους Γερμανούς, με συνεχείς μεταβολές και αντικατάστασή τους από άλλους, ήταν και αυτό μια παράμετρος της αποτυχίας τους. Ήταν ο λόγος που μοίρασαν τους πολύτιμους πόρους που διέθεταν και τους κατασπατάλησαν, πριν μπορέσουν να επιτύχουν το επιθυμητό, για αυτούς, αποτέλεσμα. Μάλιστα, ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ότι, αν και η γερμανική εισβολή, είχε ως

¹⁴⁹ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 36.

επίπτωση η σοβιετική παραγωγή αεροπλάνων να μειωθεί στο μισό κατά τη διάρκεια του 1941, οι Γερμανοί δεν ωφελήθηκαν γιατί μοίραζαν διαρκώς τα δικά τους αεροπλάνα σε πολλά παράλληλα ανοικτά μέτωπα. Έτσι το μειονέκτημα των Σοβιετικών όχι μόνο δεν το εκμεταλλεύτηκαν αλλά μετά από σωρεία και άλλων λαθών, οι Σοβιετικοί απέκτησαν αεροπορική υπεροχή πάνω από την πόλη¹⁵⁰.

Οι Γερμανοί είχαν δομήσει την παραγωγή τους στην προετοιμασία ενός σύντομου πόλεμου. Καθυστέρησαν πολύ να συνειδητοποιήσουν ότι πρόκειται για έναν ολοκληρωτικό πόλεμο και άργησαν να κινητοποιηθούν. Αποτέλεσμα αυτών ήταν να παρουσιάσουν ελλείψεις, τόσο σε υλικά και εφόδια όσο και σε στρατιωτικό προσωπικό, όχι μόνο όταν έφτασαν για πρώτη φορά στα περίχωρα της πόλης αλλά και στο κρίσιμο σημείο της μάχης. Οι Γερμανοί άρχισαν να παρουσιάζουν ανεπάρκεια παραγωγής πολεμικού υλικού πριν δοθεί το αποφασιστικό χτύπημα στο αντίπαλο, γεγονός που τους κόστισε τη νίκη¹⁵¹. Ο μέχρι τότε σχεδιασμός των επιχειρήσεων αποδείχθηκε ως μια βολική μέθοδος νίκης μόνο ενάντια σε λιγότερο ισχυρές χώρες και όχι ενάντια σε μια του μεγέθους της ΕΣΣΔ¹⁵².

Στα μέσα του 1942, οι Γερμανοί κατάλαβαν τις λάθος εκτιμήσεις τους και προσανατόλισαν τη βασική τους οικονομία προς την κατεύθυνση αυτή¹⁵³. Η μάχη στο Στάλινγκραντ, τους ανάγκασε να συνειδητοποιήσουν την αναγκαιότητα της εγρήγορσης. Έτσι και αυτοί κινητοποίησαν το ανθρώπινο δυναμικό τους και αύξησαν σημαντικά τη βιομηχανική τους παραγωγή. Ωστόσο οι ενέργειες τους αυτές δεν τους έδωσαν την απαιτούμενη επάρκεια σε προμήθειες ώστε να κερδίσουν. Επιπρόσθετα, αν και είχαν στην κατοχή τους σημαντικές σοβιετικές εκτάσεις, που ήταν πολύτιμες παραγωγικά, δεν μπόρεσαν να τις εκμεταλλευτούν. Αυτό συνέβη γιατί ο Στάλιν, ακολουθούσε την πολιτική της καταστροφής και της παράδοσης "καμένης γης" κάθε φορά που περιοχές της ΕΣΣΔ αναπόφευκτα καταλαμβάνονταν από τους Γερμανούς¹⁵⁴.

Μετά το πρώτο σοκ που υπέστηκαν οι Σοβιετικοί, εξαιτίας της ραγδαίας γερμανικής προέλασης κατόρθωσαν, δουλεύοντας μεθοδικά και ομαδικά, να

¹⁵⁰ Dingle D., & Roberts G. (1989). *Stalingrad and the turning point on the Soviet- German front, 1941-1943*; USA: Texas Christian University,σελ.94.

¹⁵¹ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 40.

¹⁵² Dingle D., & Roberts G. (1989). *Stalingrad and the turning point on the Soviet- German front, 1941-1943*; USA: Texas Christian University,σελ.35.

¹⁵³ Στο ίδιο, σελ.42.

¹⁵⁴ Στο ίδιο, σελ.40.

κινητοποιηθούν βιομηχανικά για να αντιμετωπίσουν έναν ολοκληρωτικό πόλεμο. Κάτω από ελεγχόμενη κεντρική διεύθυνση, με τυποποίηση και εκμετάλλευση κάθε διαθέσιμου πόρου εκτόξευσαν την παραγωγή τους. Με τις ενέργειές τους αυτές, υπερκέρασαν τους Γερμανούς σε όλους τους τομείς παραγωγής στρατιωτικού υλικού, αποδεικνύοντας εμπράκτως τις τεράστιες δυνατότητες παραγωγής και ανθρωπίνου δυναμικού που διέθεταν την εποχή εκείνη.

Οι Σοβιετικοί, παρά τις απώλειές τους, χρησιμοποίησαν τα λιγοστά μέσα τους με φειδώ. Απέτρεψαν τους Γερμανούς από το να καταλάβουν την πόλη χρησιμοποιώντας έγκαιρα, τις ελάχιστες απαραίτητες δυνάμεις. Άντεξαν στην κορύφωση της γερμανικής πίεσης, χωρίς να επιτρέψουν στον αντίπαλο να πετύχει το αποφασιστικό αποτέλεσμα. Σίγουροι για την ασφάλεια των ανατολικών συνόρων τους, καθώς η Ιαπωνία είχε στραφεί στον Ειρηνικό ενάντια των Αμερικάνων, μετέφεραν σταδιακά στα δυτικά αρκετές αξιόμαχες δυνάμεις που μπόρεσαν να καλύψουν πολλά κενά. Ταυτόχρονα, επιδέξια και με μυστικότητα οργάνωναν, εξοπλίζουν και εκπαιδευαν το προσωπικό τους. Έτσι, αφού έμαθαν από τα λάθη τους, την κατάλληλη στιγμή ενέπλεξαν τις διαθέσιμες εφεδρείες τους ανατρέποντας την κατάσταση.

Οι Γερμανοί έτρεφαν για τη χώρα τους μια ψευδή εικόνα υπερδύναμης. Τη ψευδαίσθηση αυτή τους τη δημιουργούσαν οι εύκολες νίκες που είχαν επιτύχει μέσω της τακτικής "blitzkrieg". Επιπλέον η αδυναμία των Σοβιετικών να επιβληθούν στην μικρή Φιλανδία τους έδωσε λανθασμένα στοιχεία για τις δυνατότητες των Σοβιετικών. Όταν κατά το φθινόπωρο του 1941, διαπίστωσαν με πόση ευκολία είχαν κατακτήσει 500 μίλια της ρωσικής επικράτειας, φτάνοντας έως τα ενδότερα της ΕΣΣΔ, η αυτοπεποίθηση και το ηθικό τους εκτινάχτηκαν σε μεγάλο βαθμό¹⁵⁵. Δυστυχώς όμως για αυτούς, η πραγματικότητα αποδείχθηκε διαφορετική και η άρια φυλή δεν υπερτερούσε των αντιπάλων της.

Λόγω αυτής της αντίληψης και πάλι λανθασμένα δεν εκμεταλλεύθηκαν στο έπακρο τους κατεκτημένους πληθυσμούς και τους αιχμάλωτους, καθώς εξαιτίας της υπεροψίας τους, τους υποτιμούσαν, τους θεωρούσαν υποδεέστερους και ανάξιους να στηρίξουν τον υψηλό πατριωτικό γερμανικό στόχο. Έχασαν επίσης την ευκαιρία να επηρεάσουν προς όφελός τους τη ψυχολογία των αμυνομένων ή έστω να κατορθώσουν να συλλέξουν πολύτιμες πληροφορίες. Απώλεσαν έτσι πολύτιμους

¹⁵⁵ Kadidal, A. (2011). *Stalingrad Pocket*, χ.ε., σελ 4.

αρωγούς, ή έστω συμπαθούντες, που μέχρι τότε αντιμετώπιζαν πολλά προβλήματα με το σοβιετικό κατεστημένο και που μπορούσαν αν όχι να τους βοηθήσουν να τους δημιουργούν λιγότερα προβλήματα.

Οι Σοβιετικοί, αντίθετα, δεν έτρεφαν αυταπάτες. Κατάλαβαν, μετέδωσαν και έπεισαν τον πληθυσμό τους ότι ο πόλεμος αυτός ήταν ζήτημα ολόκληρου του λαού τους, που βρισκόταν τώρα αντιμετώπος με ένα τεράστιο υπαρξιακό δίλλημα και που έπρεπε να επιλέξει ανάμεσα στη σοβιετική ελευθερία και τη γερμανική σκλαβιά¹⁵⁶. Συσπείρωσαν τις επιμέρους ομάδες του λαού τους, παραμερίζοντας το κομμουνιστικό ιδεώδες, ενάντια στο Γερμανό εισβολέα. Κανένα άλλο έθνος, πλην των Σοβιετικών, δεν ενεργοποίησε τόσο γρήγορα, σε τέτοιο βαθμό και τόσο επιτυχώς το λαό του, ώστε όλες οι εργασιακές βαθμίδες (εργάτες, αγρότες, επιστήμονες κ.α.) να αποδώσουν ομαδικά, οργανωμένα και εντατικά με σκοπό τη νίκη, υπομένοντας μάλιστα βαριές και παρατεταμένες θυσίες¹⁵⁷.

Πέρα από τους λανθασμένους και αντιφατικούς, πολιτικούς, αντικειμενικούς σκοπούς, που είχαν αρνητική επιρροή στο πότε, σε ποιο βαθμό και στο πως θα χρησιμοποιηθούν τα διαθέσιμα πολεμικά μέσα (στρατιωτικές δυνάμεις, εξοπλισμοί κ.α.), ο τρόπος χρήσης τους είναι εξειδικευμένος και θα έπρεπε να αποτελεί αποκλειστικό πεδίο του στρατιωτικού προσωπικού¹⁵⁸. Ακόμα όμως και σε αυτό τον ιδιαίτερο τομέα, ο Χίτλερ δεν εμπιστευόταν τους Στρατηγούς του και αναμειγνύοταν στη διοίκηση. Παρενέβαινε στη διοίκηση ακόμα και ταγμάτων, παραγκωνίζοντας φωτεινά μυαλά Αξιωματικών που θα έδιναν σπουδαίες λύσεις στις δύσκολες καταστάσεις που είχαν διαμορφωθεί. Ο Στάλιν, αντίθετα, αν και αυτός αρχικά ακολούθησε την ίδια λανθασμένη τακτική, στην πορεία την αναθεώρησε και αφέθηκε στην κρίση των Στρατηγών του, τους εμπιστεύτηκε και αυτό ήταν το στοιχείο που τον οδήγησε εν τέλει στη νίκη.

Η τακτική που ακολουθούσαν μέχρι τότε οι Γερμανοί ήταν αυτή της έμμεσης προσέγγισης¹⁵⁹ μέσω υπερκερωτικών ελιγμών, εναντίων των πιο αδύναμων σημείων της εχθρικής παράταξης. Όμως στην περίπτωση του Στάλινγκραντ εγκατέλειψαν αυτή την πετυχημένη τακτική και δεν εκμεταλλεύτηκαν τα πλεονεκτήματα των δυνάμεων τους. Έτσι, αναπόφευκτα εγκλωβίστηκαν σε έναν πόλεμο φθοράς, με κατά

¹⁵⁶ Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 85.

¹⁵⁷ Στο ίδιο, σελ. 228.

¹⁵⁸ Κολλιόπουλος, Κ. (2008). *Η Στρατηγική Σκέψη*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 145.

¹⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 87-92.

μέτωπο επιθέσεις, που δεν τους άφηνε περιθώρια ελιγμών, στους οποίους υπερείχαν. Οι Σοβιετικοί, περιόρισαν την 6^η Γερμανική Στρατιά στα ερείπια του Στάλινγκραντ και την ενέπλεξαν σε έναν πόλεμο φθοράς που άρμοζε στην ιδιοσυγκρασία και στις ελλείψεις τους.

Όταν οι Γερμανοί έχασαν την ορμή τους αποκαλύφθηκε ότι ο όγκος του στρατού τους ακολουθούσε τα στερεότυπα του παρελθόντος αφού, το πλείστο των δυνάμεων τους δεν ήταν μηχανοκίνητο. Επίσης είχαν σημαντικά προβλήματα ανανέωσης και εύρεσης φρέσκων εφεδρειών. Έτσι, κατά τη διάρκεια της μάχης στο Στάλινγκραντ, τις μεγάλες τους απώλειες δεν μπόρεσαν ποτέ να τις αντικαταστήσουν επαρκώς με νέες δυνάμεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα άλλωστε των μεγάλων γερμανικών απωλειών είναι το γεγονός ότι τη 14^η Οκτωβρίου 1942, δηλαδή μέσα σε μόνο μια ημέρα οι Γερμανοί απώλεσαν συνολικά 1.500, στρατιώτες και Αξιωματικούς αλλά και 40 άρματα μάχης. Επίσης λίγες ημέρες μετά, το διήμερο μεταξύ 20^η και 21^η Οκτωβρίου 1942, απώλεσαν συνολικά 7.000, στρατιώτες και αξιωματικούς, 57 άρματα μάχης, 100 όπλα, 70 πυροβόλα, και 26 αεροπλάνα¹⁶⁰.

Αντίθετα ο Κόκκινος Στρατός είχε ανεξάντλητη διαθεσιμότητα σε ανθρώπινο δυναμικό. Επίσης εκμοντερνιζόταν συνεχώς, ιδίως με τη προσθήκη νέων τεθωρακισμένων μονάδων, από φθηνά και γρήγορα κατασκευασμένα T34 αλλά και με αεροπλάνα. Μαθαίνοντας από τα λάθη του, μέσα από την προσεκτική διάθεση των δυνάμεων του, στον κεντρικό τομέα για απόκτηση πολεμικής εμπειρίας, συγκεντρωνόταν απαρατήρητος στο κατάλληλο σημείο. Παρόλο που η μαχητική του ικανότητα ήταν ακόμη κατώτερη των Γερμανών, κατόρθωσε να αντιστρέψει τη κατάσταση.

Οι Γερμανοί, αν και αρχικά είχαν σημαντικές επιτυχίες, δημιούργησαν μια μεγάλου μήκους γραμμή τροφοδοσίας, χωρίς να εξετάσουν το γεγονός ότι δεν διέθεταν αρκετές δυνάμεις για να μπορέσουν να την υποστηρίξουν¹⁶¹. Έτσι αναπόφευκτα οδηγήθηκαν στο να παρουσιάσουν ελλείψεις στις προμήθειες υλικών και εφοδίων. Η επιμήκυνση της γραμμής εφοδιασμού, τους ανάγκασε να είναι εκτεθειμένοι και να δέχονται συνεχείς δολιοφθορές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της έλλειψης των προμηθευτικών αναγκών τους ήταν το άρμα VI Tiger Tank, που για να είναι λειτουργικό, έπρεπε να επανατροφοδοτείται με καύσιμα μόλις μετά από κάθε 40

¹⁶⁰ Weiss, P. (2010). The Battle of Stalingrad- Geographical Considerations. χ.ε., σελ. 8.

¹⁶¹ Manstein, F. (1981). *Lost Victories*. USA: Powell, σελ.178.

με 60 μίλα διαδρομής. Έτσι το κενό της τροφοδοσίας, εξέθεσε σε κίνδυνο όλες τις μονάδες των Γερμανών¹⁶², καθώς η όλη κατάσταση, τους δημιουργούσε και μεγάλες καθυστερήσεις στον ανεφοδιασμό κάθε τύπου¹⁶³. Όπως για παράδειγμα συνέβη, τη 18^η Αυγούστου 1942, όταν κατά τη διάρκεια επίθεσης, η 6^η Στρατιά έμεινε από βενζίνη και παρά τις συνεχείς υποσχέσεις του Βερολίνου για άμεση τροφοδοσία, εντέλει η προμήθεια έφτασε αρκετές ημέρες μετά και μάλιστα ήταν και μικρότερη της ποσότητας που ανέμεναν¹⁶⁴.

Ο Χίτλερ, στο όλο του εγχείρημα, δεν έλαβε υπόψη του, τις ιδιαιτερότητες της ρωσικής επικράτειας, το αχανές του τοπίου της και το ιστορικό προηγούμενων εισβολών. Η ιστορία είχε καταγράψει μόνο ελάχιστες περιπτώσεις όπου, οι εισβολές είχαν επιτυχή κατάληξη για τον εισβολέα. Υπό το βάρος μάλιστα ότι, η συγκεκριμένη επίθεση ήταν στην πραγματικότητα μια σύγκρουση δύο εντελώς αντίθετων ιδεολογιών αλλά και κόσμων, περιοριζόταν ακόμη περισσότερο η πιθανότητα της επιτυχούς έκβασής της¹⁶⁵. Η ατελείωτη έκταση της ρωσικής γης, σε συνδυασμό με τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν στην περιοχή αλλά και μια σειρά άλλων λαθών, οδήγησαν την τελευταία προσπάθεια της Γερμανίας, για άλωση της Σοβιετικής Ένωσης, σε μια παταγώδη αποτυχία.

Σημαντικό λάθος του Χίτλερ, ήταν το ότι εμπιστεύτηκε τους συμμάχους του, υπερεκτίμησε τις ικανότητες τους και βάσισε σε αυτούς κρίσιμα σημεία της άμυνας του. Επιπλέον τους παραχώρησε τη δυνατότητα να συγκροτήσουν αυτόνομους σχηματισμούς υπό ενιαία εθνική διοίκηση. Η χαμηλής ποιότητας και ελλιπώς εξοπλισμένες, δυνάμεις του ιταλικού, ρουμανικού και ουγγρικού στρατού, κάτω από τις αδύναμες εθνικές διοικήσεις τους, δεν άντεξαν όταν τις σφυροκοπούσαν οι Σοβιετικοί με ισχυρές δυνάμεις, υποστηριζόμενες από σημαντικό αριθμό αρμάτων, με αποτέλεσμα να περικυκλωθούν και αυτό να αποτελέσει και την αρχή του τέλους για την 6^η Γερμανική Στρατιά.

Επίσης ο Χίτλερ, άφησε τη φύλαξη της ακτογραμμής του ποταμού Ντον, όπου βρίσκονταν σημαντικά προγεφυρώματα των Σοβιετικών, στα χέρια Ρουμάνων Ιταλών και Ούγγρων. Αυτά τα προγεφυρώματα με την πάροδο του χρόνου και λόγω των επιχειρήσεων στη πόλη του Στάλινγκραντ ξεχάστηκαν και ενισχύθηκαν,

¹⁶² Weiss, P.(2010). *The Battle of Stalingrad- Geographical Considerations*. χ.ε., σελ. 7.

¹⁶³ Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 32.

¹⁶⁴ Kadidal, A. (2011). *Stalingrad Pocket*, χ.ε., σελ. 19.

¹⁶⁵ Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 89.

αποτελώντας ισχυρά σημεία εκτόξευσης αντεπιθέσεων. Θα έπρεπε να γνωρίζει πολύ καλά ότι, οι συμμαχικές αυτές δυνάμεις, δεν ήταν ικανές να αντέξουν την εχθρική πίεση ακόμη και εάν ο εχθρός βρισκόνταν πίσω από τον ποταμό. Με την 4^η Ρουμανική Στρατιά, επανέλαβε το ίδιο λάθος καθώς, την άφησε να προστατεύσει την ευάλωτη δεξιά πλευρά του 4^{ου} Γερμανικού Σώματος Τεθωρακισμένων, όπου και απέτυχε, με αποτέλεσμα το γερμανικό αυτό σώμα να αφηθεί εκτεθειμένο στις σοβιετικές επιθέσεις¹⁶⁶.

Δεν απομόνωσε τους αμυνόμενους μη αποκόποντάς τους από τη δυτική όχθη του ποταμού Βόλγα. Έτσι τους παραχώρησε την πολυτέλεια να εφοδιάζονται, μέσω των πορθμείων, με πυρομαχικά, όπλα και άλλα υλικά αγαθά, γρήγορα και αποτελεσματικά¹⁶⁷. Αυτή η γραμμή ζωής έδινε κάθε φορά στους Σοβιετικούς ανάσες να αντεπεξέλθουν τις κακουχίες, ενώ επέτρεψε και τη δράση, μέσω στοχευόμενων πυρών, του σοβιετικού πυροβολικού, για το οποίο δεν έλαβε κανένα μέτρο εξουδετέρωσής του. Όλα αυτά, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη αεροπορική υποστήριξη επέδρασε θετικά στον αγώνα των Σοβιετικών παρέχοντάς τους την αναγκαία υποστήριξη.

Οι Γερμανικές δυνάμεις προσπαθώντας να δικαιολογήσουν την αργή εξέλιξη των επιχειρήσεων τους, αλλά και τη μεγάλη φθορά τους, ανέφεραν υπερβολικά υψηλές απώλειες Σοβιετικών. Αυτό οδήγησε σε λάθος εκτίμηση των διαθέσιμων σοβιετικών εφεδρειών αφού θεωρητικά είχαν καταστραφεί όλα τα διαθέσιμα αποθέματα ανθρώπινου δυναμικού τους. Όμως οι Σοβιετικοί διέθεταν ακόμα εφεδρείες, που παράλληλα με τη μυστική τους τοποθέτηση, στα πλευρά των Γερμανών, έκανε εφικτό τον αιφνιδιασμό τους.

Δεν πρέπει να παραβλέπουμε το γεγονός ότι η κατάληψη της πόλης του Στάλινγκραντ δεν παρείχε στους Γερμανούς κανένα επιχειρησιακό πλεονέκτημα. Αντιθέτως η εισέχουσα που δημιουργήθηκε, σε συνδυασμό με το μεγάλο βάθος του αριστερού πλευρού των Γερμανών, έδωσε τον απαιτούμενο χώρο στις σοβιετικές τεθωρακισμένες δυνάμεις να εφαρμόσουν με επιτυχία τον ελιγμό τους. Ο στόχος της απομόνωσης του Καυκάσου, όπως προέβλεπε το αρχικό σχέδιο, θα μπορούσε κάλλιστα να επιτευχθεί απλά με τον έλεγχο του Στάλινγκραντ και την κατοχή της δυτικής όχθης του Βόλγα.

¹⁶⁶ Manstein, F. (1981). *Lost Victories*. USA: Powell, σελ.179.

¹⁶⁷ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.69.

Πλήθος αρχών του πολέμου, τόσο κατά τον σχεδιασμό όσο και κατά τη διεξαγωγή της επιχείρησης δεν τηρήθηκαν από τους Γερμανούς¹⁶⁸. Αρχικά, δεν ορίστηκε ξεκάθαρος πολιτικός αντικειμενικός σκοπός, που οδήγησε στον ανάλογο, μη ορισμό, του αντίστοιχου επιχειρησιακού αντικειμενικού σκοπού καθώς αυτός προκύπτει από τον πρώτο. Έτσι, γερμανικές δυνάμεις και μέσα κατευθύνονταν ανεξέλεγκτα προς πολλαπλούς και αντικρουόμενους ΑΝΣΚ, σπαταλώντας όχι μόνο πόρους αλλά και χρόνο χωρίς να επιτυγχάνεται τελικά τίποτε.

Ο μη καθορισμός ξεκάθαρου πολιτικού και στρατιωτικού αντικειμενικού σκοπού είχε ως αποτέλεσμα τη μη ορθολογική συγκέντρωση των απαιτούμενων στρατιωτικών δυνάμεων στην περιοχή, που θα κατείχε την πρωτοκαθεδρία στις στρατιωτικές επιχειρήσεις και που θα πετύχαινε το αποφασιστικό αποτέλεσμα. Έτσι δεν επιτεύχθηκε η βασική στρατιωτική αρχή της απαραίτητης υπεροχής στο κρίσιμο σημείο κατά την κατάλληλη χρονική στιγμή, ώστε να νικηθεί ο αντίπαλος.

Επιπρόσθετα δεν επιτεύχθηκε οικονομία στη χρήση των γερμανικών δυνάμεων. Παρατηρήθηκαν, όχι μόνο άσκοπες μετακινήσεις δυνάμεων αλλά και απομάκρυνση τους από τον κρίσιμο στόχο της κατάληψης των πετρελαιοπηγών με αποτέλεσμα τελικά, να δεσμεύονται στον τομέα αυτόν, ελάχιστες ουσιαστικά δυνάμεις. Στις κατά μέτωπο επιθέσεις στο κέντρο του Στάλινγκραντ κατατρίφθηκε το πλείστο των γερμανικών δυνάμεων ενώ αυτό θα είχε αποφευχθεί εάν είχε χρησιμοποιηθεί ένας υπερκερωτικός ελιγμός.

Ο γερμανικός ελιγμός απέτυχε, γιατί λανθασμένα επιλέχθηκε η κατά μέτωπο επίθεση ενώ η επικρατούσα μέχρι τότε τακτική ήταν η χρησιμοποίηση της μέγιστης δυναμικής ισχύος σε υπερκερωτικούς ελιγμούς. Οι Γερμανοί έπεσαν στην παγίδα των Σοβιετικών και επέτρεψαν μηχανοκίνητες και τεθωρακισμένες δυνάμεις τους, να παρασυρθούν και να εμπλακούν σε έναν χρονοβόρο πόλεμο τριβής, μέσα στα ερείπια της πόλης ενώ, εάν τις είχαν χρησιμοποιήσει σε πλευρικές ενέργειες θα είχαν καλύτερα αποτελέσματα. Αντίθετα ο σοβιετικός ελιγμός ήταν επιτυχής αφού οι μηχανοκίνητες μονάδες τους κινήθηκαν, έγκαιρα και αποφασιστικά, στο υπερεξαπλωμένο και αδύναμα φυλασσόμενο πλευρό των Γερμανών, σε ένα χώρο κατάλληλο για την ανάπτυξη τέτοιων δυνάμεων.

Οι Γερμανοί δεν τήρησαν τους κανόνες της ασφάλειας αφού επέτρεψαν στους Σοβιετικούς να λαμβάνουν κάθε είδους πληροφορία για την κατάσταση που

¹⁶⁸ Κολλιόπουλος, Κ. (2008). *Η Στρατηγική Σκέψη*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 27-30.

επικρατούσε μέσα στην πόλη. Οι Σοβιετικοί χρησιμοποίησαν επιτυχώς κάθε είδους πηγή και συνέλεξαν τις απαραίτητες πληροφορίες. Αρχικά οι Σοβιετικοί δεν είχαν μεριμνήσει για την κατασκευή ενός δικτύου πληροφοριών εντός της πόλης, που θα τους εξασφάλιζε πολύτιμες πληροφορίες για τις θέσεις και τις κινήσεις των δυνάμεων του Άξονα. Σταδιακά όμως, μεθοδικά δούλεψαν πάνω σε αυτό το μειονέκτημα, εκμεταλλεύτηκαν κάθε δυνατότητα παροχής πληροφορίας από αντάρτες, πολίτες ακόμη και αιχμαλώτους και έτσι τελικά, δημιούργησαν ένα αξιόπιστο και λειτουργικό δίκτυο πληροφοριών.

Ο αιφνιδιασμός των Γερμανών, από τη σοβιετική αντίδραση, ήταν ολοκληρωτικός. Πίστευαν ακράδαντα, λόγω των λανθασμένων αναφορών απωλειών, ότι οι αντίπαλοι τους είχαν εξαντλήσει τις δυνάμεις τους για αντίδραση και έτσι η σοβιετική επίθεση υλοποιήθηκε σε μη αναμενόμενο, τόπο και χρόνο και πέτυχε να διαρρήξει τη γερμανική διάταξη. Η γερμανική ανταπάντηση, εξαιτίας και του πλήθους των λαθών, δεν ήταν αρκετή ώστε να ανταποκριθούν στην αρνητική νέα και αναπάντεχη, για αυτούς, κατάσταση που έπρεπε να αντιμετωπίσουν.

Αρχικά, αν και οι Σοβιετικοί έβλεπαν ότι οι Γερμανοί κινούνταν απειλητικά προς την πόλη του Στάλινγκραντ, ελάχιστα έκαναν για την προετοιμασία της αμυντικής θωράκιση της. Ωστόσο αυτό σταδιακά άλλαξε και αξιοποίησαν κάθε στοιχείο προς όφελος της άμυνας τους. Εστίασαν στην ιδιαιτερότητα των κτιρίων τους, που τα μετέτρεψαν σε μικρά οχυρά που αλληλοϋποστηρίζονταν και ουσιαστικά διεκδίκησαν την κυριαρχία ακόμη και σε κάθε μεμονωμένου δωματίου τους.

Η ευρείας έκταση αντεπίθεση, αναπτέρωσε το πεσμένο ηθικό των Σοβιετικών μαχητών. Ήταν θετική η επίδραση που είχε η σκέψη ότι αντιδρούσαν παλεύοντας, ενάντια στον αισχρό κατακτητή, με θέληση και ατσαλένια αποφασιστικότητα, ενώ τους βοηθούσε και η αυστηρή Διαταγή του Στάλιν "ούτε βήμα πίσω". Όλα αυτά μαζί λειτούργησαν για την πραγματοποίηση του σκοπού τους. Οι Γερμανοί αντίθετα, βρέθηκαν εγκλωβισμένοι και απελπισμένοι σε μία άκρως δύσκολη κατάσταση, χωρίς να έχουν περιθώρια ελιγμών αλλά και νίκης.

Η μη μέριμνα για την απομόνωση της πόλης, αποτέλεσε σημαντικό γερμανικό λάθος τακτικής. Μάλιστα οι Γερμανοί επέτρεψαν στους εαυτούς τους το λάθος αυτό αν και ήξεραν πολύ καλά ότι αυτή η τακτική ήταν απαραίτητη προϋπόθεση της επιτυχούς διεξαγωγής στρατιωτικών επιχειρήσεων, εντός κατοικημένων περιοχών. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι με τον τρόπο αυτό είχαν καταλάβει προηγουμένως

πολλές εχθρικές πόλεις και σοβιετικές. Αυτό το λάθος έδωσε στους Σοβιετικούς τη δυνατότητα να υποστηριχθούν από τα πυρά του πυροβολικού τους, προερχόμενα από την ανατολική όχθη του Βόλγα, να ανεφοδιαστούν και να ενισχύσουν έτσι τις δυνάμεις των αμυνόμενων στην πόλη, που αν και ήταν δυσχερής, κατέστη εντέλει δυνατή και συνεχής και ανακούφιζε τους αμυνόμενους.

Οι Σοβιετικοί προσαρμόστηκαν στις απαιτήσεις της μάχης, άλλαξαν και σταδιακά βελτίωσαν την τακτική τους, αφαιρώντας από τους Γερμανούς κάθε ίχνος πλεονεκτήματος. Τους ενέπλεξαν σε έναν πόλεμο εκ του συστάδην, αντιτάχθηκαν παντοιοτρόπως στους εισβολείς, με φανατισμό και αυτοθυσία. Οι Γερμανοί, από την άλλη πλευρά προσπάθησαν και αυτοί να προσαρμοστούν στις νέες και απρόσμενες καταστάσεις που αντιμετώπιζαν όμως, έχοντας χάσει τη δυνατότητα των ελιγμών που εφάρμοζαν μέχρι τότε και επομένως και την ευκινησία τους, δεν πέτυχαν και σημαντικά αποτελέσματα.

Ο Χίτλερ, διακατεχόταν από ένα φόβο, που αποδεικνύεται συνηθισμένος ανάμεσα στους δικτάτορες και ο οποίος δεν τους επιτρέπει να προβούν σε ενέργειες που πιστεύουν ότι, θα τραυματίσουν το ατομικό τους κύρος. Έτσι πεισματικά, για λόγους καθαρά προσωπικού γοήτρου, αρνιόταν να εγκαταλείψει την πόλη του Στάλινγκραντ ως στόχο. Έβλεπε όλες τις κινήσεις του γερμανικού στρατού ως αποκλειστικά δικές του, επιτυχίες ή αποτυχίες. Μάλιστα, όταν ο Στρατηγός Τσάιτσερ, που ήταν επικεφαλής του γερμανικού στρατού, προσπαθώντας να τον πείσει για τον περιορισμό του μετώπου, του ζήτησε έστω και να αναλογιστεί το ενδεχόμενο να εγκαταλείψουν το Στάλινγκραντ, χωρίς να το καταλάβουν, ο Χίτλερ εξοργισμένος του φώναξε: «δεν θα εγκαταλείψω τον Βόλγα»¹⁶⁹. Όμως ο Χίτλερ δεν μπορούσε να αποχωρήσει από το Στάλινγκραντ και για έναν ακόμη λόγο, γιατί με κανέναν τρόπο δεν του ήταν δυνατό να αποδεχθεί ότι, κάτι που είχε επιθυμήσει να αποκτήσει δεν θα κατόρθωνε να το κάνει δικό του¹⁷⁰.

Η αλλοπρόσαλλη γραμμή διοίκησης που εφάρμοσε ο Χίτλερ ήταν ένα ακόμη λάθος του. Συγκριμένα για την Ομάδα Στρατιών Α, δεν είχε ορίσει κανέναν, αποκλειστικά δικό της διοικητή και έτσι λάμβανε εντολές απευθείας από τον ίδιο. Το παράδοξο όμως ήταν ότι για την Ομάδα Στρατιών Β, είχε ορίσει αποκλειστικά δική της διοίκηση, που όμως συχνά παραγκώνιζε, δίνοντας απευθείας τις δικές του

¹⁶⁹ Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 169.

¹⁷⁰ Manstein, F. (1981). *Lost Victories*. USA: Powell, σελ.170.

διαταγές. Επιπρόσθετα, η Ομάδα Β είχε υπό τη διοίκηση της 7 σώματα στρατού, τα περισσότερα συμμαχικά. Ο Χίτλερ όφειλε να γνωρίζει πολύ καλά ότι, η Ιστορία είχε καταδείξει ότι είναι αδύνατη η ταυτόχρονη διοίκηση περισσότερων των 5 σωμάτων και μάλιστα ότι, εάν μεταξύ αυτών υπάρχουν και συμμαχικά στρατεύματα, η υπόθεση της διοίκησης δυσκολεύει κατά πολύ¹⁷¹.

Τα λάθη της διοίκησης του Χίτλερ ήταν σημαντικά αλλά μεγάλο ρόλο στην κατάληξη της μάχης έπαιξε μια ακόμη παράμετρος. Οι ανώτατοί γερμανοί αξιωματικοί, σε συλλογικό επίπεδο επέδειξαν ανικανότητα στο να μπορέσουν να αναγνωρίσουν τις δυνατότητες αντιμετώπισης των Σοβιετικών. Η γερμανική ηγεσία, στο σύνολο της, υποτίμησε τους Σοβιετικούς σε όλα τα επίπεδα. Παρέβλεψαν την επάρκεια τους σε προμήθειες αγαθών, αγνόησαν τη δύναμη τους αλλά και τις προθέσεις τους. Όμως πίσω από όλα αυτά δεν κρυβόταν απλά και μόνο μια λανθασμένη γερμανική εκτίμηση για το σοβιετικό εχθρό αλλά, μια γενικότερη βαθύτερη αντίληψη ανωτερότητας που έτρεφαν τότε οι Γερμανοί για τους ίδιους. Θεωρούσαν τους Σοβιετικούς, υποδεέστερους τους, συνολικά σαν λαό αλλά και σαν στράτευμα¹⁷².

Οι αντιμαχόμενοι δύο διοικητές των στρατευμάτων, επηρέασαν και αυτοί την τελική έκβαση της μάχης, με την προσωπικότητα τους και τον τρόπο με τον οποίο διοικούσαν. Προέρχονταν από δύο τελείως διαφορετικούς-κόσμους και διέφεραν σημαντικά. Η διαφορετικότητά τους καταδείχθηκε άλλωστε και από τον τρόπο με τον οποίο διοικούσαν τις δυνάμεις τους. Τόσο ο Ζούκοφ όσο και ο Τσουϊκόφ ήταν μόνιμα μέσα στη ζώνη πυρός, στο πλευρό των στρατευμάτων. Από την άλλη, ο Πάουλους, έμενε μακριά από τη ζώνη πυρός, κρατούσε αποστάσεις από τα στρατεύματα του και έδινε τις εντολές του από τα μετόπισθεν¹⁷³. Ο Τσουϊκόφ τήρησε το λόγο του όταν, την ημέρα που του παραδόθηκε η διοίκηση, υποσχέθηκε στον Στάλιν, ότι το Στάλινγκραντ θα διασωθεί χωρίς να αναλογιστεί το όποιο κόστος.

Οι Γερμανοί ήταν πιο έμπειροι και επιδέξιοι μαχητές από τους Σοβιετικούς. Όμως με την πάροδο του χρόνου, καθώς οι Σοβιετικοί εκπαιδεύονταν, μεταρρυθμίζαν και εκμοντέρνιζαν τις δυνάμεις τους, η μεταξύ τους διαφορά μειωνόταν. Επιπλέον, προσαρμόστηκαν καθυστερημένα και με δυσκολία, από τις επιχειρήσεις μεγάλης κλίμακας στον αγώνα εκ του σύνεγγυς. Αντίθετα οι Σοβιετικοί προσαρμόστηκαν

¹⁷¹ Στο ίδιο, σελ.179.

¹⁷² Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey, σελ. 45.

¹⁷³ Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education, σελ.113.

καλύτερα γιατί μελέτησαν τους αντιπάλους τους και προσάρμοσαν πολύ επιτυχημένα τις τακτικές τους¹⁷⁴.

Αν η γερμανική διοίκηση δεν είχε διαπράξει τη σωρεία λαθών και αστοχιών που προαναφέρθηκαν, η τελική έκβαση της μάχης θα μπορούσε να είναι διαφορετική. Οι αδυναμίες στη δομή των γερμανικών δυνάμεων, παρόλο που δημιουργούσαν αρρυθμίες, δεν είχαν αρχίσει να επηρεάζουν σοβαρά προβλήματα. Το καλύτερο θα ήταν ο έλεγχος της πόλης με πυρά και η διακοπή της βορρά νότου θαλάσσιας κυκλοφορίας του Βόλγα σε άλλο σημείο. Έτσι θα μειωνόταν η εισέχουσα στην πόλη του Στάλινγκραντ, με ταυτόχρονη μείωση των εκτιθέμενων πλευρών, θα απομονώνονταν οι Σοβιετικές δυνάμεις στον Καύκασο και θα απελευθερώνονταν οι απαραίτητες μηχανοκίνητες και τεθωρακισμένες γερμανικές δυνάμεις. Αυτές θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την κατάληψη των πετρελαιοπηγών του Καυκάσου και τη δημιουργία της απαραίτητης ταχυκίνητης εφεδρείας έτοιμης να επέμβει αποφασιστικά σε οποιοδήποτε σημείο. Η Ρωσία θα στερούνταν πολύτιμους πόρους και η Γερμανία θα είχε ακόμα διαθέσιμες τις απαραίτητες δυνάμεις για τη συνέχιση των επιχειρήσεων. Ακόμα και αν λάβουμε τη χειρότερη εκδοχή η διάσωση της 6^{HS} Στρατιάς θα ήταν εφικτή.

Εντέλει, το σύνολο της υψηλής στρατηγικής του Χίτλερ, απέδειξε ότι δεν είχε αντοχή σε σφάλματα. Η αποκάλυψη αυτού του στοιχείου έγινε όταν εκδηλώθηκε η μη αναμενόμενη σοβιετική αντεπίθεση, στην οποία ο Χίτλερ δεν μπόρεσε να προβάλει αντίστοιχη αντίδραση.

¹⁷⁴ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ. 75, 227.

Κεφάλαιο Δεύτερο

Κριτική ανάλυση της Μάχης του Βερολίνου Απρίλιος- Μάιος 1945

«Η καταστροφή είναι αναπόφευκτη, καθώς ο Φύρερ επιμένει να υπερασπιστεί το Βερολίνο μέχρι τον τελευταίο, για ένα τρελό ιδανικό.

Η μάχη δεν έχει ούτε λόγο, ούτε σκοπό»

Στρατηγός Γέϊντλίνγκ, 29 Απριλίου 1945

Ιστορική Ανάλυση

Τη διαδρομή προς το Βερολίνο την υπερασπίζονταν οι εξής οι γερμανικές δυνάμεις: οι Ομάδες Βιστούλα, που αποτελούνταν από τη 3η Στρατιά τεθωρακισμένων, την 9η Στρατιά, την 4η Στρατιά τεθωρακισμένων και τη 12^η Στρατιά¹⁷⁵. Εντός της πόλης ο γερμανικός στρατός είχε στη διάθεσή του μόλις 100.000 άνδρες. Συγκεκριμένα, η αμυντική θωράκιση της πόλης στηριζόταν, σε μια αντιαεροπορική Μεραρχία, σε εννέα (9) Λόχους του Συντάγματος Φρουρών της «Μεγάλης Γερμανίας» (Grossdeutschland), σε μερικά Τάγματα της Αστυνομίας και των σκαπανέων του Μηχανικού και σε είκοσι (20) Τάγματα της Volkssturm¹⁷⁶.

Η υπεράσπιση του Βερολίνου είχε οργανωθεί βάσει μιας σειράς ομόκεντρων δακτυλίων άμυνας, που είχαν ως κέντρο τους την καρδιά της πόλης. Ο πρώτος εξωτερικός αμυντικός δακτύλιος, απείχε περίπου 25 μίλια από το κέντρο της πόλης και ήταν η πλέον βασική αμυντική γραμμή, που αποτελούταν από μια αλυσίδα φυσικών εμποδίων που υπήρχαν μεταξύ των ποταμών Dahme και Alte και η έκταση του ήταν 50 μίλια περίπου¹⁷⁷.

Ακολουθούσε ο επόμενος αμυντικός δακτύλιος που ήταν μια ζώνη εμποδίων, που στόχευαν στον αποκλεισμό όλων των μεγάλων οδικών κόμβων, με οχυρωμένο το κάθε οδόφραγμα. Κατόπιν υπήρχε ένας δακτύλιος, έκτασης περίπου 60 μιλίων, που έφτανε σχεδόν μέχρι τα εξωτερικά όρια της πόλης και που διέθετε σημεία υψηλής οχύρωσης και ένα όρυγμα ώστε να εμποδίζεται η διέλευση αρμάτων. Μετά υπήρχε

¹⁷⁵ *Battle for Berlin*, ανακτήθηκε στις 2 Μαρτίου 2017 από την ιστοσελίδα <https://ivorrachc2d.wikispaces.com/file/view/Battle+for+Berlin.pdf>, σελ. 1.

¹⁷⁶ Καλογρηάς. Β., (2011). Η πτώση του Βερολίνου, *Εφημερίδα Καθημερινή*.

¹⁷⁷ *Battle of Berlin: Hell on Earth*, ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από την ιστοσελίδα <http://polishgreatness.blogspot.gr/2011/04/battle-of-berlin-hell-on-earth.html>, σελ. 1.

μια αμυντική γραμμή μήκους 30 περίπου μιλίων, που ακολουθούσε το δίκτυο του σιδηροδρόμου S-Bahn και περιλάμβανε αποτελεσματικά φυσικά εμπόδια (όπως γκρεμοί και απόκρημνα αναχώματα), σημεία υψηλής οχύρωσης και αντιαρματικά όπλα¹⁷⁸.

Τέλος, ο έσχατος και πλέον αποτελεσματικός αμυντικός δακτύλιος, έφερε την ονομασία "Citadelle", δηλαδή το "Κάστρο". Βασιζόταν σε ένα φυσικό σχηματισμό, σε ένα νησί στο κέντρο της πόλης, που οριοθετούσαν ο ποταμός Spree και το Κανάλι Landwehr, ενώ παράλληλα διέθετε και οχυρωματικές θέσεις γύρω από τις πλατείες Alexander Platz και Ernst-Reuter Platz. Επίσης, όλοι οι παράδρομοι των κυρίων οδών ήταν και αυτοί ισχυρά οχυρωμένοι ενώ, σε σημεία άμυνας είχαν μετατραπεί ακόμη και τα υπόγεια και οι οροφές των κτιρίων¹⁷⁹.

Οι Γερμανοί είχαν προνοήσει και είχαν κατάλληλα προετοιμαστεί έτσι ώστε και οι 483 γέφυρες που βρίσκονταν εντός της πόλης να είναι εφικτό να κατεδαφιστούν σταδιακά, ώστε να επιβραδυνθεί η επίφοβη Σοβιετική προέλαση. Μέσα στο "Κάστρο" υπήρχαν τρεις μεγάλοι Πύργοι που συγκεκριμένα βρίσκονταν στο Friedrichshain, στο Humboldthain και στο ζωολογικό κήπο και οι οποίοι αν και έφεραν στην πρόσοψη τους τη ρωμαϊκή αρίθμηση I, II και III, ελάχιστα διέφεραν μεταξύ τους ως προς το σχεδιασμό¹⁸⁰. Οι πύργοι είχαν εξοπλιστεί με αντιαεροπορικά όπλα, έφεραν ισχυρή οχύρωση και ήταν αυτόνομοι. Σε κάθε έναν από αυτούς στεγάζονταν οκτώ (8) πυροβολαρχίες όπλων των 128 χιλιοστών, που μπορούσαν κάλλιστα να χρησιμοποιηθούν και ως αντιαρματικά όπλα¹⁸¹.

Οι Σοβιετικοί εισέβαλαν με τις δυνάμεις τους να αποτελούνται, στη βόρεια πλευρά της επίθεσης, από το 2^ο Λευκορωσικό Μέτωπο, υπό τις διαταγές του Στρατηγού Ροκοσοφσκυ, στο κέντρο, από το 1^ο Λευκορωσικό Μέτωπο που διοικούσε ο Στρατηγός Ζούκοφ, και το οποίο ενίσχυε το 1^ο Ουκρανικό Μέτωπο του

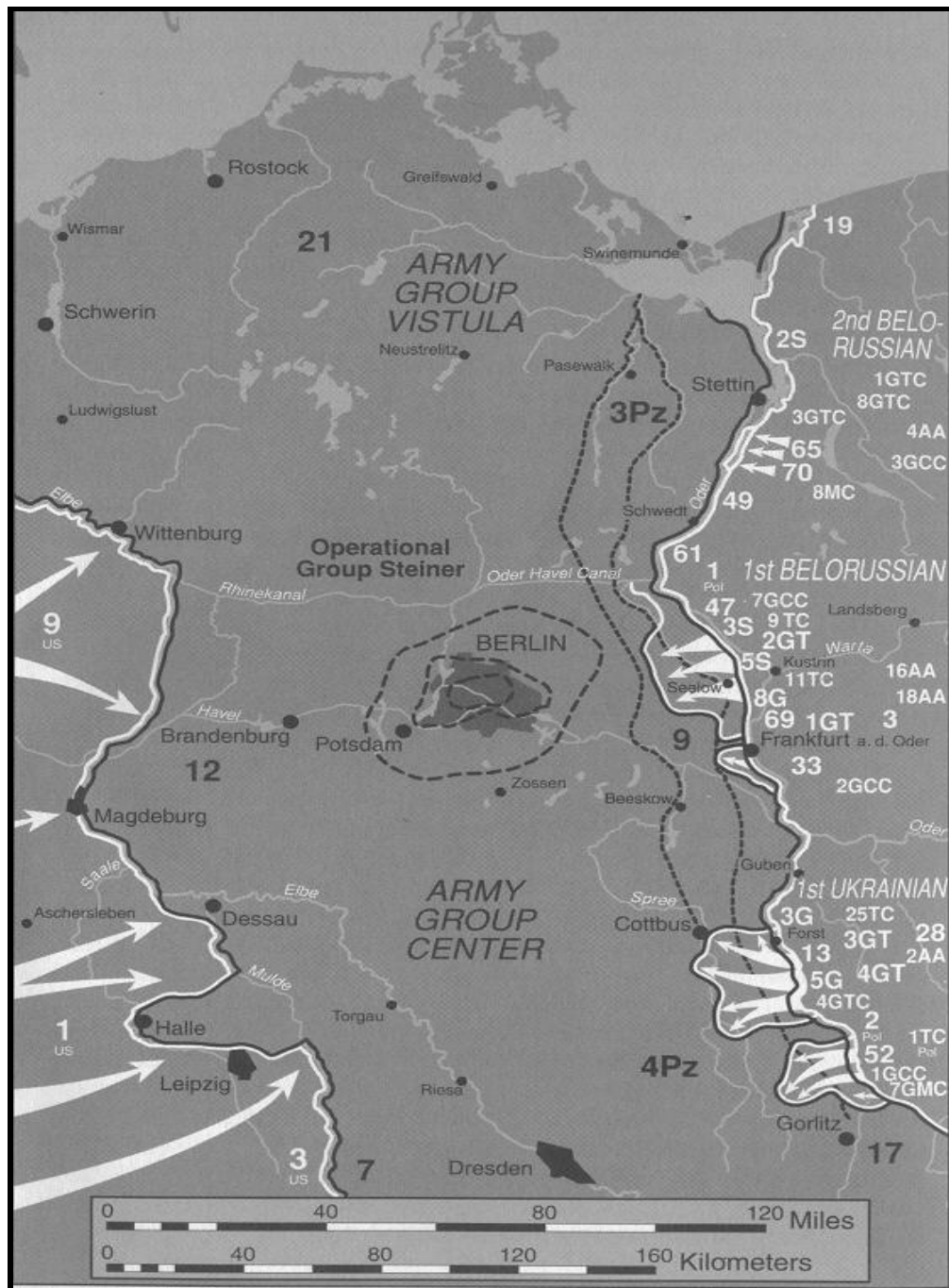
¹⁷⁸*Battle of Berlin: Hell on Earth*, ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από την ιστοσελίδα <http://polishgreatness.blogspot.gr/2011/04/battle-of-berlin-hell-on-earth.html>, σελ. 2.

¹⁷⁹*Battle for Berlin*, ανακτήθηκε στις 2 Μαρτίου 2017 από την ιστοσελίδα <https://ivorrachc2d.wikispaces.com/file/view/Battle+for+Berlin.pdf>, σελ. 3.

¹⁸⁰Kupferschmid, K. (2009). *The Preservation of Nazi-Associated Structures in Berlin: Flak Towers* (Master dissertation, University of Texas, 2009), p.11.

¹⁸¹*Battle of Berlin: Hell on Earth*, ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από την ιστοσελίδα <http://polishgreatness.blogspot.gr/2011/04/battle-of-berlin-hell-on-earth.html>, σελ. 2.

Στρατηγού Κόνιερ και το 4^ο Ουκρανικό Μέτωπο του Στρατηγού Γερεμένκο που ασκούσε πιέσεις στις γερμανικές δυνάμεις στο νότο¹⁸².

Γράφημα 17. Επιχείρηση Βερολίνο I, 16-19 Απριλίου 1945¹⁸³

¹⁸² *Battle of Berlin: Hell on Earth*, ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από την ιστοσελίδα <http://polishgreatness.blogspot.gr/2011/04/battle-of-berlin-hell-on-earth.html>, σελ. 2.

¹⁸³ Glantz D. & House J. (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε, σελ. 104.

Τη 16^η Απριλίου 1945, μετά από μια έντονη προεργασία και αφού το πυροβολικό του Ζούκοφ είχε προετοιμάσει την κατάσταση, ξεκίνησε ουσιαστικά η επίθεση στον ποταμό Όντερ,. Την 06.00 επιτέθηκε το 1^ο Μέτωπο Ουκρανίας, καθώς ο Ζούκοφ επιθυμούσε διακαώς να μπει πρώτος, ως νικητής, στο Βερολίνο¹⁸⁴. Όμως, βρήκε σθεναρή αντίσταση εξαιτίας της ελαστικής και αποτελεσματικής γερμανικής άμυνας, ενώ αντίθετα ο Κόνιεφ προχωρούσε συνεχώς. Την 20^η Απριλίου, ξεκίνησε στο βόρειο τομέα και η επίθεση του Ροκοσοφσκυ, πλέον η διάσπαση της άμυνας του Βερολίνου ήταν απλά ζήτημα λίγου χρόνου¹⁸⁵.

Στις 20 Απριλίου, ημέρα των γενεθλίων του Χίτλερ, το 1^ο Λευκορωσικό Μέτωπο έφτασε στην πρώτη αμυντική γραμμή, όπου συνάντησε αντίσταση προερχόμενη από το 56^ο Σώμα Τεθωρακισμένων. Το πρωί της 21^{ης} Απριλίου, από το ανατολικό προάστιο του Bernau, μπήκαν στο Βερολίνο οι πρώτες σοβιετικές δυνάμεις από την 3^η Στρατιά Κρούσης και την 47^η Στρατιά. Η Κόκκινη Πολεμική Αεροπορία, την ίδια ημέρα, εξασφάλισε τον αποκλειστικό έλεγχο του εναερίου χώρου πάνω από το Βερολίνο. Η 2^η Στρατιά Τεθωρακισμένων διαπέρασε τον αμυντικό δακτύλιο, η 3^η Στρατιά Κρούσης έφθασε στο προάστιο Weissensee και η 5^η Στρατιά Κρούσης έφθασε στο Hohenschönhausen¹⁸⁶.

Το βράδυ της 21^{ης} Απριλίου, η πόλη είχε περικυκλωθεί αφού, η 3^η Στρατιά τεθωρακισμένων κατόρθωσε να συνδεθεί με μονάδες της 8^{ης} Στρατιάς Φρουρών. Την 22^α Απριλίου, δόθηκε τελικά έγκριση στη γερμανική 9^η Στρατιά, να αποχωρήσει από τη περιοχή Frankfurt-an-der-Oder και να κατευθυνθεί προς ένα προγεφύρωμα στο Füsrtенwald, με στόχο να μειωθεί η γραμμή της άμυνας, ώστε να επιτευχθεί μια πιο συνεκτική υπεράσπιση¹⁸⁷.

Ο Χίτλερ, στις 23 Απριλίου διέταξε τη 12^η Στρατιά που ήταν υπό του Στρατηγού Βένκ, να εγκαταλείψει τις θέσεις της, που ήταν πίσω από τον ποταμό Έλβα και να έρθει για να παράσχει βοήθεια στο Βερολίνο. Όμως, ο Βένκ, έχοντας εκτιμήσει επ' ακριβώς την κατάσταση που επικρατούσε και ως ένας άκρως επαγγελματίας και ικανός διοικητής, παράκουσε την εντολή του Χίτλερ. Αυτό

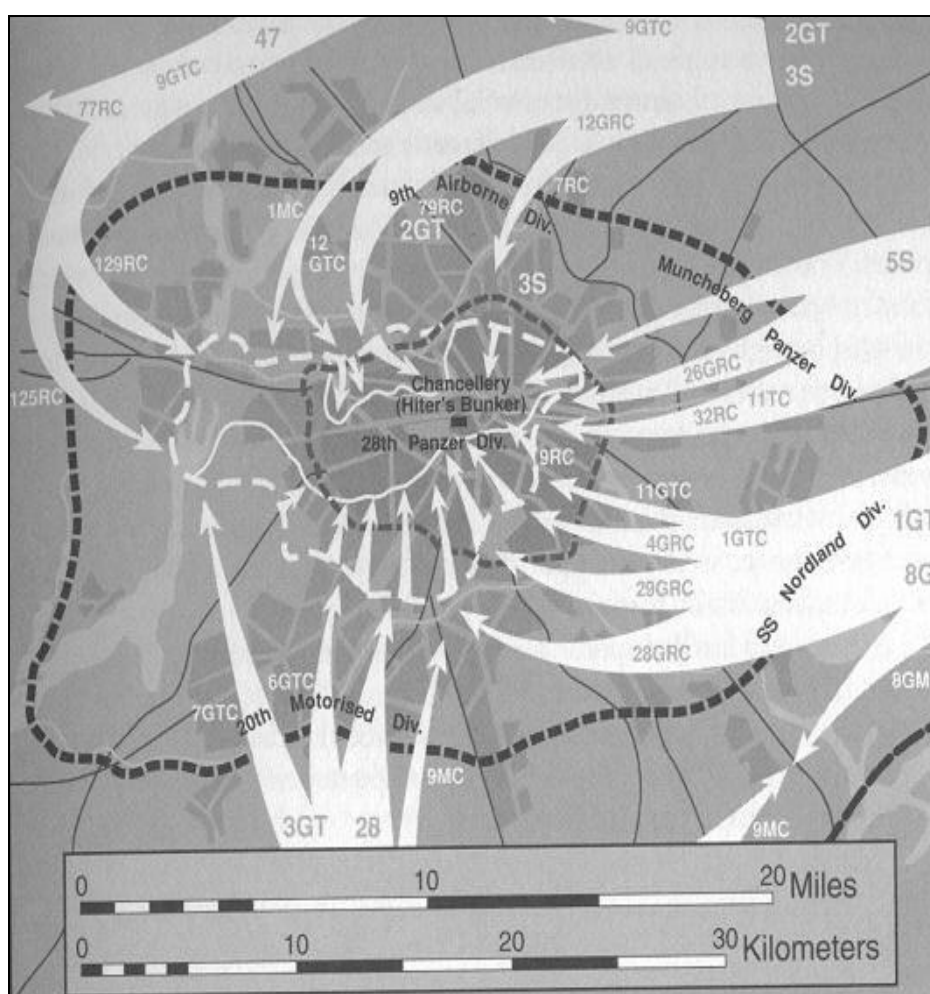
¹⁸⁴*Battle for Berlin: April – May 1945*, ανακτήθηκε στις 5 Απριλίου 2017 από την ιστοσελίδα http://www.historyofwar.org/articles/battles_berlin.html

¹⁸⁵Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin, USA: USAREUR*, σελ 34, 117.

¹⁸⁶*Battle for Berlin*, ανακτήθηκε στις 2 Μαρτίου 2017 από την ιστοσελίδα <https://ivorrrachc2d.wikispaces.com/file/view/Battle+for+Berlin.pdf>, σελ. 3.

¹⁸⁷Στο ίδιο, σελ. 3.

ναρκοθετήσει όλες τις πιθανές προσεγγίσεις, επιπρόσθετα είχαν ανατινάξει τις γέφυρες και είχαν κατασκευάσει μια σειρά από "σκληρά" ισχυρά σημεία στην απέναντι όχθη του καναλιού. Παρά όμως την ύπαρξη όλων αυτών των εμποδίων, ο Στρατηγός Ρυμπάλκο, με την 3^η Στρατιά Φρουράς Τεθωρακισμένων, εν μέσω καταγισμού πυρών, μπόρεσε να διασχίσει το κανάλι, χρησιμοποιώντας πτυσσόμενες βάρκες. Η νεοαφιχθείσα 20^η Μεραρχία Τεθωρακισμένων Γρεναδιέρων ενίσχυσε τις γερμανικές δυνάμεις, που πλέον αντιστέκονταν σθεναρά, αλλά παρά ταύτα δεν μπόρεσαν να εμποδίσουν τους Σοβιετικούς να διασχίσουν το κανάλι μέσω μιας πλωτής γέφυρας¹⁹⁰.

Γράφημα 19. Επίθεση στο Βερολίνο, 21 Απριλίου- 5 Μαΐου 1945¹⁹¹

¹⁹⁰*Battle for Berlin*, ανακτήθηκε στις 2 Μαρτίου 2017 από την ιστοσελίδα <https://ivorachc2d.wikispaces.com/file/view/Battle+for+Berlin.pdf>, σελ. 3.

¹⁹¹ Glantz D. & House J. (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε, σελ. 109.

Το σοβιετικό πυροβολικό είχε μεγάλο βεληνεκές δράσης και έτσι εύκολα χτυπούσε ότι είχε απομείνει στο Βερολίνο και δεν είχε καταστραφεί από τους αεροπορικούς βομβαρδισμούς των Άγγλων και των Αμερικανών. Την 23^η Απριλίου, ο Στάλιν αναγνώρισε επίσημα ότι ο νικητής του αγώνα δρόμου στην κατάληψη της πόλης ήταν ο Ζούκοφ και τον επιβράβευσε ορίζοντας στον τομέα της αρμοδιότητας του το σημαντικό κτίριο του Ράιχσταγκ. Το μεσημέρι της 25^{ης} Απριλίου, οι δυνάμεις των Ζούκοφ και Κόνιεφ συνδέθηκαν εντέλει, ολοκληρώνοντας έτσι, την περικύκλωση της πόλης¹⁹².

Την 25^η Απριλίου, μονάδες της 3^{ης} Στρατιάς Κρούσης μπόρεσαν, στο βόρειο τμήμα της πόλης, να διασχίσουν τη διώρυγα Hohenzollern και να καταφέρουν να δημιουργήσουν μικρά προγεφυρώματα. Το 12^ο Σώμα Φρουρών μαζί με το 79^ο Σώμα τυφεκιοφόρων, στη βιομηχανική περιοχή γύρω από το σταθμό Stettiner, αντιμετώπιζαν σθεναρή αντίσταση από την αμυνόμενη 9^η Μεραρχία Αλεξιπτωτιστών. Παράλληλα, η 8η Στρατιά Φρουράς και 1η Στρατιά Φρουράς Τεθωρακισμένων, στα νότια της πόλης, επιτέθηκαν στο αεροδρόμιο Tempelhof, που το υπεράσπιζαν μονάδες της Μεραρχίας Τεθωρακισμένων Münchberg και μια αντιαεροπορική μονάδα της Luftwaffe¹⁹³.

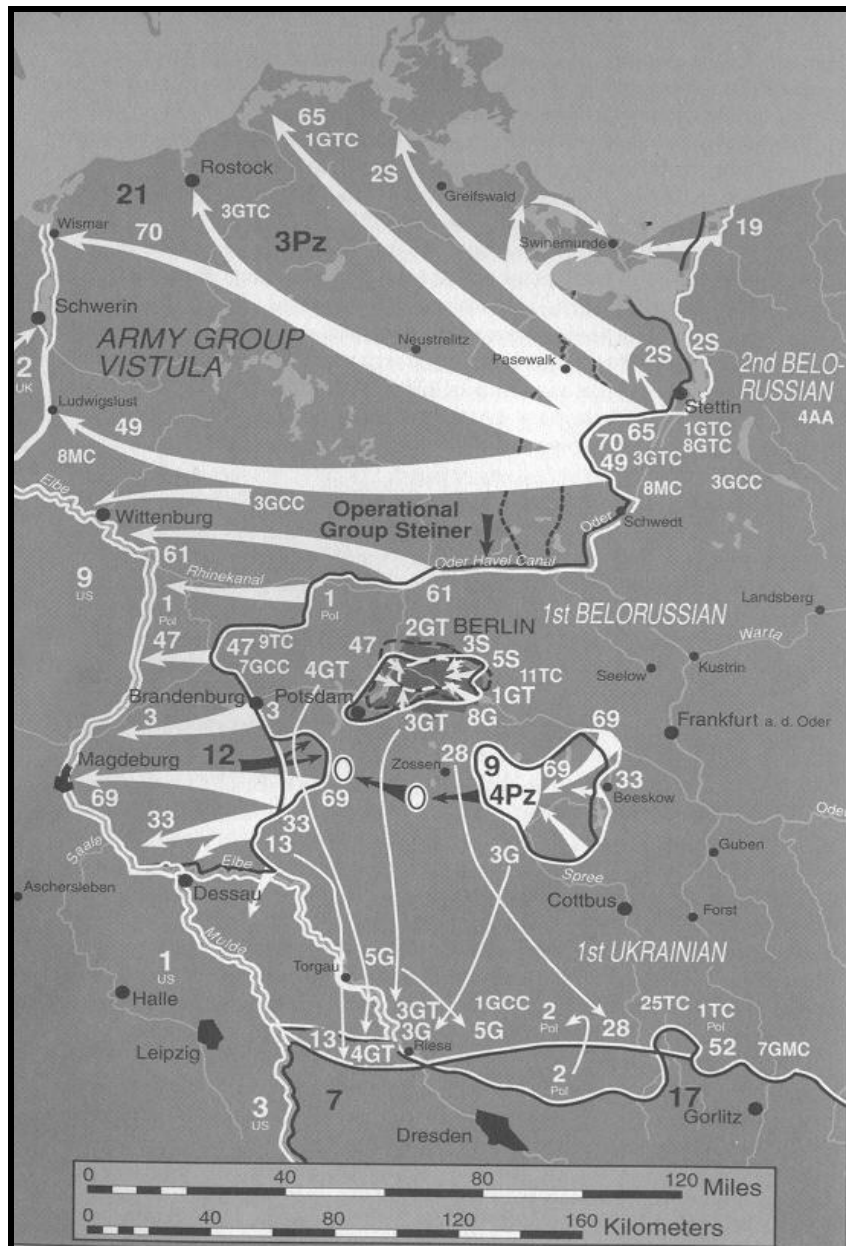
Οι Γερμανοί την 26^η Απριλίου, εκκένωσαν τα βόρεια και ανατολικά προάστια από τον άμαχο πληθυσμό τους, ενώ εξολοθρεύτηκε η άμυνα στο αεροδρόμιο Tempelhof. Την 27^η Απριλίου, ακολούθησε και η πτώση του αεροδρόμιου στο Gatow. Έτσι πλέον όλες οι γερμανικές άμυνες που ήταν στο κέντρο της πόλης, είχαν σταδιακά αναγκαστεί να συμπιεστούν σε μια λεπτή ζώνη, στην περιοχή στα νότια του ποταμού Spree. Ωστόσο, μικροί απομονωμένοι θύλακες αντίστασης είχαν απομείνει σε διάφορα σημεία, που αν και τους είχαν προσπεράσει οι Σοβιετικοί κατά την προέλαση τους, πολλοί από αυτούς, όπως για παράδειγμα αυτός που ήταν στη Ζυθοποιία Löwen, κατάφεραν να κρατήσουν μαχόμενοι έως το τέλος.

Το απόγευμα της 28ης Απριλίου, η 2^η Φρουρά Τεθωρακισμένων και το 79^ο Σώμα τυφεκιοφόρων, έφτασαν στη γέφυρα Μόλτκε του ποταμού Spree, στο βόρειο άκρο της, και από εκεί οι Σοβιετικοί είχαν την πρώτη τους ένοπλη επαφή τους με το κτίριο του Ράιχσταγκ. Μετά από συνεχείς και σφοδρές επιθέσεις στη γέφυρα, οι

¹⁹²Battle for Berlin: April – May 1945, ανακτήθηκε στις 5 Απριλίου 2017 από την ιστοσελίδα http://www.historyofwar.org/articles/battles_berlin.html

¹⁹³Battle for Berlin, ανακτήθηκε στις 2 Μαρτίου 2017 από την ιστοσελίδα <https://ivorrahc2d.wikispaces.com/file/view/Battle+for+Berlin.pdf>, σελ. 3.

Σοβιετικοί μπόρεσαν να τη διασχίσουν και κατόρθωσαν να φτάσουν στη διπλωματική συνοικία¹⁹⁴.

Γράφημα 20. Επιχείρηση Βερολίνο III, 25 Απριλίου- 8 Μαΐου 1945¹⁹⁵

Το πρωί της 30^{ης} Απριλίου, οι Σοβιετικοί είχαν στα χέρια τους το Υπουργείο Εσωτερικών, ενώ είχαν εκκαθαρίσει από κάθε αντίσταση το δυτικό μισό της διπλωματικής συνοικίας, είχαν καταλάβει το Νοσοκομείο Charité, το νησί των

¹⁹⁴ *Battle of Berlin: Hell on Earth*, ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από την ιστοσελίδα <http://polishgreatness.blogspot.gr/2011/04/battle-of-berlin-hell-on-earth.html>, σελ. 2.

¹⁹⁵ Glantz D. & House J. (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε, σελ. 108.

μουσείων και τον καθεδρικό ναό Dom. Στις 15:00 εκείνης της ημέρας, ο Χίτλερ αυτοκτόνησε και στις 17:00 οι Γερμανοί, ξεκίνησαν τις πρώτες προσπάθειες επικοινωνίας με τους Σοβιετικούς, με σκοπό να διαπραγματευτούν τους όρους της παράδοσης τους¹⁹⁶.

Ενώ συνέβαιναν όλα αυτά, σε άλλα σημεία του κέντρου, οι μάχες συνεχίζονταν και συνεχείς επιθέσεις γίνονταν στο κτίριο του Ράιχσταγκ. Παρά τις βαριές απώλειες, οι σοβιετικές μονάδες κατόρθωσαν να φτάσουν στο μπροστινό μέρος του κτιρίου και να εισέλθουν. Στο εσωτερικό του κτιρίου, μέσα στα κλιμακοστάσια του και στους ορόφους, η μάχη που ακολούθησε ήταν μια μάχη σώμα με σώμα. Μια μικρή ομάδα Σοβιετικών στρατιωτών κατόρθωσε να εντοπίσει ένα αψύλακτο κλιμακοστάσιο που βρισκόταν στο πίσω μέρος του κτιρίου και από εκεί να φτάσει έως την οροφή. Περίπου στις 23:00 η κόκκινη σημαία υψώθηκε στην κορυφή του κτιρίου και η μοναδική στιγμή αποθανάτιστηκε σε μια ιστορική φωτογραφία¹⁹⁷.

Την ημέρα της Πρωτομαγιάς, οι μάχες εξασθένισαν. Το ίδιο εκείνο βράδυ, ο Στρατηγός Γέϊντλινγκ με όσους διοικητές είχαν απομείνει, συμφώνησαν την έναρξη των διαπραγματεύσεων για την παράδοσή τους. Όπως ήταν προδιαγεγραμμένο, η πόλη δεν άντεξε για πολύ ακόμη και έτσι στις 13:00, τη 2^η Μαΐου 1945 το Βερολίνο παραδόθηκε στα χέρια των Σοβιετικών και όλα τελείωσαν¹⁹⁸.

Πίνακας 2. Χρονολογικός πίνακας της Μάχης του Βερολίνου

Ημερομηνία	Ενέργεια
16-19 Απριλίου 1945	Οι Σοβιετικοί βομβαρδίζουν το Βερολίνο με πυροβόλα και εκτοξευτές ρουκετών "Κατιούσα" (Katyusha). Το 1 ^ο και 2 ^ο Λευκορωσικό Μέτωπο αρχίζει να επιτίθεται.
20 Απριλίου 1945	Συνεχείς βομβαρδισμοί του Βερολίνου. Ο Χίτλερ βρίσκεται απομονωμένος στο καταφύγιό του, με τους επιτελείς του, πιστούς ακολούθους του και τη μέλλουσα γυναίκα του.
21 Απριλίου 1945	Ο Χίτλερ αναλαμβάνει, προσωπικά τη στρατιωτική διοίκηση του Βερολίνου. Χωρίζει την πόλη και τα προάστια του σε 8 αμυντικούς τομείς. Οι 7 τομείς τέθηκαν υπό την ηγεσία του Στρατηγού Χέλμουτ Βάιντλινγκ, ενώ ο 8 ^{ος} υπό του Υποστράτηγου των SS Γουίλχαμ Μόνκε. Την πόλη την υπεράσπιζαν μόνο η 18 ^η και η 20 ^η Μεραρχία Γρεναδιέρων, Γάλλοι εθελοντές στα SS, η τεθωρακισμένη Μεραρχία των SS

¹⁹⁶*Battle for Berlin*, ανακτήθηκε στις 2 Μαρτίου 2017 από την ιστοσελίδα <https://ivorrachc2d.wikispaces.com/file/view/Battle+for+Berlin.pdf>, σελ. 4.

¹⁹⁷*Battle of Berlin: Hell on Earth*, ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από την ιστοσελίδα <http://polishgreatness.blogspot.gr/2011/04/battle-of-berlin-hell-on-earth.html>, σελ. 2.

¹⁹⁸*The Battle for Berlin*, ανακτήθηκε στις 12 Μαρτίου 2017 από την ιστοσελίδα <http://www.historylearningsite.co.uk/world-war-two/world-war-two-and-eastern-europe/the-battle-for-berlin/>

- Nordland από Νορβηγούς εθελοντές, ένα τάγμα πεζικού της αποδεκατισμένης Μεραρχίας των SS Καρλομάγνος από Γάλλους εθελοντές και απομεινάρια της Μεραρχίας "Αθούλ" από Ισπανούς εθελοντές. Επίσης υπήρχαν 8 τάγματα της Εθνοφυλακής Volksturm και μερικές χιλιάδες νεαροί της Χιτλερικής Νεολαίας.
- 22 Απριλίου 1945 Οι πρώτοι Σοβιετικοί μπαίνουν στο Βερολίνο, Οι Σοβιετικοί που ακολουθούν ανέρχονταν σε 1.285.000 στρατιώτες, με 14.600 πυροβόλα και 2.130 τανκς. Αποδεκατίζουν την αντίσταση των 5 πρώτων αμυντικών τομέων υπό του Στρατηγού Χέλμουτ Βάιντλινγκ. Ο Στρατηγός Ρυμπάλκο με το 3^ο σώμα τεθωρακισμένων προελαύνει και διανύει 60 χιλιόμετρα μέσα σε διάστημα λίγων ωρών.
- 23-28 Απριλίου 1945 Οι Σοβιετικοί προχωρούν ταχύτατα αποδεκατίζοντας τις εναπομείνουσες δυνάμεις γερμανικού στρατού. Ο Χίτλερ διατάζει τον Βενκ να επιστρέψει στο Βερολίνο, όμως η διαταγή του δεν εκτελείται. Ο Χέρμαν Γκαίρινγκ, αρχηγός της Luftwaffe ζητά από τον Χίτλερ να του ανατεθούν οι εξουσίες του Φύρερ. Ο Χίτλερ αρνείται και δίνει εντολή για τη σύλληψη τόσο του Γκαίρινγκ όσο και του Χάινριχ Χίμλερ, Αρχηγού των SS, με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας. Στις 28 Απριλίου ο Χίτλερ μαθαίνει ότι ο Μπενίτο Μουσολίνι εκτελέστηκε από Ιταλούς αντιφασίστες και αποφασίζει να αυτοκτονήσει, μη θέλοντας να πιαστεί ζωντανός από τους Σοβιετικούς.
- 23-28 Απριλίου 1945 Οι Σοβιετικοί έχουν πλησιάσει ασφυκτικά το καταφύγιο της Καγκελαρίας, ενώ πολιορκείται και το κτίριο του Ράιχσταγκ. Το μεσημέρι, στις 15:30, ο Χίτλερ αυτοκτονεί με πυροβολισμό στον κρόταφο και η Εύα Μπράουν με κάψουλα που περιείχε υδροκυάνιο. Κατόπιν οδηγιών του, τα πτώματα τους κάρηκαν από τους πιστούς ακολούθους του και ότι απέμεινε τάφηκε σε όρυγμα οβίδας στον κήπο της Καγκελαρίας. Στις 22.50 μια ομάδα Σοβιετικών ύψωσε τη σημαία στην κορυφή του Ράιχσταγκ.

Διάγνωση Διεθνούς Περιβάλλοντος

Η Γερμανία, κατά τη διάρκεια της μάχης του Βερολίνου, είχε απομείνει μόνη, χωρίς την πολύτιμη βοήθεια συμμάχων. Η Ιαπωνία ήταν μακριά, απομονωμένη, στον Ειρηνικό Ωκεανό και δεν προσέφερε καμία βοήθεια στους Γερμανούς, εκείνο το κρίσιμο χρονικό διάστημα, γιατί ανησυχούσε ότι, η Μόσχα θα στραφεί και εναντίον της. Από την άλλη πλευρά ήλπιζε ότι μια μακρά σε χρονική διάρκεια γερμανο-ρωσική σύγκρουση θα λειτουργούσε προς όφελος της και θα τη βοηθούσε να ξεφύγει από τον κίνδυνο ή τουλάχιστον θα εξαντλούσε την πολεμική ικανότητα και τα πολεμικά διαθέσιμα των Σοβιετικών¹⁹⁹. Στοχεύοντας άλλωστε, στην προστασία της

¹⁹⁹ *What was the reaction in Japan to Germany's surrender in may 1945?*, ανακτήθηκε στις 22 Απριλίου 2017 από την ιστοσελίδα https://www.reddit.com/r/AskHistorians/comments/2uxai0/what_was_the_reaction_in_japan_to_germanys/

από τη 13^η Απριλίου 1941, είχε υπογράψει και Σύμφωνο με τη Σοβιετική Ένωση, για τήρηση αμοιβαίας ουδετερότητας. Όμως, το Σύμφωνο αυτό μετά από πέντε χρόνια οι Σοβιετικοί το ακύρωσαν μονομερώς όταν, την 5^η Απριλίου 1945²⁰⁰, ο Στάλιν υποσχέθηκε στους συμμάχους του, Τσόρτσιλ και Ρούσβελτ ότι, θα εμπλακεί στον πόλεμο του Ειρηνικού αφού περάσουν τρεις μήνες από την ολική γερμανική παράδοση²⁰¹.

Η Ιταλία, από την άλλη πλευρά, δεν ήταν σε θέση να προσφέρει κανενός είδους βοήθειας προς τη Γερμανία. Ο Μουσολίνι, που ήταν αρχικά ο πιο ένθερμος σύμμαχος και υποστηρικτής του Χίτλερ, είχε απομακρυνθεί από τη σκηνή της Ιταλικής ηγεσίας, από την 25^η Ιουλίου 1943²⁰² και από την 28^η Απριλίου 1945 ήταν πλέον νεκρός. Μάλιστα η Ιταλία είχε συνθηκολογήσει από την 8^η Σεπτεμβρίου 1943 και την 11^η Οκτωβρίου 1943, είχε αποχωρήσει ολοκληρωτικά από τις δυνάμεις του Άξονα. Πλέον η ιταλική κυβέρνηση Μπαντόλιο, στρέφονταν κατά της Γερμανίας και είχε κηρύξει τον πόλεμο εναντίον της²⁰³. Παράλληλα πολλοί Ιταλοί είχαν και προσωπικά στραφεί εναντίον των Γερμανών και είχαν σχηματίσει ομάδες ανταρτών, που προκαλούσαν σοβαρά πλήγματα από δολιοφθορές στις γερμανικές δυνάμεις που βρίσκονταν νότια, στα Βαλκάνια²⁰⁴.

Η Φιλανδία, λόγω του πολέμου που είχε με τη Σοβιετική Ένωση, κατά τη διάρκεια του χειμώνα 1939 – 1940, ήταν αρχικά φίλα προσκείμενη στη Γερμανία και σύμμαχος της²⁰⁵. Όμως οι Τσόρτσιλ και Ρούσβελτ, σε κοινή τους συνάντηση στην Τεχεράνη, είχαν κατορθώσει από το Δεκέμβριο του 1943, να καταφέρουν τον ίδιο τον Στάλιν να τους υποσχεθεί ότι, θα προβεί σε συνθηκολόγηση με τους Φιλανδούς²⁰⁶. Έτσι εξαιτίας αυτής της δέσμευσης, η Σοβιετική Ένωση άσκησε στη συνέχεια ισχυρή πίεση, που είχε ως αποτέλεσμα και η Φιλανδία εντέλει να στραφεί κατά της Γερμανίας και να κηρύξει τον πόλεμο εναντίον της²⁰⁷.

²⁰⁰ Morgan, P.(2008). *The Fall of Mussolini*, G. Britan: Oxford University Press, σελ. 116.

²⁰¹ *What was the reaction in Japan to Germany's surrender in may 1945?*, ανακτήθηκε στις 22 Απριλίου 2017 από την ιστοσελίδα https://www.reddit.com/r/AskHistorians/comments/2uxai0/what_was_the_reaction_in_japan_to_germanys/

²⁰² Morgan, P.(2008). *The Fall of Mussolini*, G. Britan: Oxford University Press, σελ. 116.

²⁰³ 8 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΗ 1943: Η συνθηκολόγηση της Ιταλίας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, (2003). *Εφημερίδα Ριζοσπάστη*.

²⁰⁴ Overy, R. (1977), *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 52.

²⁰⁵ Ziemke, E. (1959). *The German northern theater of operations 1940-1945*. USA: Department of the Army, σελ. 113.

²⁰⁶ Στο ίδιο, σελ. 274.

²⁰⁷ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 184.

Παρά ταύτα, οι Γερμανοί είχαν βρει μια ιδιαίτερη συμμαχική ομάδα. Τους αντιμποσελβικούς, που ήταν ένα σύνολο που το αποτελούσαν κυρίως Κοζάκοι, υπό το Ρώσο Στρατηγό Βλασόφ, που είχε αυτομολήσει στη ναζιστική Γερμανία. Μάλιστα ιδέα του Βλασόφ, ήταν να σχηματιστούν σλαβικές Μεραρχίες που θα τις αποτελούσαν Ρώσοι αιχμάλωτοι, που θα προέρχονταν από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης όπου κρατούνταν και που θα δέχονταν να πολεμήσουν στο πλευρό του Άξονα. Με αυτούς ως στρατιώτες, ήθελε να σχηματίσει μονάδες που θα ρίχνονταν στη μάχη. Το φιλόδοξο αυτό σχέδιο τέθηκε σε εφαρμογή, ως μια απέλπιδα προσπάθεια εξαιτίας της έλλειψης μάχιμου προσωπικού, που θα υπερασπιζόταν την άμυνα του Βερολίνου. Η μονάδα αυτή ονομάστηκε, 1^η Μεραρχία του Ρωσικού Απελευθερωτικού Μετώπου και επικεφαλής της ήταν ο Στρατηγός Βλασόφ. Για πρώτη φορά ρίχθηκε στη μάχη στον ποταμό Όντερ. Όμως τα αποτελέσματα της μάχης δεν ικανοποίησαν στους Γερμανούς και διέταξαν τη Μεραρχία να αποχωρήσει με συνοπτικές διαδικασίες, ντροπιασμένη και παραδίδοντας τα όπλα της. Μάλιστα οι Γερμανοί τους είπαν κυνικά ότι, είχαν καλύτερους τρόπους να χρησιμοποιήσουν τα όπλα αυτά και έτσι γκρεμίστηκε αυτό το φιλόδοξο σχέδιο²⁰⁸.

Πολεμιστές, που στάθηκαν ως σύμμαχοι και αγωνίστηκαν εκπληκτικά στο πλευρό των Γερμανών στη μάχη του Βερολίνου, ήταν ξένοι ιδεολόγοι φασίστες και εθνοσοσιαλιστές, που είχαν καταταγεί εθελοντικά στα WAFFEN SS. Ήταν μεμονωμένα άτομα που προέρχονταν κυρίως από την Ολλανδία, τη Φλάνδρα, τη Δανία και τη Νορβηγία και που το βασικό τους κίνητρο ήταν το βαθύ μίσος που έτρεφαν κατά του μπολσεβικισμού. Επίσης, υπήρχαν και Γάλλοι σύμμαχοι πολεμιστές, που είχαν σχηματίσει τη Μεραρχία Charlemagne. Μάλιστα στα τέλη του Απριλίου 1945, αυτή η γαλλικής προέλευσης Μεραρχία, ήταν και το μόνο στράτευμα που κατευθύνονταν προς το Βερολίνο, για να παράσχει χείρα βοήθειας στην κατάσταση, όταν μάλιστα όλες οι υπόλοιπες γερμανικές μονάδες που ήταν εν κινήσει, πήγαιναν προς την αντίθετη κατεύθυνση, επιχειρώντας να διαφύγουν προς τη δύση. Αξίζει μάλιστα, να σημειωθεί ότι, οι εικοσάχρονοι Γάλλοι διακρίθηκαν στις οδομαχίες του Βερολίνου, πολέμησαν μόνοι, προέβησαν σε προσωπικές απέλπιδες ενέργειες για την αναχαίτιση των Σοβιετικών, καταστρέφοντας τα τεθωρακισμένα οχήματά τους²⁰⁹. Η 9^η Στρατιά που αμυνόταν στο κέντρο του ποταμού Όντερ, ήταν

²⁰⁸ Στο ίδιο, σελ. 267-268.

²⁰⁹ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 359, 401-402, 476.

ένα ακατάστατο "Βυζαντινού" συνονθύλευμα από Εθνοφυλακή (Volkssturm) και τα WAFREN SS αποτελούμενα από Αλβανούς και Σλοβάκους²¹⁰.

Αλλά και οι Σοβιετικοί, αντιμετώπιζαν και αυτοί με τη σειρά τους προβλήματα με τους συμμάχους τους. Κυριαρχούσε ο φόβος ότι, οι περισσότεροι άνδρες που αποτελούσαν την 1^η και τη 2^η Πολωνική Στρατιά, θα ήταν πρόθυμοι να αυτομολήσουν και να ενωθούν με τις πολωνικές δυνάμεις που στέκονταν στο πλευρό της εξόριστης Πολωνικής Κυβέρνησης που είχε εγκατασταθεί στο Λονδίνο. Αν μάλιστα κάποιος λάβει υπόψη ότι, μεγάλο αριθμό από αυτούς τους Πολωνούς, οι Σοβιετικοί τους είχαν στρατολογήσει μέσα από τα γκουλάκ, γίνεται σαφές ότι, τα αισθήματα που έτρεφαν οι στρατιώτες αυτοί, κάθε άλλο παρά αδερφικά ήταν προς την ΕΣΣΔ. Πρέπει όμως να αναγνωριστεί ότι, πολλοί από αυτούς τους στρατολογημένους Πολωνούς, μάχονταν λυσσαλέα στο πλευρό των Σοβιετικών. Αυτό συνέβαινε κατά κύριο λόγο γιατί υποκινούνταν από ένα βαθύ μίσος που έτρεφαν προς τη Γερμανία. Απόδειξη αυτού, ήταν το ότι, οι περισσότεροι γερμανοί στρατιώτες που συλλαμβάνονταν αιχμάλωτοι από την 1^η Πολωνική Στρατιά, δεν κατόρθωσαν να φτάσουν ζωντανοί ούτε καν έως τους χώρους συγκέντρωσης αιχμαλώτων γιατί τους πυροβολούσαν καθ' οδόν²¹¹.

Όμως και οι Δυτικοί Σύμμαχοι είχαν να αντιμετωπίσουν τα δικά τους προβλήματα. Στις 24 Δεκεμβρίου 1943 ο Αμερικανός Στρατηγός, Αϊζενχάουερ, είχε οριστεί επικεφαλής των δυνάμεων των Συμμάχων στην Ευρώπη²¹². Αλλά, η ένωση αυτή των στρατευμάτων, κάτω από κοινή αμερικανική διοίκηση, δεν επέφερε και ταύτιση στον τρόπο που ο κάθε σύμμαχος έβλεπε μεμονωμένα τον πόλεμο. Τους Αμερικανούς και τους Καναδούς θα τους χαρακτήριζε κανείς ως ιδεαλιστές που πίστευαν ότι διέσχισαν τον Ατλαντικό ως σωτήρες και ότι η αποστολή τους ήταν η διάσωση του "Παλαιού Κόσμου", της γης των προγόνων τους, που τώρα κινδύνευε να καταστραφεί. Όσοι Γάλλοι ήταν στο πλευρό των δυτικών, έβλεπαν τον πόλεμο ως την κατάλληλη στιγμή για να πάρουν εκδίκηση από τους Γερμανούς και επεδίωκαν μέσα από αυτόν τον τρόπο να αποκαταστήσουν την καταρρακωμένη εθνική τους υπερηφάνεια. Οι Βρετανοί, έβλεπαν τις μάχες στις οποίες συμμετείχαν ως

²¹⁰ Clark, A. (1996). *BARBAROSSA The Russian-German Conflict 1941-1945*. London: Phoenix, σελ. 443.

²¹¹ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 120, 288-289.

²¹² *Ιστορία του Β' Παγκοσμίου πολέμου*, ανακτήθηκε στις 8 Φεβρουαρίου 2017 από την ιστοσελίδα <http://ww2.gr/index.php?option=articles&search=%CE%91%CF%8A%CE%B6%CE%B5%CE%BD%CF%87%CE%AC%CE%BF%CF%85%CE%B5%CF%81>

μεμονωμένα περιστατικά της ένδοξης στρατιωτικής ιστορίας του Συντάγματος στο οποίο ανήκαν, που θα έπρεπε να καταγραφεί, ως άξια αναφοράς, αφού ήταν απέναντι σε έναν ικανό αντίπαλο. Ωστόσο, παρά όμως τις όποιες διαφορές, υπήρχε σύμπνοια μεταξύ των δυτικών συμμάχων που εστιαζόταν στο ότι, κανένας τους δεν επιθυμούσε να έρθει σε κανενός είδους συμφωνία με τη ναζιστική ηγεσία της Γερμανίας²¹³.

Καθορισμός Πολιτικών Στόχων

Ο Χίτλερ, ακόμη μια φορά, είχε εκτιμήσει λανθασμένα την κατάσταση. Πίστευε ότι, οι Σοβιετικοί δεν είχαν σκοπό να επιτεθούν στο Βερολίνο, ότι όλα αυτά δεν ήταν μόνο παρά μια σοβιετική μπλόφα τακτικής γιατί, η βασική τους επίθεση θα εκδηλώνονταν στην Πράγα. Παράλληλα παραληρούσε, μιλώντας για γερμανικές στρατιές και για μεραρχίες και δεν μπορούσε να δεχθεί ότι οι δυνάμεις του είχαν αποδεκατιστεί. Σε κάποιες ελάχιστες περιπτώσεις, αναγνώριζε τη δύσκολη κατάσταση στην οποία είχαν περιέλθει αλλά αναίσχυντα επέρριπτε όλες τις ευθύνες στους αξιωματικούς του, θεωρώντας τους ως τους μόνους υπευθύνους αφού δεν μπορούσαν να συγκρατήσουν τον προελαύνοντα εχθρό. Δεν ανέφερε όμως τίποτε για τις παρεμβάσεις του στη διοίκηση αλλά και για το γεγονός ότι, αρνιόταν να ακούσει τις συμβουλές τους ακόμα και να δεχθεί τις παραιτήσεις τους. Ως ένας πραγματικός δικτάτορας, ο Χίτλερ δεν παραδεχόταν ποτέ τα λάθη του γιατί αυτό αυτομάτως θα σήμαινε την απώλεια του προσωπικού του κύρους²¹⁴. Αν και υπήρχαν κάποιες μετρημένες στιγμές διαύγειας που αναγνώριζε ότι, ο πόλεμος είχε πλέον χαθεί και ότι, οι αντίπαλες δυνάμεις υπερτερούσαν, σύντομα επανερχόταν στην πλάνη του. Καθώς το τέλος πλησίαζε, επέμενε στο να εφαρμόζεται η τακτική της "καμένης γης", ωρούμενος ότι «δεν θα παραδοθούμε ποτέ, μπορεί να πέσουμε αλλά θα πάρουμε έναν ολόκληρο κόσμο μαζί μας»²¹⁵.

Το ενδεχόμενο της υλοποίησης ενός πραξικοπήματος και αναγκαστικής ανατροπής του Χίτλερ είχε, καιρό πριν τη μάχη του Βερολίνου, εγκαταλειφτεί από την υπόλοιπη υψηλόβαθμη ναζιστική ηγεσία. Κύριος λόγος για το γεγονός αυτό ήταν το ότι, αναγνώριζαν ότι μια τέτοια κίνηση θα προκαλούσε αυτόματα το χάος και την κατάρρευση του μετώπου²¹⁶. Ωστόσο, η πνευματική αλλά και η φυσική κατάσταση

²¹³ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 281, 282.

²¹⁴ Manstein, F. (1981), *Lost Victories*. USA: Powell, σελ.177.

²¹⁵ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 49, 229, 234.

²¹⁶ Manstein, F. (1981), *Lost Victories*. USA: Powell, σελ.177.

του Χίτλερ, διαρκώς επιδειωνόταν, γεγονός που έδινε τροφή στη μεγέθυνση της μάχης της διαδοχής, κυρίως ανάμεσα στους Μπόρμαν και Χίμλερ. Ο Χίμλερ μάλιστα, επιθυμούσε τη θέση αυτή σε τέτοιο βαθμό που, προκειμένου να τη διασφαλίσει, έφτασε στο σημείο να συμφωνεί διαρκώς με τις λανθασμένες απόψεις του Χίτλερ, ώστε να υπερτονίζει τον αρρωστημένο εγωισμό του και έτσι να ενισχύει όλο και περισσότερο το θανάσιμο ανταγωνισμό μεταξύ των δύο υποψήφιων διαδόχων²¹⁷.

Με τον εχθρό σε απόσταση αναπνοής από το Βερολίνο, η κατάσταση και στην υπόλοιπη ιεραρχία του Γ' Ράιχ ήταν αλλοπρόσαλλη. Κάποιοι Αξιωματικοί ήθελαν την έναρξη των διαπραγματεύσεων παράδοσης με τους Δυτικούς αλλά, όσο και να το επιθυμούσαν δίσταζαν να το προτείνουν στον Χίτλερ. Ενώ άλλοι, διαφωνώντας με την εφαρμογή της τακτικής της "καμένης γης", αρνιόνταν να υπακούσουν σε εντολές του Φύρερ, για ανατινάξεις και καταστροφές. Παράλληλα, κυκλοφορούσαν φήμες ανάμεσα στο στράτευμα ότι, η ναζιστική ηγεσία εξέταζε ακόμη και το ενδεχόμενο της αυτοκτονίας. Οι φήμες αυτές ενισχύονταν από το γεγονός ότι, από φαρμακευτική εταιρεία είχε ζητηθεί ποσότητα δηλητηρίου που προοριζόταν για την Καγκελαρία του Γ' Ράιχ, ενώ την όλη κατάσταση την υποβοηθούσε και το ότι το Επιτελείο του Βερολίνου είχε εκδώσει διαταγή να δοθούν άδειες οπλοφορίας και στους πολιτικούς ηγέτες²¹⁸.

Ηγετικά στελέχη του γερμανικού Ναζιστικού κόμματος και βασικότερα ο Χίτλερ, είχαν αξιολογήσει εντελώς λανθασμένα την όλη κατάσταση. Πίστευαν ότι η αντίπαλη συμμαχία δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει και ότι θα κατέρρεε. Αντίθετα όμως, η Συμμαχία των Μεγάλων Τριών, ΗΠΑ, Βρετανίας και Σοβιετικής Ένωσης, όχι μόνο παρέμενε ισχυρή αλλά από πολύ νωρίς, κατέστρωνε σχέδια για το πώς θα διαχειρίζονταν την κατοχή της ηττημένης Γερμανίας μετά το τέλος του πόλεμου. Παράλληλα όμως, οι ΗΠΑ και η Βρετανία έκαναν ότι τους ήταν δυνατό για να κατορθώσουν να περιορίσουν τις φιλόδοξες επεκτατικές επιθυμίες της Σοβιετικής Ένωσης που, επιθυμούσε να έχει επιρροή και σε άλλες χώρες όπως, η Δανία²¹⁹.

Οι ελπίδες των Γερμανών αναπτερώθηκαν και ήλπισαν σε ανάκαμψη, όταν πληροφορήθηκαν τον απρόσμενο θάνατο του Προέδρου των Αμερικανών, Ρούσβελτ. Ο Ρούσβελτ πέθανε στις 12 Απριλίου 1945 και η είδηση του θανάτου του έφτασε στη

²¹⁷ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 92, 232.

²¹⁸ Το ίδιο, σελ. 133, 227, 236.

²¹⁹ Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin*, USA: USAREUR, σελ 7.

γερμανική πρωτεύουσα μόλις την επόμενη ημέρα. Ο θάνατος αυτός επέφερε σημαντικό πλήγμα στο ηθικό των Αμερικανών και αναπτέρωσε το ηθικό της γερμανικής ηγεσίας. Ο Χίτλερ μάλιστα, είδε το γεγονός αυτό ως σημάδι μεγάλης τύχης αλλά και ως σημείο καμπής, θεωρώντας ότι, το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Απριλίου θα μπορούσε να γυρίσει την ισορροπία της μάχης προς όφελος του. Πίστευε λανθασμένα σε ένα ακόμα θαύμα του Οίκου των Βραδεμβούργων, που όμως δεν ήρθε ποτέ²²⁰.

Ο Στάλιν, από την άλλη πλευρά, ήθελε να καταλάβει πρώτος αυτός το Βερολίνο. Αυτό συνέβαινε γιατί θεωρούσε την πόλη αυτή τρόπαιο και είχε συνδέσει την κατάληψη της με μια σειρά συμβολισμών εκδίκησης, για τα τέσσερα σχεδόν χρόνια, αδιάκοπης και αιματηρής σύγκρουσης με τους Γερμανούς²²¹. Όμως πέρα από αυτά, υπήρχε και ένας ακόμη λόγος. Είχε λάβει την πληροφόρηση ότι, οι ΗΠΑ και η Βρετανία, προσπαθούσαν να κατασκευάσουν βόμβα ουρανίου και επιθυμούσε και αυτός να πράξει το ίδιο. Όμως του έλλειπε το βασικότερο συστατικό, το ουράνιο. Η μεγαλύτερη ελπίδα του για να μπορέσει σύντομα να προχωρήσει το ερευνητικό του πρόγραμμα ήταν, να κατασχέσει τα σημαντικά γερμανικά αποθέματα ουρανίου που είχε μάθει ότι, υπήρχαν σε προάστιο της πόλης του Βερολίνου και έτσι ήθελε να φτάσει σε αυτά πριν από τους Δυτικούς συμμάχους²²².

Ένας άλλος λόγος που ωθούσε τον Στάλιν να τερματίσει πρώτος στον αγώνα προς το Βερολίνο ήταν, γιατί υποπεύονταν ότι θα προδοθεί από τους δυτικούς συμμάχους του. Ήταν φανερό ότι, η γερμανική αντίσταση στο ανατολικό μέτωπο, κατά του Κόκκινου στρατού, είχε πάρει φρενήρη χαρακτηριστικά²²³. Αντίθετα, την ίδια χρονική στιγμή, το δυτικό μέτωπο κατά των άλλων συμμάχων, συνεχώς εξασθενούσε και τεράστιοι αριθμοί Γερμανών στρατιωτών, παραδίδονταν σχεδόν αμαχητί σε Αμερικανούς και σε Βρετανούς²²⁴. Πίσω από αυτές τις μαζικές παραδόσεις, ο Στάλιν, δεν διέκρινε το φόβο των Γερμανών στο ενδεχόμενο να πέσουν στην αιχμαλωσία των Σοβιετικών. Εκτιμούσε ότι, η κίνηση αυτή υπόκρυπτε μια σχεδιασμένη απόπειρα δημιουργίας ενός Δυτικού Μετώπου, μια μεθόδευση των Γερμανών υπέρ των Αμερικανών και των Βρετανών, για να καταλάβουν αυτοί

²²⁰ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 294.

²²¹ Overy, R. (1977), *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 256.

²²² Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, 212.

²²³ Δολοπλοκίες της Δύσης και των χιτλερικών, (2002). *Εφημερίδα Ριζοσπάστη*.

²²⁴ Glantz D. & House J. (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε, σελ. 110.

πρώτοι ως νικητές, το Βερολίνο και να αναγκάσουν τις Σοβιετικές δυνάμεις να κρατηθούν αποκλεισμένες στις ανατολικές περιοχές²²⁵.

Ο Στάλιν, προκειμένου να κάνει δικό του το Βερολίνο, παραπλανούσε εσκεμμένα τους δυτικούς συμμάχους του. Την 1^η Απριλίου 1945, προέβαλε διάφορες δικαιολογίες με απώτερο σκοπό να τους αποθαρρύνει να κινηθούν προς την πόλη. Τους έλεγε ότι, το Βερολίνο είχε χάσει πλέον τη στρατηγική του σημασία, ως στρατιωτικός στόχος και ότι είχε γίνει μια απλή γεωγραφική τοποθεσία άνευ σημασίας. Παράλληλα επέμενε ότι, ο Κόκκινος Στρατός του, θα επικέντρωνε την επίθεση του νοτιότερα, ώστε να μπορέσει να ενωθεί με τα συμμαχικά στρατεύματα και ότι μόνο "δευτερεύουσες δυνάμεις" θα έστελνε κατά της πόλης²²⁶.

Από τη δική τους πλευρά οι σύμμαχοι, στην ουσία "άφησαν" το Βερολίνο αλλά και το σύνολο της βόρειας δυτικής Ευρώπης στην εξουσία του Στάλιν. Αυτό συνέβη γιατί, κατά τη διάρκεια των συναντήσεων που είχαν οι τρεις ηγέτες, ο Στάλιν χειρίστηκε πολύ καλά και εντέχνως το θέμα των ζωνών επίδρασης, του κάθε συμμάχου. Με το πρόσχημα του εγκλωβισμού των γερμανικών δυνάμεων στην Ιταλία, για να μην μπορέσουν να προσφέρουν περαιτέρω βοήθεια, στόχευσε και κατόρθωσε οι Αμερικανοί και οι Βρετανοί, να επικεντρώσουν τις προσπάθειες τους στη νότια Ευρώπη και να αφήσουν σε αυτόν ελεύθερο, όλο το βόρειο πεδίο. Από την άλλη πλευρά, οι Δυτικοί δεν επιθυμούσαν να εναντιωθούν στις επιθυμίες του Στάλιν, καθώς δεν γνώριζαν εάν θα ήταν εφικτό να έχουν εγκαίρως στα χέρια τους την ατομική βόμβα. Παράλληλα, οι Αμερικανοί ήθελαν να πείσουν τον Στάλιν να εμπλακεί στον πόλεμο με την Ιαπωνία²²⁷.

Ανάμεσα στους Αμερικανούς και στους Βρετανούς υπήρχαν διαφωνίες και διάσταση απόψεων για την πολεμική τακτική που θα έπρεπε να ακολουθήσουν. Αυτό βέβαια οφείλονταν και στους σημαντικούς και κατά πολύ διαφορετικούς χαρακτήρες που ηγούνταν των δυτικών συμμάχων. Ο Αϊζενχάουερ, δεν ήταν βιαστικός και ακολουθούσε τη μεθοδική στρατηγική του ευρέως μετώπου. Οι Αμερικανοί άλλωστε δεν έδιναν ιδιαίτερη σημασία στο Βερολίνο γιατί, δεν είχαν κατανοήσει την αξία του αποφθέγματος «*όποιος ελέγχει τη Γερμανία, ελέγχει την Ευρώπη*». Επίσης, κατά τη διάρκεια εκείνης της φάσης του πολέμου, οι Αμερικανοί δεν έβλεπαν την Ευρώπη ως στρατηγικό τους στόχο. Η επιθυμία τους περιοριζόταν στο να κερδίσουν τον πόλεμο,

²²⁵ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 217, 219.

²²⁶ Στο ίδιο, σελ. 283.

²²⁷ Στο ίδιο, σελ.138,143.

με τις κατά το δυνατό λιγότερες για αυτούς απώλειες και κατόπιν να επικεντρώσουν τις δυνάμεις τους στον πόλεμο κατά της Ιαπωνίας. Επιπλέον, ο απρόσμενος θάνατος του Ρούσβελτ, επέφερε μεγάλο πλήγμα στο αμερικάνικο ηθικό²²⁸. Όμως και ο Στάλιν λυπήθηκε για το θάνατο του Ρούσβελτ, κυρίως γιατί, τον θεωρούσε πιο άξιο εμπιστοσύνης σε σχέση με τον Τσόρτσιλ αλλά και γιατί ο διάδοχος του, Τρούμαν, εκτιμούσε ότι, διακατέχονταν από βαθιά αντι-σοβιετικά αισθήματα²²⁹.

Οι Βρετανοί αντίθετα, είχαν εξαρχής δηλώσει ότι ήθελαν το Βερολίνο, γιατί θεωρούσαν ότι η κατάκτηση του θα ήταν μια έξοχη πολιτική κίνηση που θα ισορροπούσε την ισχύ του Στάλιν και τους χρειάζονταν κάθε δυνατό χαρτί προκειμένου να διαπραγματευτούν επιτυχώς μαζί του. Επίσης, ο Βρετανός Στρατάρχης Μοντγκόμερυ, είχε κάνει σαφές ότι, ήθελε αυτός να ηγείται, ως επικεφαλής, της δυτικής συμμαχίας και στον Αϊζενχάουερ να δοθεί ένα μάλλον "διακοσμητικό" αξίωμα. Θεωρούσε ότι, η σωστή στρατηγική ήταν μια άμεση και δυναμική διάσπαση των γερμανικών γραμμών, ώστε οι δυτικές συμμαχικές δυνάμεις να κατευθυνθούν με μεγαλύτερη ταχύτητα προς το Βερολίνο. Κατανοούσε ότι, η κατάληψη του Βερολίνου θα επέφερε ένα καίριο ψυχολογικό πλήγμα στους Γερμανούς, που θα σήμανε αυτομάτως και τη λήξη του πολέμου²³⁰.

Καθορισμός Αποτελεσματικότερου Σχεδιασμού Μέσων.

Με το ξέσπασμα του πολέμου η γερμανική οικονομία κινητοποιήθηκε για τις ανάγκες του. Ένας στρατός από γραφειοκράτες, στρατιωτικούς και πολίτες, καταδυνάστευε το γερμανικό λαό επιβάλλοντας του μια "σπαρτιατική" ζωή ελλείψεων σε όλα τα είδη. Από το καλοκαίρι του 1941, πάνω από το μισό βιομηχανικό εργατικό δυναμικό εργαζόταν για το στρατό. Βάσει όλων αυτών θα ήταν λογικά αναμενόμενο η γερμανική οικονομία να εκτοξευθεί σε όλους τους τομείς της παραγωγής. Αντίθετα, όταν μάλιστα χάθηκαν και οι άφθονοι πόροι που είχαν κατακτήσει οι Γερμανοί στα πρώτα χρόνια του πολέμου, η γερμανική οικονομία έπεσε σε τέλμα. Παρόλα αυτά μόνο στη διάρκεια του Δεκέμβριου του 1944, οι Γερμανοί κατόρθωσαν να κατασκευάσουν 218.000 τυφέκια, αριθμός που ήταν σχεδόν διπλάσιος από τον αντίστοιχο που είχε επιτευχθεί το 1941, δηλαδή τη χρονιά

²²⁸ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβίστη, σελ.144, 213, 214, 294.

²²⁹ Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 256.

²³⁰ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβίστη, σελ. 211, 144.

της υπεροπτικής εισβολής τους στα εδάφη της Σοβιετικής Ένωσης. Επίσης, είχαν κατορθώσει σχεδόν να τετραπλασιάσουν την παραγωγή τους σε αυτόματα όπλα και να πενταπλασιάσουν την παραγωγή τους σε άρματα. Όμως ένα μεγάλο χάσμα άνοιξε ανάμεσα στα σχέδια του Χίτλερ και στην παραγωγή πολεμικού υλικού²³¹.

Δεν υπάρχει εύκολη εξήγηση για αυτό. Ο Χίτλερ ήταν ένας δικτάτορας που είχε συγκεντρώσει στα χέρια του όλες τις εξουσίες και μπορούσε να διατάζει την παραγωγή των όπλων που επιθυμούσε. Όμως η Γερμανία δεν ήταν Σοβιετική Ένωση, δηλαδή κεντρικά διοικούμενη και ελεγχόμενη. Οι διαταγές του Χίτλερ αλλοιώθηκαν και παραμορφώθηκαν μέχρι να υλοποιηθούν μέσα από τη γραμμή διοίκησης στο εργοστάσιο. Όλα έπρεπε να περάσουν μέσα από ένα δίκτυο υπουργείων, πληρεξούσιων και κομματικών κομισάριων, με επιμέρους συμφέροντα, αντίληψη και θέση στην ιεραρχία. Στο τέλος της διαδρομής κάθε διαταγής, υπήρχε μια επιχειρηματική κοινότητα, που παρέμενε στο σύνολό της ανεξάρτητη και που αποστρεφόταν τη μπερδεμένη διοίκηση και το διεφθαρμένο Ναζιστικό Κόμμα, που έπνιγε οποιαδήποτε εθελοντική κίνηση για τη μεταμόρφωση της γερμανικής οικονομίας.

Όμως κανένας οργανισμός δεν ήταν περισσότερο ένοχος για τον περιορισμό των δυνατοτήτων της γερμανικής οικονομίας, από τον ίδιο το γερμανικό στρατό. Υπεύθυνος να λογοδοτεί μόνο απέναντι στον Χίτλερ, συμπεριφερόταν στη βιομηχανία σαν να ήταν ένα παράρτημα του μετώπου. Προτεραιότητες, συνεχείς αλλαγές, βελτιώσεις και προγράμματα, επιβάλλονταν από τους στρατιωτικούς ενώ, συμβουλές προερχόμενες από τους βιομηχάνους και τους μηχανικούς σπάνια υιοθετούνταν. Έτσι παρά τα υψηλής ποιότητας προϊόντα που παρήγαγε η Γερμανία είχε πολλά μειονεκτήματα. Αντί να ακολουθηθεί η τυποποίηση στην παραγωγή, παράγονταν ένας μεγάλος αριθμός διαφορετικών προϊόντων. Μάλιστα σε ένα μόνο σημείο παράγονταν 425 διαφορετικά μοντέλα αεροπλάνων, 151 διαφορετικές μάρκες φορτηγών και 150 μοτοσυκλετών. Όλα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα την αδυναμία μαζικής παραγωγής, την οποία άλλωστε η γερμανική νοοτροπία τη συνέδεε με φτηνά καταναλωτικά προϊόντα και κακής ποιότητας πρότυπα. Όλα αυτά συνέτειναν και τα εξαιρετικά ποιοτικώς γερμανικά όπλα παράγονταν με υψηλό κόστος, λόγω των απαιτήσεων σε εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό, χρόνο και υλικά²³².

²³¹ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ.200.

²³² Στο ίδιο, σελ.201 έως 202.

Αποτέλεσμα ήταν, σύμφωνα με μεταπολεμικές εκτιμήσεις, μόνο το 50% των δυνατοτήτων της γερμανικής οικονομίας να κινητοποιηθεί κατά τη διάρκεια του πολέμου. Αν και ο ίδιος ο Χίτλερ προσπάθησε να δώσει λύση, επιπλήττοντας τους στρατιωτικούς για την εμμονή τους σε περιττές τεχνικές απαιτήσεις, διατάζοντας πρωτόγονη στιβαρή κατασκευή και την ενσωμάτωση ακατέργαστης μαζικής παραγωγή, ο στρατός δεν συμμορφώθηκε. Ωστόσο υπήρξε ένα σημείο καμπής όταν ο Χίτλερ διόρισε Υπουργό Εξοπλισμών τον 36χρονο Αρχιτέκτονα Άλμπερτ Σπέερ, έναν αυλικό, χωρίς στρατιωτική εμπειρία ή γνώση της βιομηχανίας αλλά πολύ οργανωτικό άτομο. Αυτός πλαισιωμένος από μια ομάδα νεαρών συντονιστών και μηχανικών που συγκέντρωσε, κατόρθωσε το 1944, να εκτοξεύσει την παραγωγή ακολουθώντας τη μαζική παραγωγή. Όμως τότε ήταν αργά καθώς οι μαζικοί βομβαρδισμοί των συμμάχων, απαίτησαν τη λήψη μέτρων που περιορίσαν και πάλι τη μαζική παραγωγή. Η γερμανική οικονομία απέτυχε να πραγματοποιήσει τα επιτεύγματα των αντιπάλων της, αφού δεν ήταν ούτε αρκετά κατευθυνόμενη σαν τη σοβιετική, αλλά ούτε και αρκετά καπιταλιστική σαν την αμερικανική. Επίσης, μεγάλο μέρος πόρων αναλώθηκε στην αναζήτηση φανταστικών υπερόπλων αντί να καλύψει πιο ταπεινές αλλά χειροπιαστές και σημαντικότερες ανάγκες. Ενώ δεν επιτεύχθηκε ένας δεσμός ανάμεσα σε στρατιωτικούς και πολίτες εμπειρογνώμονες, ώστε να πραγματοποιηθεί ο εκμοντερνισμός της γερμανικής οικονομίας²³³.

Οι Γερμανοί λανθασμένα έδιναν μεγαλύτερη σημασία στις πολεμικές επιχειρήσεις και στη μάχη παρά, στην οργάνωση και στη διοικητική μέριμνα. Οι στρατιωτικές ελίτ κυριαρχούσαν στη διεξαγωγή του πολέμου και θεωρούσαν την απόκτηση πολεμικής εμπειρίας ως το ύψιστο κοινωνικό καθήκον. Λιγότερη έμφαση, σχεδόν αδιαφορία, δινόταν στους μη μάχιμους τομείς του πολέμου όπως οι προμήθειες, η επιμελητεία και οι στρατιωτικές υπηρεσίες. Η υποστήριξη των μαχητών δεν ήταν θέμα υψίστης σημασίας και θεωρούταν δευτερεύον καθήκον. Αποτέλεσμα ήταν σε κάθε μάχημο Γερμανό να αντιστοιχούν μόνο δύο μη μάχιμοι, που τον υποστήριζαν. Πολλές φορές απογυμνώνονταν βοηθητικές υπηρεσίες και οι στρατιώτες τους χρησιμοποιούνταν στην επάνδρωση μάχιμων σχηματισμών. Αυτό είχε άμεσο αντίκτυπο στην παρεχόμενη, προς τις μάχιμες μονάδες, διοικητική μέριμνα. Σε αυτό ήρθε να προστεθεί και η εξάρθρωση του συστήματος διοικητικής μέριμνας των Γερμανών λόγω των συνεχών βομβαρδισμών. Έτσι υπήρχε ελλιπής

²³³ Στο ίδιο, σελ.203 έως 207.

υποστήριξη των μαχόμενων τμημάτων τη στιγμή μάλιστα που αυτά αντιμετώπιζαν επαρκώς εφοδιασμένους αντιπάλους²³⁴.

Αποδείχθηκε έτσι ότι, ακόμα και η αυξημένη παραγωγή όπλων, δεν είχε εντέλει κανένα ουσιαστικό νόημα αφού, αδυνατούσαν να συνδυαστεί με αντίστοιχη παραγωγή σε πυρομαχικά²³⁵. Η έλλειψη αποθεμάτων πυρομαχικών ήταν ένα πρόβλημα που το προκάλεσε η απώλεια, από τους Γερμανούς, ορυχείων, χαλυβουργείων και εργοστασίων από σοβιετικές καταλήψεις περιοχών αλλά και καταστροφές τους, εξαιτίας των συνεχών βομβαρδισμών. Παράλληλα, στα όποια εργοστάσια διέθεταν ακόμη για παραγωγή, δούλευαν, υπό την άγρυπνη επίβλεψη των SS αιχμάλωτοι που ήταν κατ' ουσία σκλάβοι. Ο Άλμπερτ Σπέερ, εκτιμώντας την όλη κατάσταση είχε, από τον Αύγουστο του 1944²³⁶, επισημάνει στον Χίτλερ, την έλλειψη σε πυρομαχικά και η πρόβλεψή του πραγματοποιήθηκε τη 15^η Μαρτίου 1945, όταν του ανέφερε ότι, η γερμανική οικονομία όδευε προς αναπόφευκτη κατάρρευση μέσα στις επερχόμενες λίγες εβδομάδες²³⁷.

Η έλλειψη καυσίμων, που ήταν η ψυχή των γερμανικών μηχανοκίνητων μονάδων, ήταν επίσης έντονη. Πλέον ακόμη και η *Luffwaffe* δεν ήταν σε θέση να διεξάγει ούτε καν αναγνωριστικές πτήσεις. Αποτέλεσμα ήταν, άρματα μάχης και άλλα οχήματα, σταδιακά να παροπλίζονται και να αποσύρονται από την κυκλοφορία. Προκειμένου να έχουν κάποια χρησιμότητα τα άρματα αυτά, είναι χαρακτηριστικό να αναφερθεί ότι, οι Γερμανοί έθαβαν πολλά από αυτά σε διάφορα σημεία, παρακείμενα στους κεντρικούς δρόμους του Βερολίνου, αφήνοντας να εξέχει εκτός του εδάφους, μόνο ο πυργίσκος τους, με σκοπό να λειτουργήσουν μελλοντικά, ως μικρές οχυρωματικές θέσεις μάχης κατά τη διεξαγωγή των οδομαχιών²³⁸.

Ενάντια σε κάθε λογική προσδοκία, η σοβιετική οικονομία επισκεύασε το κατεστραμμένο βιομηχανικό της δίκτυο, τις μεταφορές της, αύξησε τους πόρους της και από το 1942 παρήγαγε περισσότερα όπλα, σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά, αλλά και περισσότερα από τους Γερμανούς. Μάλιστα το πλείστον αυτών των όπλων ήταν βελτιωμένης ποιότητας, αντιστρέφοντας έτσι την άνιση τεχνική αντιπαράθεση του 1941. Από το 1943 το χάσμα μεταξύ της παραγωγής όπλων, Γερμανών και

²³⁴ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ. 319.

²³⁵ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 51, 116.

²³⁶ Στο ίδιο, σελ. 51-52.

²³⁷ Brodie, B. (1959). *Strategy in the missile age*. USA: The Rand Corporation, σελ. 112-113

²³⁸ Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin*, USA: USAREUR, σελ 6,7.

Σοβιετικών, μεγάλωνε διαρκώς υπέρ των Σοβιετικών. Στα μέσα του πολέμου, τα σοβιετικά εργοστάσια παρήγαγαν τρία αεροπλάνα για κάθε δύο γερμανικά και σχεδόν το διπλάσιο αριθμό αρμάτων. Η αναλογία στο βαρύ πυροβολικό ήταν τρία προς ένα. Τελικά, κατά τη διάρκεια του πολέμου η σοβιετική οικονομία ξεπέρασε σε παραγωγή τη γερμανική παρά το γεγονός ότι, οι διαθέσιμοι πόροι ήταν λιγότεροι και το εργατικό της δυναμικό λιγότερο εξειδικευμένο.

Όμως αυτό το αξιοσημείωτο επίτευγμα εύκολα περιγράφεται αλλά δύσκολα εξηγείται. Κυρίαρχο χαρακτηριστικό ήταν ότι οι σοβιετικές αρχές δεν είχαν ανάγκη να συνεργαστούν με ιδιωτικά καπιταλιστικά συμφέροντα ή να πετύχουν συμφωνίες με το εργατικό δυναμικό. Η διακυβέρνηση επιτελείτο μέσω διαταγμάτων, υπό το άγρυπνο βλέμμα της μυστικής αστυνομίας που αναζητούσε συνεχώς αποδιοπομπαίους τράγους, εργάτες ένοχους "κακής οικονομικής συμπεριφοράς", δολιοφθορείς και κατασκόπους. Ακόμα όμως και οι απρόθυμοι εργάτες ή οι ανεπαρκείς επικεφαλείς, αξιοποιούνταν γιατί οδηγούνταν σε στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας, όπου συνέχιζαν να δουλεύουν πίσω από αγκαθωτό συρματοπλέγμα. Η συνεχόμενη απουσία και η καθυστέρηση εκ μέρους των εργατών, εξισώθηκαν με τη λιποταξία. Επαναλαμβανόμενα παραπτώματα οδηγούσαν και αυτά στα στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας. Κατά βάθος ελάχιστες διαφορές υπήρχαν ανάμεσα στη διαβίωση ενός στρατιώτη και ενός εργάτη των Σοβιετικών. Άνδρες και γυναίκες, που από το 1943 αποτελούσαν πάνω από το μισό της εργατικής δύναμης, δούλευαν κάτω από τις ίδιες συνθήκες²³⁹.

Έκτακτα μέτρα λήφθηκαν με μοναδικό κοινό σκοπό, την ανάγκη να χρησιμοποιήσουν οτιδήποτε και οποιονδήποτε, προκειμένου να αυξήσουν την πολεμική παραγωγή, σε βάρος οτιδήποτε άλλου. Ο αυτοσχεδιασμός έδωσε λύση σε πολλά προβλήματα. Ειδικοί ερευνούσαν τις ελεύθερες περιοχές για εξεύρεση νέων πρώτων υλών, απαραίτητων για την παραγωγή. Όλες οι αργίες και οι άδειες των εργατών ακυρώθηκαν επ' αόριστον. Επιβλήθηκε υποχρεωτική υπερωρία τριών ωρών καθημερινά και οι ώρες εργασίας έφτασαν τις δώδεκα με δεκαέξι. Σε μεγάλα τμήματα του εργατικού δυναμικού, όπως οικοδόμους, εργάτες πυρομαχικών και σιδηροδρομικούς, επιβλήθηκε στρατιωτικός νόμος. Όλη η Σοβιετική Ένωση μεταβλήθηκε, με εντολή του Στάλιν, σε ένα στρατόπεδο πολέμου.

²³⁹ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ. 184-189, 314.

Ο Στάλιν, αντίθετα με τους Γερμανούς, έδωσε ιδιαίτερη σημασία στη διοικητική μέριμνα του Κόκκινου Στρατού και στη μαζική παραγωγή πολεμικού υλικού. Ο μόλις τριάντα ετών, Νικολαΐ Βοζνεσενσκυ, ορίστηκε επικεφαλής του Σοβιετικού Οικονομικού Οργανισμού Σχεδιασμού. Ανόρθωσε και οργάνωσε τη σοβιετική οικονομία, αναπτύσσοντας την στις περιοχές των Ουραλίων, του Βόλγα και της Σιβηρίας, υπερνικώντας κάθε εμπόδιο. Συνέστησε τη σοβιετική επιμελητεία, που ήταν υπεύθυνη για τη στρατιωτική παραγωγή, επιμερίζοντας σε διακριτούς τομείς την παραγωγή του πολεμικού υλικού, όπως σε άρματα και αεροπλάνα. Αναπτύχθηκε επίσης ένα μεγάλο και σημαντικό δίκτυο υποστήριξης της πρώτης γραμμής στα μετόπισθεν, υπό τη Διεύθυνση Μετόπισθεν. Ο διευθυντής της, Στρατηγός Κχρούλεφ, είχε ισάξια θέση με τους διοικητές των μάχινων σχηματισμών, στην Επιτροπή Άμυνας του Κράτους. Η εργασία του θεωρείτο από τον Στάλιν, ως επιχειρησιακή δουλειά, απευθείας συνδεδεμένη με τις πολεμικές επιχειρήσεις της πρώτης γραμμής.

Όμως όλα αυτά δεν ήταν αρκετά για να ερμηνευτεί η επίτευξη της σοβιετικής παραγωγικής επιτυχίας. Αυτή οφείλεται στο ότι η σοβιετική οικονομία ήταν κεντρικά σχεδιασμένη και ελεγχόμενη. Ο πόλεμος απαιτούσε την παραγωγή μεγάλου αριθμού όπλων απλά και γρήγορα. Ο σχεδιασμός και η απλότητα έφεραν το τελικό αποτέλεσμα. Δεν ήταν δυνατή η παραγωγή διαφορετικών τύπων οπλικών συστημάτων και έτσι αυτά περιορίστηκαν στα απολύτως απαραίτητα. Συγκεκριμένα, παράγονταν μόνο δύο είδη αρμάτων και πέντε είδη αεροσκαφών. Οι τεχνικές βελτιώσεις περιορίστηκαν μόνο στη βελτίωση των συγκεκριμένων μοντέλων, γεγονός που βοήθησε τους Σοβιετικούς να φτάσουν τα γερμανικά πρότυπα πολύ γρήγορα. Μόνο ουσιώδεις τροποποιήσεις γίνονταν, ώστε να εξασφαλιστεί η μαζική παραγωγή και η σθεναρή κατασκευή. Όπου ήταν δυνατόν, εξειδικευμένες εργασίες εκτελούνταν από μηχανές, ώστε να απλοποιείται η παραγωγή και να τυποποιείται.

Ολόκληρες πόλεις δημιουργήθηκαν και εξειδικεύτηκαν στην παραγωγή συγκεκριμένων προϊόντων. Το Magnitogorsk παρήγαγε σίδηρο, το Sverdlovsk άρματα και πυροβόλα ενώ, το Chelyabinsk είχε στραφεί αποκλειστικά στην παραγωγή του T34. Οι πόλεις αυτές ήταν κατ' ουσία τεράστια εργοστάσια που περιτριγυρίζονταν από τους στρατώνες και τα σπίτια των εργατών, στις οποίες κυριαρχούσε μια επικίνδυνη και χαοτική κατάσταση, με ανεπαρκή φωτισμό και όχι πολύ παραγωγικά αποτελέσματα. Όμως, οι εργάτες δούλευαν μέρα και νύχτα,

χρησιμοποιώντας βασικό εξοπλισμό και απλές διαδικασίες, Όλοι ήταν επικεντρωμένοι σε ένα μόνο σκοπό, την παραγωγή και κατόρθωσαν να την αυξήσουν δύο με τρεις φορές μέχρι το τέλος του πολέμου²⁴⁰.

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945*
Aircraft							
Britain	7,940	15,049	20,094	23,672	26,263	26,461	12,070
USA	5,856	12,804	26,277	47,826	85,998	96,318	49,761
USSR	10,382	10,565	15,735	25,436	34,900	40,300	20,900
Germany	8,295	10,247	11,776	15,409	24,807	39,807	7,540
Japan	4,467	4,768	5,088	8,861	16,693	28,180	11,066
Major Vessels†							
Britain	57	148	236	239	224	188	64
USA	—	—	544	1,854	2,654	2,247	1,513
USSR	—	33	62	19	13	23	11
Germany (U-boats only)	15	40	196	244	270	189	0
Japan	21	30	49	68	122	248	51

²⁴⁰ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ. 184-189, 314.

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945*
Tanks†							
Britain	969	1,399	4,841	8,611	7,476	5,000	2,100
USA	–	c.400	4,052	24,997	29,497	17,565	11,968
USSR	2,950	2,794	6,590	24,446	24,089	28,963	15,400
Germany	c.1,300	2,200	5,200	9,200	17,300	22,100	4,400
Japan	c.200	1,023	1,024	1,191	790	401	142
Artillery Pieces‡							
Britain	1,400	1,900	5,300	6,600	12,200	12,400	–
USA	–	c.1,800	29,615	72,658	67,544	33,558	19,699
USSR	17,348	15,300	42,300	127,000	130,300	122,400	31,000
Germany	c.2,000	5,000	7,000	12,000	27,000	41,000	–

Dashes indicate reliable figures unavailable.

* figures for Britain, USA and Japan for January–August; for the USSR all year for aircraft, January–March for artillery; for Germany January–April

† excluding landing-craft and smaller auxiliary vessels

‡ includes self-propelled guns for Germany and the USSR

§ medium and heavy calibre only for Germany, USA and Britain; all artillery pieces for the USSR. Soviet heavy artillery production in 1942 was 49,100, in 1943 48,400 and in 1944 56,100.

Γράφημα 21. Σύγκριση παραγωγής όπλων των αντιπάλων 1939-1945²⁴¹.

Διαμόρφωση Εικόνας

Οι Γερμανοί στο Βερολίνο, είχαν απολέσει κάθε ίχνος εσωτερικής εξισορρόπησης. Οι πολίτες τους ήταν εξουθενωμένοι και απελπισμένοι. Καθημερινά είχαν να αντιμετωπίσουν τις διαρκείς αεροπορικές επιδρομές, που είχαν μετατρέψει σε συντρίμια ένα μεγάλο μέρος της πόλης. Οι δυτικοί αντίπαλοι λειτουργούσαν

²⁴¹ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ.334.

συγχρονισμένα, με τους Αμερικανούς να έχουν αναλάβει τους βομβαρδισμούς κατά τη διάρκεια της ημέρας και τους Βρετανούς κατά τη διάρκεια της νύκτας. Εξαιτίας αυτών οι Βερολινέζοι περνούσαν πλέον τον περισσότερο χρόνο τους στα αντιαεροπορικά καταφύγια παρά στα όσα σπίτια, τους είχαν απομείνει. Σαν μην έφταναν όλα αυτά, έπρεπε να αντιμετωπίσουν και την έλλειψη των τροφίμων. Έτσι προέβαιναν σε λεηλασίες καταστημάτων και τρένων που είχαν ακινητοποιηθεί. Ζούσαν μέσα σε διαρκή αγωνία, για αυτό που έβλεπαν ότι ερχόταν, σε τέτοιο μάλιστα βαθμό που ελάχιστο ενδιαφέρον έδειχναν στο εάν θα καταγγεληθούν στη Γκεστάπο για ηττοπάθεια και εκτελεστούν²⁴².

Η απελπισία ανάμεσα στους πολίτες ήταν διάχυτη και προς την κατεύθυνση αυτή είχε βοηθήσει και ο φόβος για το σλάβο εισβολέα, που τους είχε εμψύξει η προπαγάνδα του Γκαίμπελς για θηριωδίες των Σοβιετικών. Ακόμη και στην προσωπική τους ζωή οι Βερολινέζοι είχαν ατομικά καταρρεύσει. Ξόδευαν αλόγιστα τα χρήματά τους, γιατί θεωρούσαν ότι σύντομα αυτά δεν θα έχουν καμία αξία και νεαρές γυναίκες αποκτούσαν περιστασιακές σχέσεις ακόμα και με αγνώστους. Παράλληλα, ο θυμός του λαού σταδιακά αυξανόταν, εξαιτίας των άσκοπων θυσιών και αν και είχαν το φόβο μήπως κατηγορηθούν για λιποταξία, έψαχναν διαρκώς και απεγνωσμένα, τρόπους να δραπετεύσουν από το Βερολίνο και να κατευθυνθούν προς το νότο²⁴³.

Τα σημάδια πτώσης του ναζισμού ήταν πλέον ολοφάνερα. Αρχικά, κατέρρευσαν οι υπηρεσίες διάδοσης και προώθησης της γερμανικής προπαγάνδας. Στη συνέχεια, όλο και περισσότεροι Βερολινέζοι, αν βρίσκονταν υπό το φόβο της σύλληψης ή και ακόμη και της άμεσης εκτέλεσης, διακινδύνευαν να ακούσουν το βρετανικό BBC, με αποτέλεσμα η γερμανική ηγεσία να καταφεύγει σε μια ιδιόμορφη λογοκρισία, μέσω συνεχών διακοπών ρεύματος. Η καταστροφή των μεγαλειωδών και επιβλητικών κτιρίων της πόλης του Βερολίνου, ο ξεπεσμός των υπερήφανων μηχανοκίνητων δυνάμεων που τώρα χρησιμοποιούσαν κάρρα, που τα έσερναν κουρασμένοι και ταλαιπωρημένοι στρατιώτες αλλά και οι συνεχείς βροντές των σοβιετικών κανονιών, δημιουργούσαν μια εφιαλτική κατάσταση για τους κατοίκους του Βερολίνου που παρέμεναν αποκλεισμένοι περιμένοντας το αναπόφευκτο τέλος²⁴⁴.

²⁴² Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 41-42, 390.

²⁴³ Στο ίδιο, σελ. 43-44, 88, 111.

²⁴⁴ Στο ίδιο, σελ. 380.

Ο γερμανικός λαός, δεν ήταν διατεθειμένος να αντισταθεί με φανατισμό και ως πρόσφυγες, πλημμύριζε τις πόλεις γύρω από το Βερολίνο προσπαθώντας να διαφύγει της σοβιετικής παγίδας. Την ίδια στιγμή, οι γερμανικές αρχές εξαντλούνταν στο να κυκλοφορούν εμπνευσμένες διακηρύξεις, με σαφείς απειλές για εκτελέσεις, όσων Γερμανών δεν έκαναν το πατριωτικό τους καθήκον, προκειμένου να μείνουν και να υπερασπιστούν με αυτοθυσία, κάθε πόλη και χωριό. Έτσι, έδιναν άδεια να φύγουν μόνο όσοι εκτιμούσαν ότι δεν παρείχαν κάποια εργασία και δεν ήταν ικανοί να υπηρετήσουν. Ενώ, εκτελούσαν όποιον θεωρούσαν ότι, πρόδιδε τις αξίες του Ναζισμού, ακόμη και Αξιωματικούς, ανεξαρτήτως του βαθμού που έφεραν, ενώ συλλάμβαναν και την οικογένεια του²⁴⁵. Ακόμη και κατά την υποχώρησή τους, προς το κέντρο του Βερολίνου, τα εκτελεστικά αποσπάσματα των SS, συνέχιζαν το έργο τους με φανατισμό. Έμπαιναν σε όσα σπίτια εντόπιζαν να έχουν κρεμάσει λευκές σημαίες παράδοσης και εκτελούσαν επί τόπου όποιον άνδρα εύρισκαν²⁴⁶.

Η Γερμανική ηγεσία, ακόμη και στα κατώτερα επίπεδα, παρά το ότι έβλεπε την επερχόμενη καταστροφή, δεν έλεγε να αποδεχθεί το γεγονός ότι δεν ήταν πλέον υπερδύναμη ώστε να αλλάξει τακτική. Παράλληλα, δεν έπαψε καμία στιγμή να διακατέχεται από υπέρμετρο φανατισμό. Τις κρίσιμες εκείνες ώρες της πολιορκίας του Βερολίνου, δημιούργησαν την πολιτοφυλακή της Volkssturm, που όμως στην πραγματικότητα ήταν αποτέλεσμα των ανούσιων μικροανταγωνισμών ανώτατων αξιωματικών για απόκτηση κάποιας εξουσίας. Η πολιτοφυλακή αυτή ήταν ένα συνονθύλευμα ηλικιωμένων και εφήβων, που χωρίς κάποια ιδιαίτερη προετοιμασία, ρίχνονταν στις μάχες απλά ως τροφή στα αντίπαλα πυρά. Παράλληλα, δημιούργησαν την Werwolf, που την αποτελούσαν νεαρά αγόρια, που θεωρητικά θα λειτουργούσε ως αντιστασιακή ομάδα ανταρτών. Στην πραγματικότητα όμως, παρακολουθούσε απλούς πολίτες και τους κατήγγελλε για ηττοπάθεια. Επιπρόσθετα, η ηγεσία τους, γίνονταν σταδιακά όλο και πιο άτεγκτη απέναντι στο λαό τους, που τολμούσε να εκφράσει δυσαρέσκεια και έφτασαν και στο σημείο ακόμη και να διατάζουν τον κόσμο να αυτοκτονήσει²⁴⁷.

Η είσοδος των Σοβιετικών δυνάμεων στα γερμανικά εδάφη σήμανε μια σειρά νέων προβλημάτων για τους Γερμανούς πολίτες. Ο Στάλιν, είχε θέσει σε εφαρμογή ένα σχέδιο βάσει του οποίου, θα ανάγκαζε τους Γερμανούς να δουλέψουν

²⁴⁵ Στο ίδιο, σελ. 338.

²⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 384, 460.

²⁴⁷ Στο ίδιο, σελ. 89, 256, 206.

υποχρεωτικά για τη Σοβιετική Ένωση. Έτσι, επιστράτευε σε τάγματα σκληρής εργασίας, όσους Γερμανούς κατόρθωνε να συλλάβει και που ήταν μεταξύ 17 και 50 ετών και ακολούθως τους έστελνε στη Λευκορωσία, με σκοπό να "αποκαταστήσουν", όπως χαρακτηριστικά έλεγε, τις καταστροφές του πολέμου που είχαν αναίτια προκαλέσει στη χώρα του. Παράλληλα, οι στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού αφέθηκαν ανεξέλεγκτοι να επιδίδονται σε ότι επιθυμούσαν. Καθημερινά συνέβαιναν θηριωδίες, λεηλασίες, βιασμοί και δολοφονίες, μάλιστα όχι μόνο κατά αμάχων Γερμανών αλλά και ανατολικών που είχαν απελευθερωθεί από τα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης²⁴⁸. Εκτιμάται ότι, μόνο στην πόλη του Βερολίνου βιάστηκαν από σοβιετικούς στρατιώτες, περίπου 100.000 γυναίκες και 10.000 πέθαιναν εξαιτίας αυτών των βιασμών²⁴⁹.

Η απελπιστική κατάσταση είχε την επίδραση της και στο γερμανικό στρατό. Ακόμα και τα SS είχαν πτοηθεί. Όπως σημείωσε ο Γκουντέρμαν στο ημερολόγιό του, ρωγμές είχαν αρχίσει να εμφανίζονται στο ηθικό τους. Αν και οι τεθωρακισμένες και μηχανοκίνητες μονάδες συνέχιζαν να μάχονται γενναία, ολόκληρες μονάδες των SS, εκμεταλλευόμενες την ιδιότητά τους, υποχωρούσαν χωρίς διαταγές²⁵⁰. Παρά τα όσα προβλήματα όμως, ο γερμανικός στρατός και κυρίως η Βέρμαχτ, στο μέτωπο με τους Σοβιετικούς, πολεμούσε μανιασμένα μέχρι τελικής πτώσης. Το ηθικό ήταν στην πραγματικότητα πεσμένο αλλά η πειθαρχία παρέμενε άκαμπτη. Αυτό δεν ήταν απόρροια της ναζιστικής ιδεολογίας που ακολουθούσαν ακόμη οι στρατιώτες καθώς ο φανατισμός εξέλειπε και ο στρατός είχε διακόψει τις επαφές του με τα SS. Η αγωνιστικότητα ήταν αποτέλεσμα του φόβου που τους προκαλούσε η πιθανότητα της αιχμαλωσίας και της καταναγκαστικής εργασίας σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, που ήξεραν πολύ καλά ότι τους επιφύλασσε ο Κόκκινος Στρατός²⁵¹.

Η ναζιστική ηγεσία προσπαθούσε με κάθε τρόπο, να κρατήσει μάχιμο το στρατό. Αυτό συνέβαινε άλλοτε με τόνωση του ηθικού, δίνοντας ψεύτικες υποσχέσεις και άλλοτε με απειλές εκτέλεσης όσων λιποτακούσαν. Δεν ήταν λίγοι οι γερμανοί στρατιώτες που εκείνο το χρονικό διάστημα εκτελέστηκαν ως λιποτάκτες, γιατί πιάστηκαν να περιπλανώνται ή θεωρήθηκε ότι αυτοτραυματίστηκαν. Η

²⁴⁸ Στο ίδιο, σελ. 171, 173.

²⁴⁹ Thomas, K. (2007), *Politics of History and Memory: The Russian Rape of Germany in Berlin*, *Historia*, τ.16., σελ.224- 240.

²⁵⁰ Clark, A. (1996). *BARBAROSSA The Russian-German Conflict 1941-1945*. London: Phoenix, σελ.443.

²⁵¹ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 53, 130, 158.

γερμανική επιθυμία για αίμα είχε τώρα στραφεί εναντίον των ίδιων των Γερμανών. Δεν υπήρχε ούτε καν η πρόφαση ενός έστω συνοπτικού στρατοδικείου. Ειδικά "ιπτάμενα" στρατοδικεία διέτρεχαν το μέτωπο και όσους έπιαναν, τους απαγχόνιζαν δίπλα από τους δρόμους, για να παραδειγματιστούν οι υπόλοιποι²⁵². Το όλο εγχείρημα των εκτελέσεων ήταν μια προσπάθεια του Χίτλερ να αντιγράψει τον Στάλιν και της εντολής του «ούτε ένα βήμα πίσω» που είχε δώσει στη Μάχη του Στάλινγκραντ²⁵³. Τίποτε όμως δεν ήταν αρκετό και όσες γερμανικές μονάδες κατόρθωναν να ξεφύγουν, έτρεχαν προς την κατεύθυνση των Δυτικών Συμμάχων για να παραδοθούν σε αυτούς²⁵⁴. Παράλληλα, πολλοί στρατιώτες αυτοκτονούσαν απελπισμένοι όταν μάθαιναν νέα θανάτου αγαπημένων μελών της οικογενείας τους²⁵⁵.

Ο Χίτλερ, μετά την αποτυχία της αντεπίθεσης στις Αρδέννες, βρισκόταν συνέχεια στο Βερολίνο από όπου συντόνιζε τα εναπομείναντα στρατεύματά του. Διεξήγαγε τον πόλεμο από το υπόγειο καταφύγιο του, κάτω από την Καγκελαρία, που είχε καταστραφεί από τους βομβαρδισμούς των συμμάχων. Η υγεία του βρισκόταν σε άσχημη κατάσταση και συνεχώς επιδειωνόταν. Το κεφάλι του κουνιόταν ελαφρά, το αριστερό του χέρι κρεμόταν χαλαρά και το δεξί του χέρι έτρεμε, δίνοντας την εντύπωση ενός ανθρώπου με γεροντική άνοια. Μετά την απόπειρα δολοφονίας του δεν εμπιστευόταν κανέναν και έλεγε ότι έχει προδοθεί από όλους. Παρόλα αυτά δεν ετίθετο θέμα διαδοχής του και ο ίδιος δεν έβλεπε κανέναν άξιο για να τον διαδεχθεί. Δεν παρέδιδε τα όπλα και συνεχίζοντας να μην έχει επαφή με την πραγματικότητα, περίμενε ανύπαρκτα στρατεύματα να αντεπιτεθούν για να σώσουν το Βερολίνο²⁵⁶. Μετά τα τελευταία γενέθλια του, στις 20 Απριλίου, παρέμεινε μέχρι το τέλος στο καταφύγιο αφήνοντας τους δύο υποψήφιους διαδόχους, Χίμλερ και Γκέρινγκ, να φύγουν πιστεύοντας και οι δύο, ότι σύντομα θα ήταν νεκρός και θα τον διαδεχθούν²⁵⁷.

Ο Γκέρινγκ είχε ονομαστεί επίσημα πριν χρόνια, βάσει διατάγματος του Χίτλερ, ως ο διάδοχός του. Το διάταγμα όριζε ότι, αν ο Χίτλερ πέθανε, θα έπρεπε να

²⁵² Clark, A. (1996). *BARBAROSSA The Russian-German Conflict 1941-1945*. London: Phoenix, σελ.441.

²⁵³ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβοστη, σελ. 54, 198, 202.

²⁵⁴ Glantz D. & House J. (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε, σελ 108.

²⁵⁵ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβοστη, σελ. 242.

²⁵⁶ Glantz D., & House J., (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε., σελ. 107.

²⁵⁷ Shirer, W. (1960). *The Rise and Fall of the Third Reich*, USA: Simon & Schuster, σελ. 998.

είναι ο διάδοχός του και ότι, αν ο Χίτλερ ήταν ανίκανος να ασκήσει τα καθήκοντα του, θα ήταν ο αναπληρωτής του. Στις 23 Απριλίου, μετά από σκέψη και εκμεταλλευόμενος το γεγονός ότι ο Χίτλερ ήταν στο Βερολίνο απομονωμένος, του τηλεγράφησε, ενημερώνοντας τον ότι, αν δεν λάμβανε απάντηση έως 10:00 το βράδυ, θα αναλάμβανε την ηγεσία του Ράιχ. Όταν το τηλεγράφημα έφτασε στο καταφύγιο, παρουσιάστηκε στον Χίτλερ από τον Μπόρμαν σαν ύψιστη προδοσία και ως προσπάθεια σφετερισμού της εξουσίας. Ο Χίτλερ εξαγριώθηκε και υπαγόρευσε ένα τηλεγράφημα στον Γκέρινγκ πληροφορώντας τον ότι τον καταδίκασε σε θάνατο για ύψιστη προδοσία αλλά θα γλίτωνε τη ζωή του εάν παραιτείτο άμεσα από όλα τα αξιώματά του. Αυτό όμως δεν ικανοποίησε τον Μπόρμαν, που με δική του πρωτοβουλία έστειλε ένα τηλεγράφημα σε κοντινή μονάδα των SS, διατάσσοντας την άμεση σύλληψη του Γκέρινγκ. Πριν από την αυγή της επόμενης μέρας το νούμερο δύο του Γ' Ράιχ, ήταν φυλακισμένος των SS²⁵⁸.

Ο υπέρμετρος εγωισμός ωθούσε τον Χίμλερ να πιστεύει ότι ήταν ο μόνος που θα μπορούσε να αντικαταστήσει τον Χίτλερ και ο μόνος που θα μπορούσε να διατηρήσει την τάξη εν τη απουσία του. Έτσι, ενεργούσε αποκλειστικά με δική του πρωτοβουλία και με το πρόσχημα των συζητήσεων για δήθεν απελευθέρωση αιχμαλώτων, έκανε συναντήσεις με εκπρόσωπο του Ερυθρού Σταυρού και του Παγκόσμιου Ισραηλιτικού Συμβουλίου. Στην πραγματικότητα όμως ο μοναδικός στόχος του ήταν η δημιουργία μιας γραμμής επικοινωνίας του, με τους Δυτικούς ηγέτες, τους οποίους πίστευε ακράδαντα ότι ήταν ικανός να χειριστεί ώστε να διαπραγματευτεί προς όφελος του. Το μόνο πρόβλημα που έβλεπε ως εμπόδιο ήταν, το πως θα έπειθε τους Εβραίους να ξεχάσουν την ύπαρξη της "Τελικής Λύσης"²⁵⁹. Όμως, ο Χίτλερ πληροφορήθηκε τις επαφές αυτές του Χίμλερ και τις θεώρησε κινήσεις προδοσίας. Το αποτέλεσμα ήταν να τον εκδιώξει κακήν κακώς από τους Ναζί και να διατάξει τη σύλληψή του²⁶⁰. Το ίδιο βράδυ με τον Γκέρινγκ, αρκετές εκατοντάδες μίλια μακριά, "ο πιστός Χάιντς", όπως συχνά τον αποκαλούσε ο Χίτλερ, συναντιόταν με τον κόμη Μπερναντότε ώστε να ενημερωθεί αμέσως ο Στρατηγός Αϊζενχάουερ, για τη βούληση της Γερμανίας να παραδοθεί στη Δύση. Στην Ανατολή,

²⁵⁸ Shirer, W. (1960). *The Rise and Fall of the Third Reich*, USA: Simon & Schuster, σελ. 1003.

²⁵⁹ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 350.

²⁶⁰ *Ιστορία του Β' Παγκοσμίου πολέμου*, ανακτήθηκε στις 8 Φεβρουαρίου 2017 από την ιστοσελίδα <http://ww2.gr/index.php?option=articles&search=%CE%91%CF%8A%CE%B6%CE%B5%CE%BD%CF%87%CE%AC%CE%BF%CF%85%CE%B5%CF%81>

όπως ανέφερε ο Χίτλερ, ο πόλεμος θα συνεχιζόταν μέχρις ότου οι δυτικές Δυνάμεις αναλάβαν το μέτωπο απομακρύνοντας τους Ρώσους.

Αργά το βράδυ στις 28 Απριλίου, όταν τα νέα αυτά έφτασαν στο καταφύγιο, ο Χίτλερ, που ποτέ δεν είχε αμφιβολίες για την απόλυτη πίστη του Χίμλερ, δέχθηκε το βαρύτερο πλήγμα όλων. Μετά από μια έκρηξη οργής, βυθίστηκε στη σιωπή και για μια στιγμή ολόκληρο το καταφύγιο ήταν σιωπηλό. Ο Χίτλερ, όταν συνήλθε κάπως, είπε πως αυτό ήταν η χειρότερη πράξη προδοσίας που είχε γνωρίσει ποτέ. Όμως και ο Χίμλερ και ο Γκέρινγκ, όπως γρήγορα ανακάλυψαν, ενήργησαν πρόωρα. Παρόλο που ο Χίτλερ ήταν αποκομμένος από τις επικοινωνίες και οι Ρώσοι είχαν ολοκληρώσει την περικύκλωση της πρωτεύουσας, αυτός θα αποδείκνυε ότι ήταν σε θέση να κυβερνήσει τη Γερμανία με μόνο τη δύναμη της προσωπικότητάς του και το κύρος του και παρά την «προδοσία», ακόμα και από τους πιο επιφανείς ακολούθους του στα SS²⁶¹.

Η συμπεριφορά των στρατιωτών του Κόκκινου Στρατού, από την άλλη πλευρά, ήταν ανεξέλεγκτη. Η στάση τους απέναντι στις Γερμανίδες, ήταν σχεδόν ιδιοκτησιακή. Επικρατούσε κάθε είδους παραβατικής συμπεριφοράς, με βιασμούς, λεηλασίες, βίαιες πράξεις, κλοπές, εμπρησμούς και καταστροφές που διέπρατταν μεθυσμένοι σοβιετικοί στρατιώτες. Ουσιαστική αιτία της κατάστασης αυτής, ήταν το πρόγραμμα μίσους που είχε εφαρμόσει στο λαό του ο Στάλιν κατά των Γερμανών, που, παρά την αργοπορημένη εγκατάλειψη του, είχε επηρεάσει βαθιά τους σοβιετικούς στρατιώτες. Όμως, πίσω από το πρόσχημα της εκδίκησης, κρύβονταν η αποκτήνωση των στρατιωτών και η στρατολόγηση ακόμα και φυλακισμένων που κρατούνταν στα γκουλάκ και που είχαν απελευθερωθεί προκειμένου να τους δοθεί «η ευκαιρία της εξιλέωσης», όπως χαρακτηριστικά έλεγαν, για τα εγκλήματα τους²⁶².

Οι Σοβιετικοί πολεμούσαν μανιασμένα τους Γερμανούς. Ακόμη όμως και οι χαμηλόβαθμοι και οι στρατιώτες έβλεπαν ότι ο πόλεμος έφτανε στο τέλος του και αυτό τους έκανε να επιδεικνύουν εξαιρετική προσοχή και αυτοσυντήρηση²⁶³. Όλοι ήθελαν να γυρίσουν στο σπίτι τους, όσο το δυνατόν πιο σύντομα, αλλά ήθελαν να τους συνοδεύει και ένα παράσημο καθώς ήξεραν ότι αυτό θα αναβάθμιζε τη θέση τους στην κοινωνία και θα έπαιζε ρόλο ακόμη και μέσα στην ίδια τους την

²⁶¹ Shirer, W. (1960). *The Rise and Fall of the Third Reich*, USA: Simon & Schuster, σελ. 1002.

²⁶² Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 76, 246.

²⁶³ Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin*, USA: USAREUR, σελ 21.

οικογένεια. Παρόλα αυτά, οι Σοβιετικοί, είχαν να αντιμετωπίσουν και ένα μεγάλο αριθμό λιποτακτών που διαρκώς αυξάνονταν και προερχόταν κυρίως από τους Πολωνούς. Παράλληλα, θεωρούσαν προδότες όχι μόνο όσους αιχμάλωτους στρατιώτες τους που είχαν συνεργαστεί με τους Γερμανούς αλλά και όσους απλά είχαν πιαστεί αιχμάλωτοι, γιατί τους κατηγορούσαν ότι δεν πολέμησαν μέχρι εσχάτων ως όφειλαν²⁶⁴.

Ενώ οι Σοβιετικοί έβρισκαν αντίσταση από Γερμανούς, είχαν να αντιμετωπίσουν μια ακόμη δύσκολη κατάσταση. Στις γερμανικές περιοχές που είχαν κατορθώσει να καταλάβουν επικρατούσε αναβρασμός και δεν μπορούσαν να δημιουργήσουν μια "φυσιολογική" κατάσταση καθημερινότητας. Αυτό οφείλονταν στο φόβο που είχαν οι Γερμανοί, αιχμάλωτοι στρατιώτες και ο άμαχος πληθυσμός, έναντι των Σοβιετικών, αλλά οφείλονταν και στη συμπεριφορά των Σοβιετικών έναντι των κατεκτημένων. Επιπλέον, οι Σοβιετικοί, όλο το προηγούμενο χρονικό διάστημα, είχαν εστιάσει το ενδιαφέρον τους στην επίτευξη του στόχου της νίκης και δεν είχαν προετοιμαστεί καθόλου προς την κατεύθυνση της διοίκησης του Βερολίνου μετά την πτώση του. Πολύ καθυστερημένα άρχισαν να αναλογίζονται για το εάν θα ήταν απαραίτητο να διορίσουν έναν υποδιοικητή τους, ως υπεύθυνο για τη διευθέτηση θεμάτων των Γερμανών πολιτών. Αντίθετα, οι σύμμαχοι Αμερικανοί, ήταν ήδη προετοιμασμένοι πολύ καλά στο να διοικήσουν. Είχαν οριοθετήσει τη ζώνη επιρροής τους, είχαν ήδη ορίσει τον Υποστράτηγο Λούσιους Κλάυ, ως αρμόδιο για τα θέματα των Γερμανών πολιτών και το εντυπωσιακότερο όλων ήταν ότι, είχαν στη διάθεσή τους 3.000 ειδικά εκπαιδευμένους Αξιωματικούς τους, με οικονομική και διοικητική εμπειρία²⁶⁵.

Στρατιωτική Στρατηγική

Μέχρι τη μάχη του Βερολίνου, το δόγμα του πολέμου για τους Δυτικούς εμπειρείχε κάποιου είδους λεπτότητας και δεν επέτρεπε το χτύπημα ενός εχθρού που είχε ήδη γονατίσει και που ήταν δεδομένο ότι σύντομα θα νικηθεί. Ωστόσο, η ευγενής αυτή αντίληψη παρακάμφθηκε κατά τη μάχη του Βερολίνου και την 3^η Φεβρουαρίου 1945, οι σύμμαχοι διεξήγαγαν την επιχείρηση "Βροντή", βομβαρδίζοντας λυσσαλέα την πόλη με περίπου χίλια βομβαρδιστικά τους. Η αρχική επίθεση του βομβαρδισμού,

²⁶⁴ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 179, 269, 307.

²⁶⁵ Στο ίδιο, σελ. 391, 423.

υπολογίζεται ότι, σκότωσε 2.500 άτομα και άφησε άστεγους 120.000 πολίτες. Μάλιστα αμέσως μετά, οι σύμμαχοι έθεσαν σε εφαρμογή την Επιχείρηση "Clavier", προκειμένου για να σπάσουν το ήδη καταρρακωμένο ηθικό των Γερμανών αλλά και να καταστρέψουν όσες υποδομές τους είχαν απομείνει. Παράλληλα, όταν όσοι δραπέτευαν από το Βερολίνο, ως πρόσφυγες, κατέφευγαν σε άλλες πόλεις, όπως για παράδειγμα στο Μόναχο, οι Σύμμαχοι τους ακολουθούσαν κατά πόδι και βομβάρδιζαν και αυτή την πόλη²⁶⁶.

Η κατάσταση στην οποία είχαν περιέλθει οι Γερμανοί, κατά τη διάρκεια της μάχης του Βερολίνου, θα χαρακτηριζόταν τουλάχιστον ως απελπιστική. Το πρόβλημα της επάνδρωσης τόσο σε αριθμούς όσο και σε βαθμούς είναι πιο οξύ ακόμα και από την άποψη της ηλικίας και της σωματικής ικανότητας. Η εκπαίδευση αποτελεί βασικό συντελεστή της μαχητικής ισχύος στο προσωπικό. Όμως από το τέλος του καλοκαιριού του 1944, ολόκληρες γερμανικές μεραρχίες στέλνονταν στη μάχη μόνο με την ελάχιστη ατομική εκπαίδευση και χωρίς εκπαίδευση στο επίπεδο του λόχου, της διμοιρίας ακόμα και της ομάδας. Αυτό καθιστούσε την ενσωμάτωση και εξοικείωση των νέων μονάδων προβληματική. Η ενέργεια που έλυσε κάπως το πρόβλημα ήταν η στελέχωση των νέων μονάδων με έμπειρα στελέχη όλων των βαθμών που έδωσαν την απαραίτητη συνοχή στη μάχη. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την απογύμνωση των μονάδων εκπαίδευσης και αναπλήρωσης σε τέτοιο βαθμό ώστε αν συνεχιζόταν ο πόλεμος για έξι μήνες ακόμα, θα ήταν αδύνατη η εκπαίδευση νέου προσωπικού²⁶⁷.

Ο Χίτλερ διέταζε διαρκώς το σχηματισμό και τη λειτουργία νέων μονάδων, όταν δεν υπήρχαν άνδρες να αντικαταστήσουν τους νεκρούς των ήδη υπάρχουσών μονάδων²⁶⁸. Κατέφευγαν ακόμη και στη χρήση, σε μάχιμες και επικίνδυνες αποστολές, προσωπικού των βάσεων της Λουφτβάφε, του Πολεμικού Ναυτικού και των ταχυδρομείων του Γ' Ράιχ. Οι άνδρες αυτοί ρίχνονταν στη μάχη χωρίς να έχουν προηγουμένως λάβει έστω τη βασική εκπαίδευση²⁶⁹, ενώ πολλές φορές δεν υπήρχαν καν όπλα να τους δοθούν. Η όλη κατάσταση, όπως χαρακτηριστικά έγραψε ένας

²⁶⁶ Hopkins, R. (2008). *The Historiography of the Allied Bombing Campaign of Germany*, USA: East Tennessee St. University, σελ.30-31.

²⁶⁷ Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin*, USA: USAREUR, σελ 11.

²⁶⁸ Manstein, F. (1981), *Lost Victories*. USA: Powell, σελ.172.

²⁶⁹ Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin*, USA: USAREUR, σελ 10.

γερμανός Συνταγματάρχης «ήταν απλά μια εντολή οργανωμένης μαζικής δολοφονίας». Η ανεπάρκεια σε υλικά ήταν τόσο μεγάλη που δημιουργούσε περίεργα συνονθυλεύματα όπως για παράδειγμα, να εμφανίζονται λόχοι με πυροβόλα εφόδου που όμως ήταν ντυμένοι με στολές ναυτών υποβρυχίων ενώ και οι μερίδες του φαγητού συνεχώς μίκραιναν²⁷⁰.

Λόγω της έλλειψης μάχιμου προσωπικού, οι Γερμανοί δεν δίστασαν να ρίξουν, ως βορά στα σοβιετικά πυρά, ακόμη και δεκατριάχρονα αγόρια. Αυτή η κίνηση όμως, δεν ήταν παρά μια ανώφελη θυσία παιδιών, μια ανούσια προσφορά σε έναν καταδικασμένο σκοπό. Κάποιοι μάλιστα Γερμανοί, δεν δίστασαν να μιλήσουν ανοικτά και να εκφράσουν τη δυσαρέσκεια τους, αποκαλώντας το μέτρο αυτό ακόμη και γενοκτονία. Ήταν αναμφισβήτητο το γεγονός ότι, υπήρχαν προβλήματα στη γερμανική διοίκηση και εξαιτίας διαφοράς απόψεων. Από τη μια πλευρά, το ναζιστικό κόμμα που ήθελε την υπεράσπιση του Βερολίνου, από στρατιές ανεκπαιδευτων πολιτών, χωρίς όμως να υπάρχουν τα απαραίτητα πολεμοφόδια για να τους διαθέσει. Από την άλλη, υπήρξαν επιτελείς που βλέποντας αυτό που πλησίαζε, είχαν συνειδητοποιήσει την κατάσταση και έκαναν ενέργειες για το κοινό καλό του άμαχου πληθυσμού, για να αποτρέψουν μια άμυνα μέχρις εσχάτων και τις μάχες μέσα στην πόλη²⁷¹.

Η φρουρά του Βερολίνου αποτελείτο, εκτός από τους μερικώς οπλισμένους ατάκτους του 57^{ου} Σώματος Στρατού, από δύο αποδυναμωμένες μεραρχίες, τη Μεραρχία SS Nordland, ένα γαλλικό τάγμα SS Charlemagne και τη Φρουρά SS του Βερολίνου του Μοχνκε²⁷². Ο μόνος αξιόλογος σχηματισμός ήταν η Ομάδα Στρατιών Βιστούλα ο οποίος όμως είχε και αυτός πολλά μειονεκτήματα. Από τα διαθέσιμα 754 άρματα και άρματα εφόδου, μόνο το 37% είχε πυργίσκο. Παρόλο που τα άρματα χωρίς πυργίσκο είναι πλέον κατάλληλα για άμυνα, έχουν σημαντικά μειονεκτήματα έναντι αυτών με πυργίσκο, ιδίως στο χρόνο της εμπλοκής. Πριν τη σοβιετική επίθεση, το 68% των αρμάτων και των αρμάτων εφόδου της 3^{ης} Τεθωρακισμένης Στρατιάς, διασκορπίστηκαν στην 9^η Στρατιά, Έτσι τα τεθωρακισμένα μοιράστηκαν για την υποστήριξη του πεζικού, όπως έκαναν οι Γάλλοι το 1940. Όμως, λόγω της έλλειψη

²⁷⁰ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 238, 240.

²⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 264.

²⁷² Clark, A. (1996). *BARBAROSSA The Russian-German Conflict 1941-1945*. London: Phoenix, σελ.458.

καυσίμων και μεταφορικών, της στοιχειώδους εκπαίδευσης των πληρωμάτων και του φτωχού οδικού δικτύου, ήταν μια καλή εναλλακτική λύση²⁷³.

Όμως παρά τις ελλείψεις σε άρματα, υπήρχαν ακόμα κατάλληλες εκπαιδευμένες μονάδες τεθωρακισμένων και μηχανοκίνητου πεζικού, με αρκετά άρματα, διαθέσιμα καύσιμα και μεταφορικά. Τις δυνάμεις αυτές είχε συγκεντρώσει με πολύ κόπο ο Γκουντέριαν, ώστε να δημιουργήσει μια πραγματική κινητή εφεδρεία, έτοιμη να επέμβει όπου θα απαιτείτο. Λαμβάνοντας υπόψη την κατάσταση του γερμανικού στρατού την εποχή εκείνη, οι δυνάμεις αυτές ήταν αρκετά "πλούσια", εξοπλισμένες με υλικά και προσωπικό. Λανθασμένα όμως από αυτές, τρεις από τις καλύτερες μεραρχίες, μεταφέρθηκαν στο νότο, για να ενισχύσουν την άμυνα της Τσεχοσλοβακίας, στην υποτιθέμενη αναμενόμενη επίθεση των Σοβιετικών. Η απομάκρυνση τους μείωσε τα διαθέσιμα τεθωρακισμένα κατά το μισό, αφού αφαίρεσε 250 πολύτιμα τεθωρακισμένα και άρματα εφόδου²⁷⁴.

Στις γερμανικές μονάδες που μάχονταν αμυνόμενες, τα αποθέματα των πυρομαχικών ήταν ελάχιστα και ο ανεφοδιασμός αβέβαιος. Καθημερινά οι διοικητές έπρεπε να αναφέρουν τον ακριβή αριθμό των πυρομαχικών που διέθεταν. Η έλλειψη είχε ως αποτέλεσμα, οι έμπειροι διοικητές, να αναφέρουν μεγαλύτερη ημερήσια κατανάλωση. Έτσι ήλπιζαν να μπορέσουν να δημιουργήσουν ένα αποκλειστικά δικό τους απόθεμα, το οποίο, αν και ελάχιστο, θα τους ήταν πολύτιμο την έσχατη ώρα. Οι Σοβιετικοί είχαν αντιληφθεί την έλλειψη αυτή των Γερμανών σε πυρομαχικά. Έπαιζαν το παιχνίδι της γάτας με το ποντίκι, εξαντλώντας τις γερμανικές δυνάμεις σε διάφορες περιφερειακές μάχες και υποχρεώνοντας τις να σπαταλούν τα λιγοστά πολύτιμα αποθέματα τους²⁷⁵.

Όμως το πρόβλημα με τα πυρομαχικά γινόταν ολοένα χειρότερο λόγω της έλλειψης εξοπλισμού. Τα πάντα, από τυφέκια μέχρι πυροβόλα, ήταν δυσεύρετα και ο μόνος διαθέσιμος σε μεγάλες ποσότητες ήταν ο αντιαρματικός εκτοξευτής "panzerfaust", τον οποίο σύντομα, αφού είχαν πέσει στα χέρια τους μεγάλες ποσότητες, χρησιμοποιούσαν και οι Σοβιετικοί. Οι γερμανικές δυνάμεις που υπερασπίζονταν τον ποταμό Όντερ, ήταν εξοπλισμένες από τυφέκια μέχρι και πυροβόλα, με μια ποικιλία γερμανικών, ιταλικών, τσέχικων και ακόμα και

²⁷³ Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin*, USA: USAREUR, σελ 9.

²⁷⁴ Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin*, USA: USAREUR, σελ 10, 11.

²⁷⁵ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 242.

σοβιετικών όπλων. Αυτό επαύξησε τις δυσκολίες στον εφοδιασμό τους, φτάνοντας στο σημείο οι γερμανοί στρατιώτες να προσφέρουν μεταξύ τους, σαν δώρο, τσιγάρα και άλλες λιχουδιές για να εξασφαλίσουν σοβιετικά όπλα και πυρομαχικά. Το πρόβλημα ήταν οξύτερο στα τεθωρακισμένα οχήματα, τα οποία εισέρχονταν στη μάχη με πυρομαχικά για μόνο δέκα βολές²⁷⁶.

Η έλλειψη καυσίμων ήταν άλλο ένα πρόβλημα για τα τεθωρακισμένα, αλλά επειδή ο αριθμός τους συνεχώς μειωνόταν, η έλλειψη αυτή, δεν επηρέασε τόσο τις τακτικές τους κινήσεις. Οποιοδήποτε όχημα ακινητοποιούνταν κανιβαλιζόταν για να του αφαιρεθούν πολύτιμα εξαρτήματα και καύσιμα. Η όλη αυτή κατάσταση καθιστούσε τις γερμανικές επιχειρησιακές κινήσεις αδύνατες, γεγονός που δεν εννοούσε να καταλάβει ο Χίτλερ, που εκτός από την εμμονή του με τη μη παράδοση εδάφους, ονειρευόταν και εκτεταμένους επιχειρησιακούς ελιγμούς που απαιτούσαν σημαντικά αποθέματα καυσίμων για να πραγματοποιηθούν²⁷⁷.

Εκτός από τις ελλείψεις σε καύσιμα και πυρομαχικά άλλη μια σοβαρή έλλειψη του γερμανικού στρατού ήταν αυτή της έλλειψης μεταφορικών οχημάτων. Αν και υπήρχαν σημαντικές ελλείψεις προσωπικού στις γερμανικές τεθωρακισμένες και μηχανοκίνητες μεραρχίες, ακόμα και στη σπάνια περίπτωση που αυτές κατόρθωναν να συγκεντρώσουν μια σοβαρή δύναμη για μια επιχείρηση, αυτή δεν ήταν εφικτό να πραγματοποιηθεί γιατί, δεν υπήρχαν διαθέσιμα μεταφορικά οχήματα και καύσιμα για να τη προωθήσουν στο επίμαχο σημείο. Έτσι, ο εφοδιασμός των Γερμανών ακόμα και με όσα πυρομαχικά και εφόδια ήταν ακόμη διαθέσιμα γινόταν συνεχώς δυσχερέστερος. Στην περιοχή του Βερολίνου υπήρχαν τρεις μεγάλες αποθήκες εφοδιασμού, των οποίων τα εφόδια ποτέ δεν διανεμήθηκαν στα μαχόμενα τμήματα, ακριβώς λόγω της έλλειψης μεταφορικών μέσων. Αργότερα, ένας γερμανός αξιωματικός σχολίασε ότι, η κατάσταση θα ήταν πολύ καλύτερη αν υπήρχαν δέκα ή περισσότερες μικρές αποθήκες, που όμως θα ήταν διασκορπισμένες στην πόλη²⁷⁸.

Παρόλο που μερικά γερμανικά πυροβόλα εφόδου ήταν εξοπλισμένα με την επαναστατική υπέρυθρη νυχτερινή σκόπευση, η μη υποστήριξη από το πυροβολικό ήταν μια επιπρόσθετη σοβαρή έλλειψη. Ακόμα και όταν ήταν διαθέσιμη η υποστήριξη, αυτή ήταν περιορισμένη λόγω της έλλειψης πυρομαχικών. Παράλληλα,

²⁷⁶ Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin*, USA: USAREUR, σελ 7, 8.

²⁷⁷ Στο ίδιο, σελ 7.

²⁷⁸ Στο ίδιο, σελ 8.

πυροβολικό μεγάλου βεληνεκούς δεν ήταν διαθέσιμο, καθιστώντας έτσι αδύνατη την καταστροφή των γεφυρών που κατασκεύαζαν οι Σοβιετικοί στον ποταμό Όντερ. Ολόκληρες μεραρχίες δεν είχαν υποστήριξη πυροβολικού και για να καλυφθεί αυτό το κενό χρησιμοποιούνταν διάφορα αντιαεροπορικά όπλα από τις ήδη κατεστραμμένες γερμανικές πόλεις. Τα σημαντικότερα ήταν τα αντιαεροπορικά όπλα των 88 και 128 χιλιοστών των οποίων οι χειριστές αν και ρίχνονταν στη μάχη αφού ελάμβαναν μόνο μια βιαστική εκπαίδευση στην απευθείας βολή, συνέβαλαν σημαντικά στην άμυνα. Πάλι όμως λόγω της έλλειψης σε μεταφορικά μέσα, τα περισσότερα όπλα εγκαταλείπονταν όταν τελείωναν τα πυρομαχικά ή όταν ο εχθρός τους υπερέβαινε²⁷⁹.

Από την άλλη, η παραπλάνηση των Δυτικών Συμμάχων από τον Στάλιν την 1^η Απριλίου 1945 ότι, τάχα δεν τον ενδιέφερε πλέον το Βερολίνο, ήταν απόλυτα επιτυχής. Μάλιστα αυτό χαρακτηρίστηκε ως το μεγαλύτερο πρωταπριλιάτικο ψέμα της σύγχρονης πολεμικής ιστορίας. Τόσο οι Δυτικοί όσο και ο Χίτλερ εξαπατήθηκαν. Οι Δυτικοί εθελουφλούσαν, μη θέλοντας να θυσιάσουν τη ζωή των στρατιωτών τους «για πολιτικούς λόγους», όπως ανέφερε ο Αϊζενχάουερ και για αυτό δεν κατεύθυναν τις δυνάμεις τους προς το Βερολίνο, αφήνοντάς το στα χέρια του Στάλιν. Από την άλλη ο Χίτλερ, έστειλε λανθασμένα πολύτιμες τεθωρακισμένες και μηχανοκίνητες ταξιαρχίες στο νότο, αποδυναμώνοντας τις δυνάμεις του, για να υπερασπίσει περιοχές δευτερεύοντος ενδιαφέροντος, σε σχέση με την πρωτεύουσα του Γ' Ράιχ.

Αντίθετα με τους Γερμανούς, οι σοβιετικές δυνάμεις που συγκεντρώθηκαν για την επίθεση ήταν, όπως ανέφερε ο Γκουντέριαν, ικανές και συμπαγείς. Σχετικά με τον απαιτούμενο αριθμό ανδρών για την επιχείρηση κατά του Βερολίνου, οι Σοβιετικοί είχαν τα ίδια προβλήματα με τους Γερμανούς. Όμως οι περισσότεροι σοβιετικοί σχηματισμοί ήταν σε μεγάλο βαθμό άρτιοι και με συνοχή γιατί είχαν ήδη αγωνιστεί, ως ενιαίες μονάδες, για διάστημα πλέον του ενός έτους²⁸⁰. Με μεθοδευμένες προσπάθειες οι Σοβιετικοί κατόρθωσαν να συγκεντρώσουν 2.500.000 άνδρες, 41.600 πυροβόλα και όλμους, 6.250 άρματα μάχης και αυτοκινούμενα πυροβόλα και 7.500 αεροσκάφη. Ο Στάλιν ένωθε ικανοποίηση στην ιδέα ότι, οι δυνάμεις που-συγκέντρωσε για να καταλάβει την πρωτεύουσα του Γ' Ράιχ, ήταν κατά

²⁷⁹ Στο ίδιο, σελ 9.

²⁸⁰ Στο ίδιο, σελ 20, 22.

πολύ μεγαλύτερες και πιο ισχυρές από εκείνες που αντίστοιχα είχε παρατάξει ο Χίτλερ όταν προέλαυνε στα εδάφη της Σοβιετικής Ένωσης²⁸¹.

Σε αντίθεση με τους Γερμανούς, η εκτεταμένη μηχανοποίηση του σοβιετικού στρατού, απέφερε στους Σοβιετικούς πολλά θετικά αποτελέσματα. Τους κατέστησε ικανότερους στη χρήση φορτηγών, που τους δόθηκαν, ως βάσεις για τους εκτοξευτήρες των πυραύλων Katyusha αλλά και μετέφεραν εύκολα, στρατεύματα και εφόδια, όπου ήταν απαραίτητα για να διεξάγουν επιχειρήσεις ελιγμών. Παρόλο που με το πρόγραμμα Lend-Lease, οι ΗΠΑ και η Μεγάλη Βρετανία, παρείχαν στη Σοβιετική Ένωση μιά πληθώρα υλικών και εφοδίων, η σημαντικότερη προσφορά τους ήταν στη μηχανοκίνηση. Από το σύνολο των παραχθέντων, από τους δυτικούς συμμάχους, φορτηγών όλων των τύπων, στη διάρκεια του πολέμου, το 22% στάλθηκε στη Σοβιετική Ένωση. Όμως οι Σοβιετικοί ήταν πολύ προσεκτικοί και μόνο ελάχιστες φωτογραφίες των οχημάτων αυτών διέρρευσαν στον τύπο, ώστε να διατηρήσουν την εικόνα ότι νίκησαν το φασιστικό εχθρό, με λίγη ή και καθόλου βοήθεια από τους καπιταλιστές συμμάχους τους²⁸².

Επιχειρησιακή Τέχνη

Ένα πρόβλημα κατά το σχεδιασμό αλλά και τη διεξαγωγή της γερμανικής άμυνας ήταν το μικρό βάθος της αμυντικής τοποθεσίας, αφού η κύρια γραμμή άμυνας στον ποταμό Όντερ απείχε μόλις 60 χιλιόμετρα από το Βερολίνο. Ο χώρος ήταν σημαντικά περιορισμένος και ανεπαρκής για να απορροφηθεί η σοβιετική ισχύς με τη χρήση ελιγμών και πυρός. Αυτό στέρησε στους Γερμανούς τη δυνατότητα που είχαν οι Σοβιετικοί, στα πρώτα χρόνια του πολέμου, της ανταλλαγής χώρου για χρόνο, ώστε να μπορέσουν να διεξάγουν μια αποτελεσματική άμυνα. Η γερμανική άμυνα έπρεπε να επικεντρωθεί στη δημιουργία περισσότερων αμυντικών ζωνών σε βάθος, όπως κατά τον Α΄ Π.Π. Επιπλέον, έπρεπε να προκληθούν σοβαρές απώλειες στις σοβιετικές δυνάμεις, με την έναρξη της επίθεσης, ώστε να υπάρχουν ελπίδες επιτυχούς προέλασης των Δυτικών στο γερμανικό έδαφος, μέσω του ποταμού Έλβα και να δοθεί η ευκαιρία σε όσο το δυνατόν περισσότερο στρατιωτικό προσωπικό και πολίτες για κινηθούν, προς τα δυτικά²⁸³.

²⁸¹ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 222.

²⁸² Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin, USA: USAREUR*, σελ. 16.

²⁸³ Στο ίδιο, σελ 6.

Η ανώτερη γερμανική ηγεσία, συνέχιζε έως το τέλος να έχει αυταπάτες, παρέμενε κλεισμένη στο καταφύγιο μαζί με τον Χίτλερ, αποκομμένη από τον υπόλοιπο έξω κόσμο. Αν και είχαν δαπανηθεί πολλά χρήματα για την κατασκευή του καταφυγίου αυτού, υστερούσε σε εξοπλισμό και ως προς τις διαβιβάσεις. Επίσης, οι Γερμανοί δεν είχαν προνοήσει για τη δημιουργία ενός δικτύου πληροφοριών, προκειμένου να διαθέτουν στοιχεία για την έκταση της προέλασης του εχθρού κατά τη μάχη στην πόλη του Βερολίνου. Έτσι το κρίσιμο διάστημα ο μόνος τρόπος που μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν για να πληροφορηθούν για την έκταση της επίθεσης του Κόκκινου στρατού, ήταν απλά να τηλεφωνούν σε σπίτια πολιτών τους, που βρίσκονταν στα περίχωρα της πόλης, τους αριθμούς των οποίων τυχαία έβρισκαν στον κατάλογο, για να τους ρωτήσουν εάν έχουν δει τον εχθρό. Αρκετές φορές στο τηλέφωνο απαντούσαν Σοβιετικοί οπότε η απάντηση ήταν προφανής²⁸⁴.

Παρά τη σοβαρότητα της κατάστασης, η γερμανική διοίκηση συνέχιζε ακάθεκτη να ακολουθεί τη γνωστή της γραφειοκρατική πορεία. Όλα για την ενημέρωση της τρέχουσας κατάστασης και τη λήψη αποφάσεων, καθορίζονταν από το πρόγραμμα του Χίτλερ. Οι Σοβιετικοί όμως δεν περίμεναν και προέλαυναν με μεγάλη ταχύτητα. Πριν τη στάση για εκδήλωση της τελικής τους επίθεσης στον ποταμό Όντερ, προχωρούσαν ακόμη και 60 με 70 χιλιόμετρα την ημέρα. Την ίδια ώρα, οι Γερμανοί συνέτασσαν αναφορές για τις θέσεις του εχθρού, στο τέλος κάθε ημέρας, οι οποίες περνούσαν αναγκαστικά από όλη τη γραμμή της ιεραρχίας και έφταναν στο Στρατηγείο το πρωί της άλλης ημέρας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, οι διαταγές που δίνονταν, πάντοτε βάσει των οδηγιών του Χίτλερ, να φτάνουν στην πρώτη γραμμή του μετώπου εικοσιτέσσερις ώρες μετά τη σύνταξη των πρώτων αναφορών και έτσι στόχευαν στην αντιμετώπιση μιας κατάστασης που όμως είχε διαφοροποιηθεί εντελώς στην πάροδο αυτού του χρονικού διαστήματος²⁸⁵.

Μια ακόμα ανεπάρκεια που ανέπτυξε ο γερμανικός στρατός κατά το τέλος του πολέμου ήταν, η μειωμένη ικανότητα διοίκησης και ελέγχου εξαιτίας της έλλειψης επαρκών επικοινωνιών. Αυτό οφειλόταν στο ότι, για να σχηματιστούν μάχιμες μονάδες, απογυμνώθηκαν οι μονάδες των διαβιβάσεων ενώ, μια προσπάθεια που επιχειρήθηκε για την αναπλήρωση του κενού αυτού, με τη χρήση καλύτερων ασυρμάτων, απέτυχε. Από τις αρχές του 1945 η λειτουργικότητα και η αξιοπιστία των

²⁸⁴ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 272, 411.

²⁸⁵ Στο ίδιο, σελ. 93.

μονάδων διαβιβάσεων αποτελούσε σημαντικό πρόβλημα κατά τη διεξαγωγή των γερμανικών κινητών επιχειρήσεων. Επιπλέον η Ομάδα Στρατιών Βιστούλα είχε τις πλέον ανεπαρκείς μονάδες διαβιβάσεων, καθιστώντας το πρόβλημα πολύ χειρότερο, αφού οι δυνάμεις της εμπλέκονταν σε σημαντικές ενέργειες, αλλαγών θέσεων και υποχωρήσεων²⁸⁶.

Επιπλέον, στις 21 Απριλίου οι σοβιετικές δυνάμεις κατέλαβαν το Αρχηγείο του Στρατού (OKH) στο Zossen, εξαλείφοντας πλέον κάθε δυνατότητα αποτελεσματικού έλεγχου των γερμανικών δυνάμεων. Αυτή ήταν η χαριστική βολή στο συντονισμό των γερμανικών τμημάτων και χωρίς αποτελεσματική διοίκηση και έλεγχο, τα όποια απομεινάρια της Wehrmacht πολεμούσαν πλέον σπασμωδικά, μη συνεκτικά και μη οργανωμένα. Τελικά όσες μονάδες διέθεταν ακόμα αρκετή μαχητική ισχύ, έσπαγαν τη σοβιετική περικύκλωση και διέφευγαν κατευθυνόμενες προς τους Δυτικούς²⁸⁷.

Οι Σοβιετικοί για να ενισχύσουν την παραπλάνηση και για να αποκρύψουν τις προθέσεις τους ως προς την κύρια επίθεσή τους, οργάνωσαν μια μαζική επιχείρηση εξαπάτησης. Ο Ζούκοφ διέταξε τα άρματα και τα άλλα οχήματα να φορτώνονται χωρίς κάλυψη στα τραίνα και να μεταφέρονται βόρεια και νότια του σημείου εκτόξευσης της κύριας προσπάθειας. Εκεί ξεφορτώνονταν σε εικονικούς χώρους συγκέντρωσης και στοιβάζονταν με ομοιώματα ενώ, παράλληλα λειτουργούσαν και εικονικά δίκτυα ασυρμάτου. Το βράδυ όμως τα επέστρεφαν στους πραγματικούς χώρους συγκέντρωσης όπου παραλλάσσονταν για να αποφύγουν τον εντοπισμό. Αν και το όλο εγχείρημα ήταν αρκετά περίπλοκο και παρόλο που εξαπάτησε τον Χίτλερ και μερικούς ανώτατους αξιωματικούς, οι πλειοψηφία των Γερμανών είχε αρκετά σαφή εικόνα για τις σοβιετικές προετοιμασίες και την ανάπτυξη των δυνάμεων τους²⁸⁸.

Επιπλέον, όταν άρχισε η μάχη, οι γερμανοί διοικητές είχαν να αντιμετωπίσουν και το πρόβλημα των προσφύγων που κατέκλυζαν το οδικό δίκτυο. Οι πρόσφυγες, όχι μόνο μπλόκαραν τα λιγοστά υπάρχοντα δρομολόγια, αλλά συχνά προσκολλούνταν σε μονάδες, για φαγητό και προστασία. Έτσι επιβράδυναν την κίνηση των μονάδων, μειώνοντας την αποτελεσματικότητα των ελιγμών τους. Στη περίπτωση μάλιστα της

²⁸⁶ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 222.

²⁸⁷ Glantz D., & House J. (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε, σελ. 106, 108.

²⁸⁸ Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin*, USA: USAREUR, σελ 12.

9^{ης} Στρατιάς, οι συνέπειες κατά την προσπάθεια διαφυγής της, ήταν καταστροφικές γιατί πρόσφυγες είχαν αναμειχθεί με τα μάχιμα τμήματα σε τέτοιο βαθμό που καθιστούσαν απαγορευτικό κάθε ελιγμό. Τέλος, οι πρόσφυγες δεν είχαν καμία θέση στα σχέδια των Σοβιετικών και κάθε φορά που βρίσκονταν αντιμέτωποι με φάλαγγες προσφύγων τις εξολόθρευαν χωρίς ενοχές, όπως άλλωστε είχαν κάνει κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων στην Πολωνία²⁸⁹.

Το μικρό βάθος της περιοχής των επιχειρήσεων, καθιστούσε για τους Σοβιετικούς ευκολότερη τη συγκέντρωση κάθε είδους οπλικού συστήματος, τη σχεδίαση της διοικητικής μέριμνας, την αποθήκευση των εφοδίων και πυρομαχικών. Αυτό σήμαινε ότι μετά τη διάρρηξη της τοποθεσίας, οι εφεδρείες των Γερμανών έπρεπε να εμπλακούν άμεσα στη μάχη καθώς και η εκμετάλλευση προς το Βερολίνο συνεχιζόταν με αμειώτους ρυθμούς. Επιπλέον το μικρό βάθος της περιοχής των επιχειρήσεων παρουσίαζε την ιδιαιτερότητα να επιτρέπει στις Σοβιετικές δυνάμεις να καταδιώξουν ταχύτατα τους Γερμανούς, χωρίς να ανησυχούν για την επιμήκυνση των γραμμών εφοδιασμού τους, χωρίς να κινδυνεύουν να αποδιοργανωθούν από έλλειψη κρισίμων εφοδίων και πυρομαχικών. Αυτό ήταν και το σημαντικότερο πλεονέκτημα γιατί, ο Στάλιν σκόπευε να παραβιάσει τη Συμφωνία της Γιάλτας και πίστευε ότι οι Δυτικοί Σύμμαχοι θα έκαναν το ίδιο. Έτσι οι ελλείψεις στη διοικητική μέριμνα δεν θα στερούσαν από τις σοβιετικές δυνάμεις τον εορτασμό της νίκης κατά της Γερμανίας και επιπλέον θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν με επιτυχία οποιαδήποτε κίνηση των Δυτικών Συμμάχων²⁹⁰.

Σε αντίθεση με τους Γερμανούς, ο Σοβιετικός Στρατός είχε ένα μέτριο και κάπως στατικό σύστημα διοίκησης και ελέγχου, το οποίο έδινε έμφαση στην άμεση διοίκηση από τον προϊστάμενο προς τον υφιστάμενο. Η έλλειψη όμως αμφίδρομων σταθμών ασυρμάτων καθιστούσε το σύστημα τους εξαιρετικά ευάλωτο κυρίως κατά την αλλαγή της τακτικής κατάστασης που προκαλούσε η αντίδραση των Γερμανών. Αυτός ήταν και ο κύριος λόγος που γερμανικοί, επί τούτου δημιουργηθέντες σχηματισμοί, που αναπτύσσονταν από τα υπολείμματα των ανατραπέντων μονάδων κατά τις σοβιετικές επιθέσεις, μπορούσαν να αντιμετωπίσουν με επιτυχία τις σοβιετικές δυνάμεις, καθυστερώντας τες ή ακόμα και νικώντας τες. Όμως ο μικρού βάθους επιχειρησιακός χώρος σήμαινε ότι οι σοβιετικές μονάδες θα αντιμετώπιζαν

²⁸⁹ Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin*, USA: USAREUR, σελ 11, 22.

²⁹⁰ Στο ίδιο, σελ 15, 16.

λιγότερα προβλήματα διοίκησης και ελέγχου κατά τη διάρκεια της φάσης της εκμετάλλευσης σε σχέση με τις επιχειρήσεις στην Πολωνία τον Ιανουάριο του 1945.

Τακτική

Η απομόνωση του Βερολίνου, ως απαραίτητη προϋπόθεση κατά την επίθεση σε έναν κατοικημένο τόπο, σχεδιάστηκε και επιτεύχθηκε πλήρως από πλευράς των Σοβιετικών²⁹¹. Όχι μόνο δεν ήταν δυνατός ο εφοδιασμός και η ενίσχυση των αμυνόμενων στην πόλη, αλλά ακόμη και η διαφυγή από αυτή ήταν ανέφικτη. Οι υπερασπιστές της πόλης, βρέθηκαν απομονωμένοι χωρίς την ελπίδα του ανεφοδιασμού αλλά και χωρίς την ανακούφιση από την άφιξη των τόσο πολύτιμων ενισχύσεων σε προσωπικό, περιμένοντας μάταια λύτρωση από την εκτόξευση αντεπιθέσεων. Η Ομάδα Στρατιών Βιστούλα, στο βορρά, αντιμετώπιζε σημαντικά προβλήματα που έθεταν σε κίνδυνο την ίδια της την ύπαρξη. Η 12^η Στρατιά του Βένκ, στο νότο, βλέποντας το μάταιο της κατάστασης, δεν επιτέθηκε προς την κατεύθυνση του Βερολίνου, αλλά άνοιξε ένα διάδρομο ώστε να μπορέσουν το υπόλοιπο της 9^{ης} Στρατιάς και πολίτες, να φτάσουν στον ποταμό Έλβα²⁹².

Στη διάρκεια της μάχης του Βερολίνου, οι Σοβιετικοί έβλεπαν με έκπληξη την ελάχιστη αμυντική θωράκιση της πόλης. Τα ορύγματα ήταν σαφέστατα λιγότερα από αυτά οποιαδήποτε άλλης πόλης που μέχρι τότε είχε καταλάβει ο Κόκκινος στρατός. Επίσης, διαπίστωναν ότι, ο στρατός υπεράσπισης της πόλης ήταν λιγοστός, απρόθυμος να πολεμήσει και διέθετε ελάχιστα πολεμοφόδια. Όμως, η σοβιετική προπαγάνδα έκανε ότι μπορούσε για να αποκρύψει τις πληροφορίες αυτές στο όλο στράτευμα, με σκοπό να υπερτονίσει το πόσο ισχυρός ήταν ο εχθρός που αντιμετώπιζε ώστε, να μεγεθυνθεί η νίκη του²⁹³. Σταθεροί στις προπαγανδιστικές τους μεθόδους οι Σοβιετικοί, ήξεραν πως να αναδείξουν την εικόνα ενός μαρξιστικού έθνους, που υπέταξε το φασιστικό εχθρό με λίγη ή και σχεδόν καθόλου βοήθεια από τους καπιταλιστές συμμάχους τους²⁹⁴.

Επίσης μέσα από την προπαγάνδα, οι Σοβιετικοί προσπαθούσαν να πείσουν τους Γερμανούς να παραδοθούν σε αυτούς. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιούσαν

²⁹¹ Γενικό Επιτελείο Στρατού. (2000). *ΕΕ 121-1^Α Επιχειρήσεις σε κατοικημένους τόπους*. Αθήνα: Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού, σελ 24.

²⁹² Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 336.

²⁹³ Στο ίδιο, σελ. 422.

²⁹⁴ Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin*, USA: USAREUR, σελ 16.

κάθε μέσο. Πετούσαν φυλλάδια με μηνύματα που έλεγαν στους Γερμανούς ότι ήταν άνωφelo πλέον να μάχονται. Χρησιμοποίησαν τα αποκαλούμενα "Στρατεύματα του Seydlitz", που ήταν αιχμάλωτοι Γερμανοί στρατιώτες που είχαν αποδεχθεί τον κομμουνισμό. Αυτοί, υποδύμενοι αξιωματικούς και υπαξιωματικούς, διέταζαν τους αμυνόμενους να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους ώστε να διευκολύνουν τη σοβιετική επίθεση. Έστειλαν στο κέντρο του Βερολίνου, Γερμανούς πολίτες και αιχμαλώτους, που κατόπιν επέστρεφαν στις σοβιετικές γραμμές φέρνοντας μαζί τους στρατιώτες, που τους είχαν πείσει να εγκαταλείψουν το ναζισμό. Έβαζαν αιχμαλώτους στρατιώτες να γράψουν στις οικογένειες τους ότι, οι Σοβιετικοί τους συμπεριφέρονταν καλά και μέσα από τα γράμματα αυτά τους παρότρυναν να παραδοθούν²⁹⁵.

Έχοντας την πολύτιμη εμπειρία του Στάλινγκραντ, οι Σοβιετικοί πολεμούσαν βάσει όσων είχαν μάθει εκεί για τη διεξαγωγή οδομαχιών. Για την προστασία των αρμάτων που θα χρησιμοποιούσαν στις οδομαχίες, επινόησαν μια απλή αλλά άκρως αποτελεσματική, αυτοσχέδια επιπρόσθετη θωράκιση τους²⁹⁶. Έτσι κατόρθωσαν να "καθαρίσουν" σχετικά εύκολα τη γερμανική άμυνα, σε περίπου 300 οικοδομικά τετράγωνα²⁹⁷. Επιτίθονταν βίαια στους Γερμανούς, μέσα στους δρόμους, χρησιμοποιώντας κυρίως μεγάλη μηχανική ισχύ αλλά ελάχιστο πεζικό. Η διαφορά στη μάχη αυτής της πόλης ήταν ότι τώρα οι όροι είχαν αντιστραφεί και πλέον ήταν αυτοί που επιτίθονταν²⁹⁸. Παρά ταύτα υπέπεσαν και αυτοί σε λάθη στην τακτική τους. Η πίεση που ασκούσε ο Ζούκοφ στο στρατό του για μεγαλύτερη ταχύτητα, τον ώθησε να στείλει ταυτόχρονα δύο τεθωρακισμένες στρατιές μέσα στην πόλη με αποτέλεσμα, τα άρματα να αναγκάζονται να κινούνται σημειωτόν, το ένα πίσω από το άλλο, να είναι εύκολοι στόχοι και να έχουν μεγάλες απώλειες²⁹⁹.

Η παρουσία των αμάχων πολιτών, δυσχέραινε την πορεία του Κόκκινου στρατού μέσα στο Βερολίνο, όπως άλλωστε είχε συμβεί και για τους Γερμανούς, στο Στάλινγκραντ. Με τη δικαιολογία ότι δεν είχαν την πολυτέλεια του χρόνου ώστε να μπορούν να ξεχωρίσουν ποιος ήταν ποιος, οι Σοβιετικοί, πυροβολούσαν χωρίς καμία διάκριση και ανάγκαζαν τους πολίτες να βγαίνουν στο δρόμο, αδιαφορώντας για τη τύχη τους από τα διασταυρούμενα πυρά. Επίσης, η ηγεσία ενθάρρυνε τους

²⁹⁵ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 391.

²⁹⁶ Overy, R. (1977), *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 269.

²⁹⁷ Glantz D., & House J., (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε., σελ. 109.

²⁹⁸ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ.122.

²⁹⁹ Overy, R. (1977), *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 269.

στρατιώτες να πραγματοποιούν μαζικές εκκαθαρίσεις σπιτιών με τη χρήση χειροβομβίδων, διασπείροντας τους το φόβο ότι ελλοχεύουν διάφοροι κίνδυνοι³⁰⁰.

Σύντομα οι Σοβιετικοί, εξοικειώθηκαν με τις συνθήκες του Βερολίνου και ήξεραν πολύ καλά τι να περιμένουν. Αξιοποίησαν τις γνώσεις που είχαν αποκτήσει πάνω στην κατασκευή γεφυρών, που μάλιστα μπορούμε να πούμε ότι είχε πλέον γίνει το σήμα κατατεθέν τους³⁰¹. Ήταν εξόχως προσεκτικοί και χρησιμοποιούσαν βαριά οβιδοβόλα για τον "καθαρισμό" μιας περιοχής και κατόπιν έστελναν σε αυτή τις μονάδες εφόδου³⁰². Παράλληλα, εκτελούσαν επιτυχώς πολλές λειτουργίες ταυτόχρονα. Άλλαζαν κατευθύνσεις για να επιτύχουν την περικύκλωση της πόλης, έφερναν επαρκείς προμήθειες και εφεδρείες ανδρών, για να διατηρήσουν σταθερή την επίθεση και αναδιοργάνωναν διαρκώς τις ομάδες εφόδου³⁰³.

Ανάλυση Ηγετών

Φαινομενικά η ηγεσία του Χίτλερ κατά την διάρκεια του πολέμου, έφερε κάποια ομοιότητα με αυτή των αντιπάλων του. Ήταν και αυτός πολιτικός ηγέτης και ταυτόχρονα ανώτατος διοικητής των Ενόπλων Δυνάμεων, αξίωμα στο οποίο είχε αυτοδιοριστεί από το Φεβρουάριο του 1938. Όμως υπήρχε μια σημαντική διαφορά που έγκειτο στο ότι αυτός ανάλαβε κυριολεκτικά τη διοίκηση του στρατού. Μόνος του κατέστρωνε τη στρατηγική και αποφάσιζε για όλες τις μεγάλες επιχειρήσεις. Δεν είχε αίσθηση των περιορισμών και η προοπτική της ανάθεσης αρμοδιοτήτων σε άλλους, του ήταν άγνωστη έννοια. Στο τέλος του 1941 πρόσθεσε στις αρμοδιότητές του και την απευθείας διοίκηση του στρατού ξηράς. Από εκείνη τη στιγμή άρχισε να παραμελεί τη διοίκηση και των τριών κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων του και αφοσιώθηκε στην αντιπαράθεση του με τον Στάλιν. Μετά την απόλυση του Στρατηγού Χάλντερ, του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού, το Σεπτέμβριο του 1942, έπαψε και η ανάληψη οποιασδήποτε πρωτοβουλίας από το στρατό ξηράς. Πλέον ο Χίτλερ αναμιγνύονταν σε κάθε λεπτομέρεια των μαχών και κάθε κίνηση έπρεπε να έχει την έγκρισή του³⁰⁴.

³⁰⁰ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβοστη, σελ. 434.

³⁰¹ Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin, USA: USAREUR*, σελ 17.

³⁰² Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβοστη, σελ. 471.

³⁰³ Glantz D., & House J., (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε., σελ. 106.

³⁰⁴ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ. 276-277.

Όμως, παρά τις συνεχείς αποτυχίες και τις λανθασμένες εκτιμήσεις του, αγαπούσε να αναπολεί διαρκώς, εκθειάζοντας τη στρατιωτική εμπειρία που είχε αποκτήσει ως στρατιώτης πρώτης γραμμής στον Α΄ Π.Π.³⁰⁵. Ήταν εκτός έλεγχου και ξεσπούσε διαρκώς σε φωνές. Αμφισβητούσε τα πάντα και απαιτούσε όλες οι οδηγίες που θα δίνονταν να υποβάλλονται πρώτα σε αυτόν, ώστε να έχουν την έγκρισή του. Δεν λάμβανε υπόψη του τους υπολογισμούς της Υπηρεσίας Πληροφοριών, τα μέλη της οποίας χαρακτήριζε ως «παντελώς ηλίθιους». Όπως και στο Στάλινγκραντ, αρνιόταν να ακούσει οποιονδήποτε είχε αντίθετη άποψη και επέρριπτε την ευθύνη της ήττας σε όλους τους άλλους, πλην του ίδιου του, του εαυτού. Η ματαιοδοξία του τον έκανε να βλέπει συνεχώς πράξεις προδοσίας, πίσω από ενέργειες των αξιωματικών του, που τους καθαιρούσε άμεσα από τα καθήκοντα τους ή τους μετέφερε σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Παράλληλα, προσπαθούσε να εντυπωσιάσει τους επιτελείς του, προσπαθώντας τάχα να προβλέψει τις ακριβείς ημερομηνίες επιθέσεων, για να δείξει ότι διαθέτει την ικανότητα της πρόβλεψης.

Κάποιες μάλιστα ιδέες του Χίτλερ θα χαρακτηρίζονταν ακόμη και ως παιδαριώδεις. Παρέβλεπε την αξία της εκπαίδευσης και των δεξιοτήτων που απαιτούνταν για να εφαρμοστεί στην πράξη μιας μάχης, μια νέα ιδέα ή ένα νέο όπλο³⁰⁶. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν η ιδέα που είχε για να εμποδιστεί η προέλαση των σοβιετικών τεθωρακισμένων. Σχημάτισε λόχους ποδηλατών, από άτομα που προέρχονταν κυρίως από τη Χιτλερική Νεολαία και που ο κάθε ένας τους έφερε δύο ατομικούς αντιαρματικούς εκτοξευτές. Απαιτούσε, ο κάθε ποδηλάτης να είναι σε θέση, να κατέβει αστραπιαία από το ποδήλατο του και μέσα σε ελάχιστα δευτερόλεπτα, να είναι έτοιμος να βάλει κατά του τεθωρακισμένου ώστε να το καταστρέψει³⁰⁷.

Με τους βομβαρδισμούς διαρκώς να αυξάνονται και να ισοπεδώνουν την πρωτεύουσα της Γερμανίας, ο Χίτλερ ήταν εξαφανισμένος καθώς είχε αποτραβηχτεί από τη δημόσια ζωή. Παρέμενε κλεισμένος στο καταφύγιό του, γιατί δεν ήθελε να αντικρύσει την καταστροφή του αγαπημένου του Βερολίνου, ενώ στο λαό κυκλοφορούσαν φήμες για φυλάκιση του ή ακόμα και για το θάνατο του. Η απομάκρυνσή του αυτή οφειλόταν και στις δραματικές αλλαγές που του είχε επιφέρει η αποτυχημένη απόπειρα δολοφονίας του, με έκρηξη βόμβας, την 20^η Ιουλίου

³⁰⁵ Manstein, F. (1981), *Lost Victories*. USA: Powell, σελ.172.

³⁰⁶ Στο ίδιο, σελ.172.

³⁰⁷ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 55, 67, 217, 274.

1944³⁰⁸. Στο τέλος μάλιστα έφτασε στο σημείο, μαζί με τους Εβραίους να κατηγορεί για την όλη κατάσταση μέχρι και το γερμανικό λαό λέγοντας ότι, στάθηκε ανάξιος της εμπιστοσύνης που ο ίδιος του είχε επιδείξει³⁰⁹.

Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στον Στάλιν και στον Χίτλερ συνεχίστηκε και εντάθηκε όταν ο Χίτλερ ανέλαβε προσωπικά τη διοίκηση του στρατού ξηράς στο ανατολικό μέτωπο. Ο ένας παρακολουθούσε τον άλλον προσπαθώντας να μαντέψει την επόμενη κίνηση. Ο Στάλιν όμως συνέχισε τη συνταγή της νίκης, που είχε υιοθετήσει από το καλοκαίρι του 1942. Ξεκινώντας από το μειονεκτικότερο σημείο, κατώτερος του Χίτλερ, σε όλους τους τομείς, μαθαίνοντας από τα λάθη του και τις συνεχόμενες ήττες του, αποδείχθηκε εντέλει κυρίαρχος του παιχνιδιού³¹⁰. Οι συνεχόμενες στρατηγικές και επιχειρησιακές αποτυχίες, οι οποίες προκλήθηκαν από το στρατιωτικό του ένστικτο και τις συμβουλές των πολιτικών του φίλων, τελικά τον έπεισαν να εμπιστευτεί αποκλειστικά και μόνο τους στρατιωτικούς υφισταμένους του. Αν και παρέμενε η ανώτατη αρχή, καθορίζοντας τους πολιτικούς στόχους κάθε επιχείρησης, συχνά διαμόρφωνε τη τελική τους μορφή με τη βοήθεια των ανώτερων διοικητών του. Στη συνέχεια τους ανέθετε σημαντικό ρόλο στο σχεδιασμό και στη διεξαγωγή των επιχειρήσεων³¹¹. Επιπλέον, ο Στάλιν έκανε ότι μπορούσε για να προκαλεί τον ανταγωνισμό ανάμεσα στον Ζούκοφ και στον Κόνιεφ, στο κυνήγι για την κατάληψη του Βερολίνου³¹².

Ο Ζούκοφ επιθυμούσε τόσο πολύ να κερδίσει το έπαθλο του Βερολίνου, που είχε ζητήσει από τους Στρατηγούς του, να παρακολουθούν τις όποιες κινήσεις του Κόνιεφ³¹³. Όμως, η επιθυμία του τον ώθησε σε λάθη τακτικής στην πορεία του προς το Βερολίνο. Χρησιμοποίησε, κατά την επίθεση στον Όντερ, εκτυφλωτικά φώτα από προβολείς, που τα έστρεψε προς τους Γερμανούς με σκοπό να τους τυφλώσει. Όμως, η επινόηση του έκανε τα σοβιετικά στρατεύματα να υποπτευτούν ότι αυτό ήταν μια νέα μέθοδος για να τους αποτρέψουν να υποχωρήσουν. Παράλληλα, τα φώτα αυτά ήταν τόσο έντονα και δυνατά, που αντανakλούσαν στη σκόνη των βομβαρδισμών και περισσότερο αποπροσανατόλισαν τους επιτιθέμενους Σοβιετικούς, παρά ζάλισαν

³⁰⁸ Στο ίδιο, σελ. 112..

³⁰⁹ Overy, R. (1977), *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 272.

³¹⁰ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ. 209.

³¹¹ Glantz D., & House J., (1995). *How the Red Army stopped Hitler*. U.S.A: University Press of Kansas σελ. 51.

³¹² Στο ίδιο, χ.ε., σελ. 105.

³¹³ Overy, R. (1977), *Russia's War*. London: Penguin, σελ. 270.

τους αμυνόμενους Γερμανούς. Ένα ακόμη μεγαλύτερο λάθος του Ζούκοφ ήταν ότι, δεν έλαβε υπόψη του το ότι η ένταση του βομβαρδισμού θα δημιουργούσε προβλήματα και στον ίδιο, περιορίζοντας τη δυνατότητα κίνησης του στρατού του³¹⁴.

Ο Ζούκοφ εκτίμησε λανθασμένα την κατάσταση και αναγκάστηκε να αλλάξει το επιχειρησιακό του σχέδιο όταν συνάντησε σθεναρή γερμανική αντίσταση, στα υψώματα Seelow. Επίσης, παρέβλεψε την αμυντική προστασία που υπήρχε στο ποταμό Σπρεε και δεν είχε οργανώσει καλά τα στρατεύματά του. Οι διοικητές του δεν ήξεραν τι ακριβώς συνέβαινε και έδιναν διαρκώς λανθασμένες πληροφορίες. Χάος επικρατούσε με την πληθώρα των κωδικοποιημένων μηνυμάτων που έφταναν, με αποτέλεσμα τα επείγοντα σήματα να καθυστερούν να καταλήξουν στους τελικούς αποδέκτες τους. Η τρομερή πίεση που ασκούσε στο στρατό του, προκαλούσε σύγχυση, παρανοήσεις και καθυστερήσεις³¹⁵. Επίσης, οι Σοβιετικοί δεν είχαν εφαρμόσει την αμφίδρομη επικοινωνία μεταξύ της ηγεσίας και των κατώτερων κλιμακίων. Το σύστημα διοίκησης τους, περιλάμβανε εντολές που δίνονταν αποκλειστικά από τους ανώτερους. Αυτό όμως τους καθιστούσε ευάλωτους καθώς δεν μπορούσαν άμεσα να αντιδράσουν σε απροσδόκητες κινήσεις του εχθρού για τις οποίες ήταν άμεσοι γνώστες οι κατώτεροι διοικητές³¹⁶.

Συμπεράσματα επί της Μάχης του Βερολίνου

Στην περίπτωση της μάχης του Βερολίνου, μόνο οι Σοβιετικοί κατόρθωσαν να κινητοποιήσουν αρμονικά την τριάδα του Κλάουζεβιτς (λαός – στρατός – κυβέρνηση)³¹⁷. Όλοι εργάζονταν μαζικά, για την επίτευξη του κοινού σκοπού και παρά τα διάφορα προβλήματα που προέκυψαν εξαιτίας των λαθών που έκαναν, μάχονταν λυσσαλέα γιατί έβλεπαν το τέλος να πλησιάζει και ήξεραν ότι η τελική νίκη ήταν δική τους και ήταν κοντά. Η εχθρική πρόθεση των Σοβιετικών, τόσο της κυβέρνησης όσο και του στρατού τους, ήταν τόσο έντονη που καθυστέρησαν να αναγνωρίσουν την αναγκαιότητα να αλλάξουν τη συμπεριφορά τους έναντι των Γερμανών. Οι στρατιώτες τους, μισούσαν τους Γερμανούς για τα δεινά που είχαν προκαλέσει στους ίδιους αλλά και στην πατρίδα τους. Αντιλαμβανόμενοι

³¹⁴ Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin*, USA: USAREUR, σελ 21.

³¹⁵ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβοστη, σελ. 321, 374.

³¹⁶ Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin*, USA: USAREUR, σελ 21.

³¹⁷ Κολλιόπουλος, Κ. (2008). *Η Στρατηγική Σκέψη*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ.154-155.

επιπρόσθετα ότι, κατά την έναρξη του πολέμου, το βιοτικό επίπεδο των Γερμανών ήταν πολύ υψηλότερο από το δικό τους, εξοργίζονταν ακόμα περισσότερο, μη μπορώντας να καταλάβουν τι ώθησε τους Γερμανούς να προκαλέσουν αυτόν τον πόλεμο. Το εχθρικό συναίσθημα, ιδίως κατά των άμαχων πληθυσμών και κυρίως κατά των γυναικών, ήταν εξαιρετικά έντονο. Το γεγονός αυτό οδήγησε στη διαρκή διάπραξη ακραίων εγκλημάτων που όχι μόνο έμειναν ατιμώρητα αλλά και που θεωρούνταν ως κάτι σχεδόν το φυσιολογικό και αναμενόμενο.

Στους Γερμανούς αντίθετα, η εικόνα της διάλυσης σε όλα τα επίπεδα, της τριάδας του Κλάουζεβιτς ήταν κάτι παραπάνω από εμφανής. Στην κυβέρνηση είχε εισέλθει ο φόβος και η ασυνεννοησία, λόγω της αναμονής του αναπόφευκτου μοιραίου τέλους. Το πιο ανατριχιαστικό μέτρο αλλά και ένδειξη της απόγνωσης των Ναζί, ήταν οι αποκεφαλισμοί πολιτικών διαφωνούντων με το ναζισμό, που κρατούνταν αιχμάλωτοι στις φυλακές³¹⁸. Αν και γίνονταν διχαστικές ενέργειες, δεν συνέβη κάτι τόσο δραστικό που θα οδηγούσε στην αντικατάσταση του Χίτλερ, γιατί η άμεση κατάρρευση ήταν το πλέον πιθανό επακόλουθο σενάριο. Ο γερμανικός στρατός παρουσίαζε δύο εντελώς ετερόκλητες εικόνες. Στα δυτικά παραδίδονταν μαζικά στα αμερικανικά και βρετανικά στρατεύματα, ενώ στα ανατολικά, μάχονταν μέχρι εσχάτων ενάντια στους Σοβιετικούς. Αν και γνώριζαν ότι οι μάχες αυτές ήταν άσκοπες, ωστόσο δεν σταμάτησαν να παλεύουν γιατί απλά κανένας δεν τους διέταξε να το πράξουν. Ο λαός, από την άλλη πλευρά, έχοντας πια καταλάβει το μάταιο της μάχης για την υπεράσπιση της πόλης, δεν στήριζε πλέον το φασιστικό καθεστώς, φοβόταν την άγρια εκδίκηση των Σοβιετικών, όρθωνε δειλά - δειλά το ανάστημά του ενάντια στις παροτρύνσεις της ηγεσίας του, προσπαθώντας με κάθε τρόπο να επιβιώσει, ψάχνοντας τρόπους διαφυγής προς τη δύση ή περιμένοντας με στωικότητα το τέλος.

Οι Γερμανοί έμειναν τελικά μόνοι, χωρίς συμμάχους να αντιμετωπίσουν το άδοξο τέλος τους. Οι Ιταλοί, Ρουμάνοι και Φιλανδοί, όλοι πρώην συμπολεμιστές τους στα πεδία των μαχών, που τόσα πολλά είχαν επιχειρήσει και σχεδιάσει μαζί, τους εγκατέλειψαν σταδιακά πηγαίνοντας ένας ένας με την πλευρά των νικητών. Δεν έμεινε μαζί τους κανένας, παρά μόνο η μακρινή Ιαπωνία, που μόνο προβλήματα παρά βοήθεια τους προσέφερε. Μερικοί σοβιετικοί αντιπολοσεβίκοι, αν και προσφέρθηκαν να βοηθήσουν στον αγώνα κατά των κομμουνιστών, δεν ήταν ικανοί να προσφέρουν

³¹⁸ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 264,344.

κάποια σημαντική βοήθεια. Όμως, σε αυτές, τις τελευταίες ώρες του ναζισμού, μερικοί ξένοι, πραγματικοί ιδεολόγοι, ξέροντας ότι δεν είχαν πλέον μέλλον, προσέφεραν τις υπηρεσίες τους αλλά και τις ζωές τους σε ένα μάταιο αγώνα. Ολλανδοί, Φλαμανδοί, Δανοί, Γάλλοι με τη Μεραρχία Charlemagne, αλλά και Αλβανοί και Σλοβάκοι κάτω από τις αποδοκιμασίες των ίδιων των Γερμανών, προσέφεραν ακόμα και τη ζωή τους για τα ιδεώδη της Γερμανίας και τον αγώνα κατά του μπολσεβικισμού.

Οι Σοβιετικοί, οι αυριανοί νικητές, υποπτεύονταν τους συμμάχους τους, ιδίως τους Πολωνούς, για την αφοσίωσή τους στον κομμουνισμό. Επίσης έντονη ήταν η αμφιβολία, για τη μη τήρηση από τους Δυτικούς Συμμάχους, των συμφωνιών για το μέλλον της Ευρώπης, μετά το τέλος του πολέμου. Άλλωστε έκριναν εξ' ιδίων αφού ούτε οι ίδιοι δεν σκόπευαν να τηρήσουν τα συμφωνημένα, αλλά ήθελαν να βρεθούν στην πλεονεκτικότερη δυνατή κατάσταση ώστε να πάρουν τη μερίδα του λέοντος από τον αυριανό νέο κόσμο. Οι Δυτικοί Σύμμαχοι, με τη δική του οπτική ο καθένας, δεν μπόρεσαν να εκμεταλλευτούν τη νίκη στο έπακρο. Οι Σοβιετικοί, υπό ενιαία διοίκηση, πέτυχαν το μέγιστο, σε βάρος των Δυτικών Συμμάχων ενεργώντας συντονισμένα και φέρνοντάς τους προ τετελεσμένων γεγονότων.

Η καταστροφική διοίκηση και οι λανθασμένες επιλογές του Χίτλερ συνεχίστηκαν. Είχε συγκεντρώσει πάνω του τεράστιο φορτίο αρμοδιοτήτων, μη γνωρίζοντας τις δυνατότητές του και μη μεταβιβάζοντας εξουσίες σε κανέναν. Όλα έπρεπε να προσαρμοστούν στις ιδιορρυθμίες του. Ο ρυθμός διοίκησης, έπρεπε να προσαρμοστεί στο πρόγραμμά του, γεγονός που προκάλούσε τεράστια δυσλειτουργία στη διοίκηση και στον έλεγχο. Ακόμα και η γραμματοσειρά στην οποία γράφονταν τα έγγραφα, που χαρακτηριστικά την αποκαλούσαν "γραμματοσειρά του Χίτλερ", ήταν συγκεκριμένη, ώστε να μπορεί να διαβάζει τα έγγραφα χωρίς γυαλιά. Δεν εμπιστευόταν κανέναν και πίστευε ότι όλοι, αλλά κυρίως ο γερμανικός λαός, τον πρόδωσαν. Οι λανθασμένες επιλογές και οι εμμονές του, έκαναν τον Αϊζενχάουερ να δηλώσει αργότερα για τη μάχη στο Βερολίνο ότι: «*χρωστάμε πολλά στον Χίτλερ*»³¹⁹.

Κυρίως δεν εμπιστευόταν τους στρατιωτικούς και αναμιγνυόταν στη διοίκηση όλων των κλιμακίων, χωρίς να έχει επαγγελματικό υπόβαθρο, παρά μόνο την πολεμική του εμπειρία σαν δεκανέας στον Α΄ ΠΠ. Μην έχοντας παραδειγματιστεί από τα λάθη του στο πρόσφατο παρελθόν, επενέβαινε διαρκώς στον τρόπο

³¹⁹ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη, σελ. 55, 67, 217, 274.

χρησιμοποίησης των λιγοστών διαθέσιμων πολεμικών μέσων, μη δεχόμενος έστω να ακούσει τις προτάσεις των στρατηγών του³²⁰. Παραληρούσε, επέμενε σε παράλογες ουτοπικές ιδέες και σχέδια, αρνούμενος να αποδεχθεί τη σκληρή πραγματικότητα και την καταστροφή που πλησίαζε με γρήγορο βηματισμό.

Από την άλλη το ναζιστικό καθεστώς δεν είχε εναλλακτική παρά να καταστραφεί μαζί με τον δημιουργό του. Μια ακόμα προσπάθεια ανατροπής του Χίτλερ, όπως η αποτυχημένη απόπειρα δολοφονίας του, αν και θα ήταν δύσκολο να πραγματοποιηθεί, θα έφερνε την απόλυτη κατάρρευση³²¹. Οι εν δυνάμει διάδοχοί του, ανίκανοι να τον αντιμετωπίσουν προσωπικά, επέλεξαν τη φυγή για να προβούν εκ του ασφαλούς σε ενέργειες ανατροπής του. Οι αξιωματούχοι του κόμματος και οι αξιωματικοί του, είχαν διασπαστεί, καθώς άλλοι ενεργούσαν στοχεύοντας σε προσωπικά και κατ' ουσία τετριμμένα οφέλη εξουσίας, άλλοι σιωπούσαν από φόβο και ελάχιστοι ήταν εκείνοι που τολμούσαν να εναντιωθούν στις παράφρονες εντολές, προκειμένου να αποφευχθούν οι ανούσιες αιματοχυσίες. Όμως αποδείχτηκε ότι ήταν όλοι πολύ μικροί για να αναμετρηθούν μαζί του αφού αυτός ήταν ο κυρίαρχος μέχρι το τέλος του παιχνιδιού.

Αντίθετα, ο Στάλιν, εμπιστευόταν τη σχεδίαση και τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων απόλυτα στους στρατηγούς του. Υποδαύλιζε το μεταξύ τους ανταγωνισμό, αποκομίζοντας στο τέλος το καλύτερο δυνατό, για αυτόν, αποτέλεσμα. Έχοντας ξεκαθαρίσει τους αντικειμενικούς του σκοπούς, γνώριζε επ' ακριβώς τι επιδίωκε και ήξερε πως θα το επιτύχει. Εφαρμόζοντας την αρχή που πρεσβεύει ότι «όπου πάει ο στρατός σου εγκαθιστάς και το πολιτικό σου σύστημα», εξασφάλισε τον έλεγχο της ανατολικής Ευρώπης και στη συνέχεια διείσδυσε ραγδαία και στην κεντρική. Με σωστές ενέργειες καθόρισε, αν και επί αυτού παραπλάνησε τους συμμάχους του, σαν κέντρο βάρους του γερμανικού οικοδομήματος, την πόλη του Βερολίνου, που ήταν πέρα από διοικητικό κέντρο και κέντρο της βασικής κοινωνικής, επαγγελματικής αλλά κυρίως πολιτικής δραστηριότητας.

Η νίκη στη μάχη του Βερολίνου αποδείχθηκε καθοριστική για το μέλλον του πολέμου γιατί ήταν η καρδιά του ναζιστικού καθεστώτος. Ως πόλη μεγάλου συμβολισμού, η πτώση της, εκτός από την απώλεια του κεντρικού ελέγχου της διοίκησης και των επιχειρήσεων, επέφερε ένα αποφασιστικό ψυχολογικό κτύπημα σε

³²⁰ Κολλιόπουλος, Κ. (2008). *Η Στρατηγική Σκέψη*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 145.

³²¹ Manstein, F. (1981), *Lost Victories*. USA: Powell, σελ.177.

όλους τους Γερμανούς. Ο Χίτλερ το γνώριζε αυτό και έτσι, αντί να διαφύγει στα νότια, αποφάσισε να παραμείνει στην πόλη μέχρι το τέλος και να πεθάνει σε αυτή. Η πορεία του πολέμου θα ήταν άλλη, αν με την έναρξη της επιχείρησης Barbarossa, είχε αντίστοιχα καταληφθεί η Μόσχα.

Οι διαφορές προσέγγισης στη διοικητική μέριμνα των δύο αντιπάλων ήταν τεράστιες. Οι Σοβιετικοί έχοντας από νωρίς, μόλις από το 1942, κατορθώσει να κινητοποιήσουν ολοκληρωτικά τη βιομηχανία τους, είχαν στη διάθεση τους πληθώρα εργατικού προσωπικού που τους παρήγαγε μεγάλες ποσότητες υλικών, εφοδίων και πολεμικών προμηθειών. Έτσι το μόνο πρόβλημα που είχαν ουσιαστικά να αντιμετωπίσουν, ήταν η έγκαιρη μεταφορά όλων αυτών, στο κατάλληλο σημείο του μετώπου, την κατάλληλη χρονική στιγμή. Αυτό όμως ήταν δυνατό λόγω της σημαντικής βοήθειας που τους πρόσφεραν οι καπιταλιστές σύμμαχοί τους, μέσω της βοήθειας Lend-Lease κυρίως σε οχήματα μάχης και μεταφοράς, που όμως εντέχνως απέκρυπταν από τη δημοσιότητα.

Τόσο οι Σοβιετικοί όσο και οι άλλοι δυτικοί σύμμαχοι, στον πιο βιομηχανοποιημένο, μέχρι τότε, πόλεμο, πέτυχαν να χρησιμοποιήσουν καλύτερα τη βιομηχανία τους από ότι οι Γερμανοί. Η κεντρική διοίκηση και ο έλεγχος της παραγωγής ήταν αποφασιστικός παράγοντας της νίκης. Έδωσαν ιδιαίτερη σημασία στην αξία της μαζικότητας και της τυποποίησης για την αύξηση της παραγωγής. Με την παραγωγή επιλεγμένων μοντέλων όπλων και μόνο με τις εντελώς απαραίτητες βελτιώσεις, πέτυχαν την αύξηση της παραγωγής. Οι ευρεσιτεχνίες και η κατά περίπτωση αντιμετώπιση των προβλημάτων ήταν ο κανόνας. Θεωρούσαν το ίδιο σπουδαία τη διοικητική μέριμνα με τη μάχιμη υπηρεσία και την αντιμετώπιζαν με το ίδιο ενδιαφέρον. Πολλαπλάσιοι εργάτες αντιστοιχούσαν σε κάθε μάχιμο στρατιώτη ώστε να του παρέχουν τα απαραίτητα για τον αγώνα. Κάτω από σκληρή πειθαρχία οι εργάτες, άνδρες και γυναίκες, δεν διέφεραν από τους στρατιώτες.

Αντίθετα, οι Γερμανοί δεν κατόρθωσαν να κινητοποιήσουν έγκαιρα και ολοκληρωτικά τη βιομηχανία τους. Έμειναν προσκολλημένοι στη μορφή της οικονομίας τους πριν τον πόλεμο και στη γνωστή γραφειοκρατική της δομή. Απέτυχαν να συνειδητοποιήσουν τις ανάγκες βιομηχανοποίησης της παραγωγής τους και δεν υιοθέτησαν συστήματα μαζικής παραγωγής³²². Η αδυναμία της ενιαίας

³²² Harrison, M. (2000). *Industrial mobilization for World War II: a German comparison*. London: Macmillan Press, σελ.1.

διοίκησης, τα αντιμαχόμενα συμφέροντα και οι αντιλήψεις αδυνατούσαν να υλοποιηθούν ακόμα και τις οδηγίες του Χίτλερ. Η μεγάλη ποικιλία των μοντέλων, οι συνεχείς τροποποιήσεις, η εμμονή στη βέλτιστη ποιότητα και η παραγωγή του ίδιου συστήματος σε διαφορετικές τοποθεσίες διάσπαρτες ανά τη Γερμανία, εμπόδισαν την αύξηση της παραγωγής. Τελικά όταν άρχισε να αντιμετωπίζεται επιτυχώς αυτό το πρόβλημα, εξαιτίας και των συνεχών συμμαχικών βαρβαρισμών, παρουσιάστηκαν έντονες ελλείψεις σε όλους τους τομείς της παραγωγής και ο Γερμανοί βρέθηκαν και πάλι στο σημείο μηδέν.

Η ενασχόληση με τη διοικητική μέριμνα δεν θεωρείτο από τους Γερμανούς τιμητικό καθήκον. Όλοι επιθυμούσαν μάχιμη υπηρεσία και ο εφοδιασμός ήταν κάτι δευτερεύον. Επιπλέον σε κάθε Γερμανό μαχητή αντιστοιχούσαν μόνο δύο άτομα που τον υποστήριζαν από πλευράς διοικητικής μέριμνας, που ήταν η μικρότερη αναλογία μεταξύ όλων των εμπόλεμων πλευρών. Συχνή ήταν και η επιστράτευση μονάδων εφοδιασμού και διαβιβάσεων, αλλά και άλλων κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων και η μετατροπή τους σε μάχιμες. Αυτό βέβαια γινόταν χωρίς την ανάλογη εκπαίδευση δημιουργώντας ένα διττό πρόβλημα, αυτό της ύπαρξης αναξιόπιστων και ανεκπαιδευτων τμημάτων αλλά και της αποψίλωσης της διοικητικής μέριμνας των μαχητών.

Οι Σοβιετικοί συνέχισαν την παράδοση της άμεσης προσέγγισης κατά τη διεξαγωγή της μάχης στο Βερολίνο³²³. Στηριζόμενοι στη ξεκάθαρα υπέρτερη στρατιωτική τους ισχύ, συνέχισαν να εφαρμόζουν τον πόλεμο "φθοράς". Επιτέθηκαν κατά μέτωπο στις γερμανικές δυνάμεις στον ποταμό Όντερ, εκμεταλλευόμενοι το συντριπτικό αριθμητικό τους πλεονέκτημα, τόσο σε στρατιωτικό προσωπικό όσο και σε εφόδια και υλικά. Η νίκη τους ήταν βέβαιη απέναντι σε έναν αδύναμο και ήδη εξαντλημένο αντίπαλο αλλά είχαν δυσανάλογα υψηλό κόστος σε απώλειες προσωπικού και υλικών μέσων, γεγονός που όμως άφηνε παγερά αδιάφορη την ηγεσία τους. Ωστόσο τα πρώτα σημάδια της νίκης ήρθαν από τις δυνάμεις που ενεργούσαν στα πλευρά της κύριας γερμανικής αμυντικής τοποθεσίας, επιβεβαιώνοντας την επιτυχία της έμμεσης προσέγγισης.

Τα δομικά προβλήματα του γερμανικού στρατού κατά τις τελευταίες μέρες του, ήταν πολύ έντονα. Το πρόβλημα επάνδρωσης και η αδυναμία αναπλήρωσης των απωλειών και εύρεσης εφεδρειών οδήγησε στην επιστράτευση εφεδρων μεγάλης

³²³ Κολλιόπουλος, Κ. (2008). *Η Στρατηγική Σκέψη*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 155-162.

ηλικίας αλλά ακόμα και παιδιών. Η χαμηλή μηχανοκίνηση του γερμανικού στρατού, μαζί με την έλλειψη καυσίμων τον ανάγκασε να είναι στατικός παρατηρητής των ελιγμών των Σοβιετικών, μια βαθιά ειρωνεία αν αναλογιστεί κανείς πως ξεκίνησε η γερμανική επίθεσή στα ανατολικά. Η αδυναμία να μεταφέρουν έγκαιρα και στο κατάλληλο σημείο, τα όσα ήταν απαραίτητα για την επιτυχή διεξαγωγή μιας επιχείρησης, οδηγούσε σε καθυστερήσεις τόσο στο σχεδιασμό όσο και στην εκτέλεση κάθε εγχειρήματός τους, καταδικάζοντας το έτσι εξ' αρχής στην αποτυχία. Επίσης η έλλειψη οπλισμού και πυρομαχικών, έκανε αδύνατη την υποστήριξη από την αεροπορία, αλλά κυρίως από το πυροβολικό που η συνδρομή του θα ήταν καταλυτική στη διεξαγωγή των επιχειρήσεων.

Η προβληματική διοίκηση και ο έλεγχος, σε συνδυασμό με το ρυθμό εργασίας του Χίτλερ, ήταν οι αιτίες που δεν μπόρεσαν οι Γερμανοί να αξιοποιήσουν ούτε και τις μικρές δυνατότητες των λιγοστών διατιθέμενων δυνάμεων τους. Διαταγές εκδίδονταν μετά την παρέλευση ωρών, για τακτικές καταστάσεις που πλέον δεν υφίσταντο, φτάνοντας στους τελικούς αποδέκτες τη στιγμή που, στερημένοι από κάθε δυνατότητα πρωτοβουλίας, έπρεπε να αντιμετωπίσουν κάτι διαφορετικό. Επιπλέον, η έλλειψη συντονισμένης διοίκησης και των τριών κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων, τους στέρησε τη συγχρονισμένη διάθεση πόρων για τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων³²⁴.

Το μικρό βάθος της αμυντικής τοποθεσίας πολλαπλασίασε τα πλεονεκτήματα των Σοβιετικών αλλά και τα μειονεκτήματα των Γερμανών. Οι Σοβιετικοί μπόρεσαν έγκαιρα να προετοιμαστούν από πλευράς διοικητικής μέριμνας και μεταφοράς δυνάμεων και να διεξάγουν με επιτυχία την επίθεση αποφεύγοντας λάθη του πρόσφατου παρελθόντος. Οι κινήσεις τους απαιτούσαν λιγότερο συντονισμό και παύσεις για ανεφοδιασμό. Αντίθετα οι Γερμανοί δεν είχαν ούτε τον απαραίτητο χώρο αλλά και ούτε και το χρόνο για να αμυνθούν και να αντιδράσουν στις ενέργειες των αντιπάλων τους.

Κατά το σχεδιασμό και τη διεξαγωγή της επιχείρησης εναντίον του Βερολίνου, τηρήθηκαν από τους Σοβιετικούς, οι περισσότερες αρχές του πολέμου³²⁵. Αρχικά είχαν ξεκάθαρα ορίσει το Βερολίνο, ως τον πρωτεύοντα πολιτικό και αντικειμενικό τους σκοπό. Αυτό συνέβαλε στον αντίστοιχο ορισμό του ως

³²⁴ Overy, R. (1995). *Why The Allies Won*. London: WW Norton & Company, σελ.281.

³²⁵ Κολλιόπουλος, Κ. (2008). *Η Στρατηγική Σκέψη*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 27-30.

επιχειρησιακού αντικειμενικού σκοπού και στην εστίαση της διάθεσης όλων των ένοπλων δυνάμεων και μέσων για την επίτευξή του.

Ο ορισμός του ξεκάθਾਰου πολιτικού και αντικειμενικού σκοπού οδήγησε τους Σοβιετικούς στην απαραίτητη συγκέντρωση των απαιτούμενων δυνάμεων τους στην περιοχή που θα είχε την πρωτοκαθεδρία στις στρατιωτικές τους επιχειρήσεις. Έτσι ώστε, να επιτευχθεί η απαραίτητη υπεροχή στο κρίσιμο σημείο, την κατάλληλη στιγμή και να νικηθεί κατά κράτος ο αντίπαλος.

Αντίθετα ο Χίτλερ δεν μπόρεσε να διακρίνει έγκαιρα τη σημασία του Βερολίνου στη διεξαγωγή του πολέμου. Διέθεσε σημαντικές, μη αναπληρώσιμες μηχανοκίνητες και τεθωρακισμένες δυνάμεις, για τη προστασία δευτερεύουσας σημασίας περιοχών. Έτσι βρέθηκε στο τέλος αποκομμένος, χωρίς διαθέσιμες δυνάμεις, ενώ παραδόξως είχε ακόμα στη διοίκησή του εκατομμύρια στρατιώτες.

Όμως, σωστά επέλεξε να παραμείνει και να αγωνιστεί και δεν επέλεξε τη φυγή στα νότια, απ' όπου υποτίθεται ότι θα συνέχιζε τον αγώνα. Το ορθά είχε πράξει και ο Στάλιν κατά την πολιορκία της Μόσχας. Η απόφαση αυτή, που μπορεί να ήταν το αποτέλεσμα του συνεχούς ανταγωνισμού μεταξύ τους, αποδεικνύεται μέσα από τις προσπάθειες των διαδόχων του για ανάληψη της εξουσίας, ότι ήταν η ορθότερη αφού του επέτρεψε, μέχρι την αυτοκτονία του, να ελέγχει το καθεστώς του.

Η οικονομία δυνάμεων δεν επιτεύχθηκε και από την πλευρά των Σοβιετικών. Δυνάμεις που θα μπορούσαν να είχαν χρησιμοποιήσει αποτελεσματικότερα στα πλευρά της διάταξης των Γερμανών, διατάχθηκαν να ενεργήσουν στο κέντρο, σε στενό μέτωπο και σε έδαφος που δεν δυσχέρανε τη κίνηση τους. Αυτό δεν επέτρεψε την ευχερή ανάπτυξή τους, κατά τη λανθασμένη κατά μέτωπο επίθεση, προκαλώντας έτσι περαιτέρω προβλήματα συμφόρησης και συντονισμού.

Ο επιτυχής ελιγμός προήλθε ως αποτέλεσμα της ευνοϊκής εξέλιξης των επιχειρήσεων στους πλευρικούς τομείς, σε αντίθεση με το σχεδιασμό που προέβλεπε ότι το αποφασιστικό αποτέλεσμα θα επιτυγχάνονταν στο κέντρο. Η μετακίνηση δυνάμεων που λανθασμένα είχαν τοποθετήσει στο κέντρο, για να εκμεταλλευτούν την επιτυχία στα πλευρά, ευτυχώς εγκαταλείφτηκε, γιατί θα προκαλούσε επιπλέον προβλήματα. Έτσι η ευνοϊκή εξέλιξη των επιχειρήσεων στα πλευρά, υποβοήθησε εντέλει τη λανθασμένη ενέργεια στο κέντρο.

Κατά την έναρξη της επιχείρησης επίθεσης στον ποταμό Όντερ, δεν τηρήθηκε η ασφάλεια, με αποτέλεσμα οι Γερμανοί να γνωρίζουν, παρά την αποτυχημένη

προσπάθεια παραπλάνησης τους, πότε και που θα εκδηλωθεί η επίθεση και να λάβουν μέτρα, αποσύροντας έγκαιρα τις δυνάμεις τους από την πρώτη γραμμή. Οι Γερμανοί δεν αιφνιδιάστηκαν αφού ανέμεναν τη σοβιετική επίθεση και κατόρθωσαν τις πρώτες κρίσιμες ώρες της επιχείρησης, να διασώσουν ορισμένα στρατεύματα τους. Όμως, η αναλογία δυνάμεων ήταν τόσο δυσανάλογη και υπέρ των Σοβιετικών που εν τέλει, δεν μπόρεσαν να εκμεταλλευτούν αυτό το πλεονέκτημα.

Κατά τη μάχη στο Βερολίνο, η κατάσταση αντιστράφηκε. Αν και οι Γερμανοί είχαν δαπανήσει πολλά στην κατασκευή ενός ασφαλούς καταφυγίου για τον Χίτλερ, υστερούσαν κατά πολύ σε εξοπλισμό του ως προς τις διαβιβάσεις. Δεν μερίμνησαν για τη δημιουργία ενός δικτύου πληροφοριών, που θα μπορούσε να τους παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για θέσεις και κινήσεις του εχθρού. Αρκέστηκαν αναγκαστικά μόνο σε τυχαίες τηλεφωνικές πληροφορίες, από κλήσεις που έκαναν τυχαία σε πολίτες τους, στα περίχωρα της πόλης.

Οι Σοβιετικοί, κατά την επίθεση στο Βερολίνο, κατόρθωσαν να κινητοποιήσουν τους κατεκτημένους πληθυσμούς χρησιμοποιήσαν υπέρ τους Γερμανούς άμαχους και αιχμαλώτους. Μετά από καθοδήγηση στέλνονταν μόνοι τους στην πόλη, τόσο για να επηρεάσουν ψυχολογικά τους αμυνομένους, ζητώντας του να παραδοθούν, όσο και για να συλλέξουν χρήσιμες πληροφορίες ώστε να περιοριστεί κατά το δυνατό το ρίσκο της σοβιετικής επίθεσης. Το γεγονός αυτό φανέρωνε το βαθμό φθοράς του ναζιστικού καθεστώτος και των μηχανισμών του εκείνη τη χρονική περίοδο, καθώς παρά το ότι, αν και τα άτομα αυτά ξεχώριζαν από τις καθарές και περιποιημένες στολές τους και επομένως η αναγνώρισή τους ήταν εύκολη υπόθεση, το στοιχείο αυτό δεν τους απέτρεψε από να εκπληρώνουν επιτυχώς την εκάστοτε αποστολή τους και να δημιουργούν επιπρόσθετα ρήγματα στο ηθικό των αμυνομένων.

Παρά το γεγονός ότι, οι Γερμανοί έβλεπαν να πλησιάζουν οι Σοβιετικοί, ελάχιστες ενέργειες έκαναν για να προετοιμαστούν. Βάσισαν την άμυνα της πόλης κυρίως στην κατεδάφιση των όποιων προσβάσεων στους γύρω ποταμούς και στα κανάλια και ελάχιστα έκαναν για την περαιτέρω προστασία της. Μάλιστα, δεν είναι τυχαίο που οι Σοβιετικοί εντυπωσιάστηκαν από τη χαμηλή οχύρωση της πόλης που συνάντησαν.

Κάθε άλλο παρά υψηλό ήταν το ηθικό, τόσο του γερμανικού στρατού όσο και των πολιτών τους. Παρακολουθούσαν το αναπόφευκτο τέλος να έρχεται, χωρίς καμία

ελπίδα σωτηρίας ή έστω βοήθειας, γνωρίζοντας το μάταιο του αγώνα και προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να επιζήσουν. Δεν υπάκουσαν στη διαταγή του Χίτλερ, σε αντίθεση με τους Σοβιετικούς στο Στάλινγκραντ, για μη υποχώρηση και άμυνα μέχρι εσχάτων.

Το Βερολίνο έγκαιρα απομονώθηκε ώστε πλέον, όχι μόνο δεν ήταν δυνατή η ενίσχυση και ο εφοδιασμός των όποιων αμυνομένων, αλλά ακόμα και η διαφυγή τους από αυτό ήταν σχεδόν αδύνατη. Έτσι όχι μόνο οι αμυνόμενοι δεν ήλπιζαν σε καμία βοήθεια αλλά και οι επιτιθέμενοι μπορούσαν να συνεχίζουν τις επιχειρήσεις ανενόχλητοι χωρίς δυσάρεστες εκπλήξεις. Σε αντίθεση με τη μεγάλη χρονική διάρκεια της μάχης του Στάλινγκραντ η περικύκλωση της πόλης του Βερολίνου και η τελική κατάληψη του, επιτεύχθηκε σε μόλις 17 ημέρες³²⁶. Οι Σοβιετικοί αν και αυτοί έκαναν λάθη στην τακτική τους, όπως για παράδειγμα η εκλογή της κύριας επίθεσης τους στα υψώματα Seelow, τον υπερβολικό βομβαρδισμό και τη συγκέντρωση υπερβολικά μεγάλου αριθμού δυνάμεων σε έδαφος που δεν διευκόλυνε την κίνηση τους, κατά τη διάρκεια της μάχης μέσα στο Βερολίνο, πολέμησαν με γνώμονα όσα είχαν αποκομίσει από την εμπειρία τους στο Στάλινγκραντ και κέρδισαν το τρόπαιο σε ελάχιστο χρόνο.

Από την πλευρά των Γερμανών, η πρόσφατη αντικατάσταση του επικεφαλής του Επιτελείου και του Διοικητή της πόλης του Βερολίνου, δεν έπαιξε κανέναν σημαντικό ρόλο διαφοροποίησης. Τις αποφάσεις τις έπαιρνε μόνο ο Χίτλερ και η επιλογή των διοικητών γινόταν με μόνο κριτήριο αυτό της άβουλης συμφωνίας με τον αρχηγό. Άλλωστε όποιος αμφισβητούσε τις διαταγές και οδηγίες του Χίτλερ, προβάλλοντας αντιρρήσεις, απομακρυνόταν από τη διοίκηση.

Το ναζιστικό καθεστώς όμως είχε φθάσει στο τέλος του. Ακόμα και αν η γερμανική διοίκηση δεν είχε διαπράξει τη σωρεία λαθών και αστοχιών που προαναφέρθηκαν, η τελική έκβαση της μάχης δεν θα μπορούσε να είναι διαφορετική. Χωρίς εφεδρείες, μηχανισμούς εκπαίδευσης και αναπλήρωσης των απωλειών, χωρίς την ύπαρξη εύρωστης βιομηχανίας, που να παράγει στρατιωτικό υλικό, χωρίς επαρκή διοικητική μέριμνα και υπό την πίεση που ασκούσαν οι Δυτικοί Σύμμαχοι από τον ποταμό Έλβα, δεν υπήρχε καμία πιθανότητα νίκης έναντι των Σοβιετικών ακόμα και αν συνέβαινε το πολυπόθητο θαύμα του Οίκου των Βραδεμβούργων. Το μόνο που ίσως θα μπορούσε να επιτευχθεί ήταν μια χρονική καθυστέρηση της καταστροφής,

³²⁶ Glantz D., & House J., (1995). *How the Red Army stopped Hitler*, χ.ε., σελ. 106.

που προκάλεσε πολύ περισσότερες ανθρώπινες και υλικές απώλειες. Σε κάθε περίπτωση όμως, το τέλος θα έβρισκε και πάλι νικημένη τη Γερμανία και σε χειρίστη κατάσταση, παρόμοια με την κατάσταση που ονειρευόταν να επιφέρει ο ίδιος ο Χίτλερ, ισοπεδώνοντας τα πάντα, προκειμένου να τιμωρήσει το γερμανικό λαό που θεωρούσε ότι τον πρόδωσε οικτρά.

Επιπρόσθετα στους Σοβιετικούς παρατηρούμε κάποιες αξιοσημείωτες συμπτώσεις. Τόσο ο Ζούκοφ όσο και ο Τσουϊκόφ είχαν την τύχη αλλά και το προνόμιο, μετά τη νίκη στο Στάλινγκραντ και από τόσες επιτυχημένες επιχειρήσεις, σε κατοικημένους και όχι μόνο, τόπους να επιτεθούν κατά του Βερολίνου. Κυρίως ο Τσουϊκόφ, αφού αρνήθηκε να παραδώσει το Στάλινγκραντ στους Γερμανούς, του δόθηκε από τον Στάλιν τελικά το προνόμιο, να είναι αυτός στον οποίο παραδόθηκε το Βερολίνο. Το γεγονός ότι, το Βερολίνο παραδόθηκε στον Στρατηγό Τσουϊκόφ που είχε ηγηθεί της υπεράσπισης του Στάλινγκραντ, είχε για τους Σοβιετικούς έναν βαθύτατο συμβολισμό³²⁷. Ήταν σαν να είχε μεριμνήσει η ίδια η Ιστορία και να είχε κάνει ότι ήταν δυνατό, για να πάρουν οι Σοβιετικοί την εκδίκηση τους.

Εν κατακλείδι, η όλη υψηλή στρατηγική του Χίτλερ, όχι μόνο δεν είχε αντοχή σε σφάλματα, αλλά ήταν όλη κατ' ουσία ένα σφάλμα αφού, με τους χειρισμούς του, στέρησε από τους Γερμανούς κάθε δυνατότητα επιτυχούς αντίστασης.

³²⁷ Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβοστη, σελ. 525.

Κεφάλαιο Τρίτο

Κριτική σύγκριση Μάχης του Στάλινγκραντ έναντι Μάχης του Βερολίνου

«Όποιος επιθυμεί να κυριαρχήσει στην τέχνη του Πολέμου,

πρέπει να τη μελετά συνεχώς»

Frederick II

Οι δύο μάχες, στο Στάλινγκραντ και στο Βερολίνο, υπήρξαν από τις κρισιμότερες μάχες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, που διεξήχθησαν εντός αστικού ιστού πόλεως, ήταν άκρως αιματηρές για τους αντιπάλους και που αμφότερες ανέδειξαν ως νικητές τους Σοβιετικούς. Το επίγραμμα τους είναι ότι, η μάχη στο Στάλινγκραντ με την έκβαση της, προσδιόρισε καθοριστικά την εντέλει κατάληξη του πολέμου, γέρνοντας αποφασιστικά τη ζυγαριά του πολέμου κατά της Γερμανίας, ενώ, η μάχη του Βερολίνου σήμανε το τέλος του πολέμου και την τελειωτική συντριβή του Γ΄ Ράιχ. Στις μάχες αυτές, οι συγκρουόμενες πλευρές κατ' ουσία δεν ήταν απλά εισβολείς ενάντια υπερασπιστών μιας πόλης. Στην πραγματικότητα συγκρούστηκαν δύο ολόκληροι κόσμοι, δύο εντελώς διαφορετικά καθεστώτα, ο κομμουνισμός και ο ναζισμός, δύο αυταρχικά καθεστώτα, που είχαν όμως ετερόκλητους τρόπους θέασης και ερμηνείας των καταστάσεων. Η παράλληλη ανάλυση και η σύγκριση των δύο αυτών μαχών, μας οδηγεί σε χρήσιμα συμπεράσματα.

Στο Στάλινγκραντ και οι δύο αντίπαλοι κινητοποίησαν την τριάδα του Κλάουζεβιτς (λαός- στρατός - κυβέρνηση). Ο Χίτλερ πέτυχε εξ αρχής την κινητοποίηση αυτή, πείθοντας τόσο την ηγεσία του όσο και το λαό του, ότι αποτελούσαν μια υπερδύναμη. Υποβοηθούμενος από τη φήμη της ανίκητης πολεμικής μηχανής που συνόδευε μέχρι τότε τις δυνάμεις του, έπεισε το στρατό και το λαό του να κινηθούν επεκτατικά προς τα ανατολικά. Ωστόσο ο Στάλιν, καθυστέρησε αρχικά να κινητοποιήσει την τριάδα του Κλάουζεβιτς. Ο στρατός και ο λαός της ΕΣΣΔ, αρχικά παρακολουθούσε φοβισμένος τη γερμανική προέλαση και η κομματική ηγεσία αδυνατούσε να τους δραστηριοποιήσει. Τα κομμουνιστικά ιδεώδη δεν αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης και η Σοβιετική ηγεσία αναγκάστηκε να καταφύγει σε έσχατες λύσεις όπως: να παρακάμψει τις κομματικές δυσκαμψίες, να επιτρέψει την

αναβίωση των καταπιγμένων έως τότε τσαρικών προτύπων, της θρησκείας και της Ορθόδοξης Εκκλησίας αλλά και να θρέψει το υπέρτατο μίσος του λαού κατά των εισβολέων. Εντέλει, αν και καθυστερημένα και κατόπιν υπερπροσπάθειας, ο Στάλιν κατόρθωσε να κινητοποιήσει και αυτός την τριάδα του Κλάουζεβιτς, μάλιστα στο τέλος πιο δυναμικά από τους Γερμανούς, οι οποίοι άρχισαν να χάνουν τη πίστη τους στο σκοπό απέναντι στην ατσάλινη θέληση των Σοβιετικών, στοιχείο που επέτρεψε εντέλει στον Στάλιν να νικήσει.

Στο Βερολίνο, οι Σοβιετικοί, κινητοποίησαν την τριάδα του Κλάουζεβιτς. Λαός, στρατός και ηγεσία, εργάστηκαν ενιαία και αρμονικά για τη νίκη και ανταπεξήλθαν των όποιων λαθών έγιναν. Κύρια κινητήρια δύναμη της εγρήγορσης τους ήταν η βαθιά γνώση ότι η νίκη πλησιάζει και μαζί της θα ερχόταν και το τέλος του πολέμου, στο οποίο όλοι ήθελαν να είναι τιμημένοι μαχητές – ήρωες της Σοβιετικής Ένωσης. Η εχθρότητα των Σοβιετικών έναντι των Γερμανών ήταν έντονη, πήγαζε και από την αιματηρή μάχη στο Στάλινγκραντ, των τόσων χρόνων πολέμου και εκφράστηκε μέσω των αισχρών εγκληματικών πράξεων κατά των νικημένων, αμάχων και αιχμαλώτων, για τις οποίες η Σοβιετική ηγεσία τουλάχιστον επιδεικτικά, αδιαφόρησε. Ο γερμανικός λαός και στρατός έτρεφαν και αυτοί βαθύ μίσος για τους Σοβιετικούς, τους οποίους εξακολουθούσαν να υποτιμούν συνολικά σαν λαό αλλά πλέον, ήταν ανήμποροι να αντιδράσουν. Η ναζιστική ηγεσία είχε αποτραβηχτεί και απομονωθεί, ματαιοδοξούσε και προσπαθούσε με βίαιες και σπασμωδικές ενέργειες να εκβιάσει την κινητοποίηση, αλλά το μόνο που πετύχαινε ήταν ανώφελους τελικά θανάτους. Η διάλυση της τριάδας του Κλάουζεβιτς ήταν για τους Γερμανούς εμφανής και είχε για αυτούς καταστροφικά αποτελέσματα όχι μόνο, για την κατάληξη της μάχης στο Βερολίνο αλλά και για τον πληθυσμό τους που αποδεκατίστηκε μάταια.

Το καλοκαίρι του 1942, από τη μία πλευρά δημιουργήθηκε ένας συνασπισμός κρατών που φαινομενικά μοιράζονταν τα ίδια ιδεώδη και είχαν την ίδια αντίληψη για τη δημιουργία του νέου κόσμου. Οι Γερμανοί και σύμμαχοι τους, συγκροτούσαν μια αξιόλογη ομάδα κρατών που όμως, τόσο η ποιότητα τους, η ενότητα τους, όσο και οι μεταξύ τους διαφορές, αποδείχθηκαν σημαντικά προβλήματα. Δεν έδωσαν στους Γερμανούς σημαντική βοήθεια, πλην των ρουμανικών πετρελαίων, αποδείχθηκαν ασταθείς και τους εγκατέλειψαν με την εμφάνιση των πρώτων προβλημάτων. Από την άλλη πλευρά οι Σοβιετικοί ήρθαν αντιμέτωποι, με τους πρώην συμμάχους τους, παρά τις όσες προειδοποιήσεις είχαν δεχθεί. Οι Δυτικοί Σύμμαχοι έστεκαν αρχικά

αποστασιοποιημένοι και καχύποπτοι, καθώς θεωρούσαν ότι η αναμέτρησή Σοβιετικών - Γερμανών, θα κατέβαλαν και τους δύο, που θα ήταν για αυτούς κέρδος. Δεν βοήθησαν στρατιωτικά, με τη δημιουργία ενός δευτέρου μετώπου στα δυτικά, αν και μέσω προπαγάνδας, είχαν πείσει τον Χίτλερ να κρατά εκεί, δεσμευμένες αρκετές δυνάμεις, που θα έγερναν την πλάστιγγα υπέρ των Γερμανών εάν τις είχαν χρησιμοποιήσει στο Ανατολικό Μέτωπο. Βοήθησαν όμως πλουσιοπάροχα παρέχοντας υλικά και εφόδια που έσωσαν τους Σοβιετικούς και τους βοήθησαν να ανακάμψουν.

Την άνοιξη του 1945, με ορατό το τέλος του ναζισμού, οι Γερμανοί βρέθηκαν μόνοι χωρίς την υποστήριξη των συμμάχων τους. Όλοι τους, εκτός από τη μακρινή Ιαπωνία, όχι μόνο τους εγκατέλειψαν, αλλά και οι νέες ηγεσίες τους, τους κήρυξαν τον πόλεμο. Η τελευταία πιστή σύμμαχος, η Ιαπωνία, μόνο πλεονεκτήματα δεν μπορεί να επικαλεστεί κανείς ότι τους προσέφερε, αφού ήταν απασχολημένη στο δικό της μάταιο πόλεμο στον Ειρηνικό. Ήταν λοιπόν μια ετεροβαρής σχέση που ωφελούσε μόνο τα αδύναμα μέλη της, τους συμμάχους της Γερμανίας, που όταν αντιλήφθηκαν το μάταιο και την υπεροχή των αντιπάλων με μεγάλη ευκολία μεταπήδησαν στο αντίπαλο στρατόπεδο. Πιστοί έμειναν μόνο λίγοι ξένοι ιδεολόγοι που μη έχοντας που να πάνε, εν μέσω ενός απειλητικού κόσμου, έδωσαν την ύστατη μάχη. Οι αυριανοί νικητές παρά τις αντιθέσεις τους, τήρησαν τη δέσμευσή τους για την ολοκληρωτική νίκη κατά του ναζισμού. Παρά τις διαφορές τους, κράτησαν ενιαία γραμμή μέχρι το τέλος. Όμως είχαν και αυτοί προβλήματα που, λόγω της ευνοϊκής εξέλιξης του πολέμου, δεν εντάθηκαν. Οι Δυτικοί Σύμμαχοι αντιμετώπιζαν τη διαφορετική θεώρηση της κατάστασης μεταξύ κυρίως της οπτικής Αμερικανών και Βρετανών. Ενώ οι Σοβιετικοί αντιμετώπιζαν τη δυσπιστία των λαών που περιήλθαν στη σφαίρα επιρροής τους, ιδίως των Πολωνών, σε σχέση με την αφοσίωσή τους, στο κομμουνιστικό ιδεώδες. Στο τέλος όμως η ρήξη ανάμεσα σε Δυτικούς Συμμάχους και Σοβιετικούς ήταν αναπόφευκτη.

Στο Στάλινγκραντ, αν και αρχικά οι Σοβιετικοί παρατηρούσαν έκπληκτοι τη γερμανική ταχύτατη εισβολή, κατόρθωσαν να προφυλάξουν βιομηχανικές μονάδες τους που σύντομα μετέφεραν σε ασφαλείς περιοχές. Με μεθοδικότητα πέτυχαν να κινητοποιήσουν τη βιομηχανία τους για να αντιμετωπίσουν έναν ολοκληρωτικό πόλεμο, εφαρμόζοντας τη μαζική παραγωγή προϊόντων. Απορρόφησαν γρήγορα την εμπειρία της μάχης και τη μετέτρεψαν σε γνώση που τους οδήγησε στο να

προσαρμοστούν στις έκτακτες συνθήκες του αγώνα. Υπερκέρασαν τους Γερμανούς σε όλους τους τομείς παραγωγής πολύτιμου στρατιωτικού υλικού, καταδεικνύοντας πειθαρχία αλλά και τις τεράστιες δυνατότητες παραγωγής και ανθρωπίνου δυναμικού που είχαν την χρονική εκείνη περίοδο. Οι αξίες τους διευρύνθηκαν και αισθάνονταν πολίτες μιας χώρας που πολεμούσαν, άλλοι με τα όπλα και άλλοι με τη δουλειά τους, όχι υπέρ ενός καθεστώτος ή ενός μεμονωμένου ηγέτη, αλλά μάχονταν πολύ απλά «*υπέρ βωμών και εστιών*», για να αποτινάξουν το τυραννικό ναζιστικό καθεστώς που απειλούσε να τους υποδουλώσει και να τους εξαφανίσει. Οι Γερμανοί, δεν μετέβαλαν τα πρότυπα παραγωγής τους και παρέμειναν να εμμένουν σε βιομηχανική παραγωγή που αρκούσε μόνο για τη διεξαγωγή ενός σύντομου πόλεμου. Αυτό έμελε να παίζει καθοριστικό ρόλο για αυτούς. Δεν διέκριναν την παγίδα που τους είχαν στήσει οι Σοβιετικοί, παρασύροντας τους σιγά – σιγά, σε μια μάχη τριβής και φθοράς. Άργησαν να κινητοποιηθούν βιομηχανικά με αποτέλεσμα να παρουσιαστούν ελλείψεις σε υλικά, εφόδια και προσωπικό που τους κόστισε τη μάχη.

Στο Βερολίνο, οι Σοβιετικοί βασισμένοι στην εμπειρία τους από το Στάλινγκραντ, είχαν σε πλήρη εγρήγορση τη βιομηχανία τους, γιατί γνώριζαν ότι η εισβολή τους σε εχθρικό έδαφος, απαιτούσε ικανή επάρκεια σε όλους τους τομείς. Έτσι, στα μετόπισθεν τα εργοστάσια τους οι εργάτες δούλευαν πυρετωδώς και τους διέθεταν πληθώρα υλικών και εφοδίων, ενώ αντιμετώπισαν μόνο κάποιες, σχετικά μικρές, δυσκολίες, κατά την έγκαιρη μεταφορά τους στο κατάλληλο σημείο του μετώπου. Από την άλλη πλευρά, η γερμανική ηγεσία εθελουφλούσε. Ο Χίτλερ, ποτέ δεν θέλησε πραγματικά να ενεργοποιήσει βιομηχανικά τη χώρα του, αρνήθηκε να εκμεταλλευτεί τους κατεκτημένους λαούς ώστε να τους ενσωματώσει στην παραγωγή που θα τον οδηγούσε σε ένα πιο διευρυμένο, ενωμένο κόσμο του Άξονα, που θα εκτείνονταν στην κατεκτημένη δυτική Ευρώπη, ώστε να ενισχυόταν με την ανάπτυξη της παραγωγής. Στο τέλος μάλιστα, αρνιόταν να δεχθεί ότι το καθεστώς του, κατέρρεε από βιομηχανικής άποψης. Αποτέλεσμα ήταν οι όποιες πολεμικές επιχειρήσεις του για την υπεράσπιση της πρωτεύουσας του, να είναι εξαρχής καταδικασμένες αφού, για παράδειγμα, είχε παραγωγή όπλων αλλά δεν είχε πόρους για να κατασκευάσει τα αντίστοιχα απαιτούμενα πολεμοφόδια αλλά και δεν μπορούσε να τα μεταφέρει στο σημείο που τα χρειαζόνταν.

Το Στάλινγκραντ στοχοποιήθηκε άσκοπα από τον Χίτλερ, καθώς η κατάληψη της πόλης αυτής, δεν θα ήταν άστοχο να υποστηρίξει κανείς ότι, δεν θα του παρείχε

κανένα ουσιαστικό πλεονέκτημα. Αυτό συνέβη γιατί, ο Χίτλερ δεν είχε με σαφήνεια καθορίσει τις επιδιώξεις του. Μάλιστα, το όλο εγχείρημα του, της γρήγορης γερμανικής προέλασης στην ενδοχώρα της Ρωσίας, δεν ήταν τίποτε άλλο από ένα μπερδεμένο σκηνικό πολιτικών, αντικειμενικών στόχων, που δεν διέπονταν από ένα γενικότερο στρατιωτικό σχεδιασμό προς υλοποίηση. Επίσης οι Γερμανοί υπέπεσαν, στο λάθος της μη τήρησης βασικών αρχών του πολέμου. Ο μη ξεκάθαρος πολιτικός αντικειμενικός σκοπός, οδήγησε τον Χίτλερ και στο μη ορισμό και αντίστοιχου επιχειρησιακού αντικειμενικού σκοπού που απορρέει από τον πρώτο. Αποτέλεσμα ήταν, ο μη καθορισμός της περιοχής των πετρελαιοπηγών στον Καύκασο, ως εκείνης που θα έπρεπε να είχε την πρωτοκαθεδρία στις πολεμικές επιχειρήσεις τους, ώστε να συγκεντρώσουν στο σημείο εκείνο οι απαραίτητες δυνάμεις. Δεν επιτεύχθηκε η οικονομία πόρων και δυνάμεων που άσκοπα μετακινούνταν κατευθυνόμενες σε πολλαπλούς και αντικρουόμενους ΑΝΣΚ, που σύντομα καταρρίπτονταν για να αντικατασταθούν από άλλους, σπαταλώντας περιττό χρόνο και χωρίς να επιτυγχάνεται εντέλει κανένας. Από την άλλη πλευρά οι Σοβιετικοί, είχαν ξεκάθαρο στόχο, αυτόν της ευρείας αντεπίθεσης και της αντίδρασης στους Γερμανούς, έναντι οποιουδήποτε τιμήματος και κόστους που θα έπρεπε να πληρώσουν. Ο ξεκάθαρος αυτός σκοπός, όρισε και τον αντίστοιχο επιχειρησιακό, αντικειμενικό σκοπό και έκανε τους Σοβιετικούς να χαρακτηρίσουν το Στάλινγκραντ, ως την κρίσιμη περιοχή, προς την οποία κατεύθυναν τους πόρους και τις δυνάμεις τους. Παράλληλα, όλοι στα μετόπισθεν της χώρας, εργάζονταν πυρετωδώς για τη στήριξη αυτού του σκοπού.

Ο Στάλιν είχε ξεκάθαρους πολιτικούς αντικειμενικούς σκοπούς και στη μάχη στο Βερολίνο. Είχε ξεκαθαρίσει τι επιδίωκε, ήθελε να κάνει δική του την πρωτεύουσα του Γ΄ Ράιχ. Ο σαφής ορισμός του Βερολίνου ως πολιτικού αντικειμενικού σκοπού, συνέβαλε στον αντίστοιχο ορισμό του ως επιχειρησιακού αντικειμενικού σκοπού. Πλέον η πόλη ήταν η κρίσιμη περιοχή και για την κατάληψή της, διατέθηκαν όλοι οι πόροι και οι δυνάμεις. Οι λόγοι από τους οποίους πήγαζε αυτή η επιθυμία κατάληψης του Βερολίνου ήταν πολλοί, άλλοι είχαν τις ρίζες τους σε βαθύτερους συμβολισμούς και άλλοι είχαν τη βάση τους σε πραγματικές υλικές ανάγκες του σοβιετικού καθεστώτος. Επίσης η πόλη αυτή αποτελούσε το κέντρο της διοίκησης και ελέγχου του Γ΄ Ράιχ, που μαζί με τον αποκεφαλισμό του καθεστώτος θα οδηγούσε στην οριστική διάλυσή του. Ο Στάλιν, είχε σχεδιάσει με ακρίβεια τον τρόπο με τον οποίο θα κατόρθωνε την πτώση του Βερολίνου και δεν δίστασε ούτε

στιγμή και για κανέναν λόγο. Χρησιμοποίησε ως πόνια τους στρατηγούς του, τους έδωσε άπλετη τροφή στον υπέρμετρο εγωισμό τους ενισχύοντας έτσι, το μεταξύ τους μανιασμένο ανταγωνισμό, αδιαφορώντας για τις ανθρώπινες ζωές των στρατιωτών που θα χάνονταν. Έφτασε ακόμη και να παραπλανήσει τους δυτικούς συμμάχους του, ως προς τις πραγματικές του προθέσεις. Οι Γερμανοί, από την άλλη ήταν χαμένοι σε άλλες σκέψεις και αδιαφορούσαν για τον ορισμό στόχων. Κάποιοι από την ανώτερη στρατιωτική ηγεσία διακατέχονταν από ανούσια φιλοδοξία, επιδιώκοντας τίτλους και εξουσίες μέχρι και την τελευταία στιγμή της οριστικής συντριβής. Ο περισσότεροι όμως διακατέχονταν από το αίσθημα της ανάγκης για επιβίωση. Το σίγουρο ήταν ότι κανείς Γερμανός, στην τραγική κατάσταση που είχαν περιέλθει, δεν επιθυμούσε και δεν ήταν καν σε θέση, να ξεκαθαρίσει αντικειμενικούς στόχους αλλά ούτε και να σχεδιάσει τα πλαίσια υλοποίησης τους.

Ο Χίτλερ εμπλέκονταν σε όλα τα επίπεδα της διοίκησης του Στρατού του και δεν εμπιστευόταν στο παραμικρό τη στρατιωτική του ηγεσία. Είχε συγκεντρώσει πάνω του όλες τις εξουσίες, μη αναθέτοντας αρμοδιότητες στους υφισταμένους του, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να αντεπεξέλθει στα καθήκοντά του. Ταυτόχρονα παραμελούσε το ναυτικό και την αεροπορία, που αν και είχαν περισσότερη ελευθερία, δεν συντονίζονταν μεταξύ τους για την επίτευξη των κοινών στόχων. Κανένας άλλος δεν είχε δίκιο πέραν αυτού και παραγκώνιζε όποιον τολμούσε να εκφράσει την οποιαδήποτε διαφωνία. Στο τέλος, απόμεινε μόνος, περικυκλωμένους από κόλακες ή από σιωπηλούς, τυχοδιώκτες αξιωματικούς, που εποφθαλμιούσαν ανώφελες τιμές και εξουσίες. Ο ρυθμός διοίκησης και λήψης διαταγών είχε προσαρμοστεί πάνω του, καθιστώντας ακόμα και τις διαταγές του κατ' ουσία άκυρες αφού έφταναν στους αποδέκτες πολύ καθυστερημένα, όταν πια η τακτική κατάσταση είχε αλλάξει.

Ο Στάλιν, από την άλλη πλευρά αρχικά, παρασυρμένος και αυτός από τον εγωισμό του, ακολούθησε αρχικά την ίδια τακτική ατομικής διοίκησης, όπως και ο Χίτλερ. Γρήγορα όμως εκτίμησε ορθά την όλη κατάσταση, έμαθε από τα λάθη του, συνειδητοποίησε τις ειδικευμένες στρατιωτικές γνώσεις που απαιτούσε η κατάσταση, αναθεώρησε τη λάθος στάση του και αποστασιοποιήθηκε από τη στρατιωτική διοίκηση. Στη συνέχεια επέβαλε στο κομμουνιστικό κόμμα να απομακρυνθεί και αυτό με τη σειρά του από το στρατό. Εμπιστεύτηκε την κρίση των στρατηγών του, τους οποίους άκουγε, θέλοντας όμως η τελική απόφαση να θεωρείται ότι προήλθε

από δική του ιδέα. Ενίσχυε τον ανταγωνισμό μεταξύ τους, ανέθεσε αρμοδιότητες στους υφισταμένους του έχοντας μόνο τη γενική εποπτεία και στο τέλος αναδείχθηκε νικητής.

Αν συγκρίνει κανείς, τους δύο ηγέτες, Χίτλερ και Στάλιν, βάσει της διεξαγωγής και των δύο αυτών μαχών, αναμφίβολα θα καταλήξει εύκολα στο συμπέρασμα ότι, αυτοί οι δύο είχαν πολλά κοινά μεταξύ τους. Ο ένας παρακολουθούσε και αντέγραφε τον άλλο ενώ και οι δύο αποφάσισαν να μείνουν και να αγωνιστούν μέχρι τέλους στην πρωτεύουσα τους. Ο Στάλιν, αν και ξεκίνησε από μειονεκτικότερη θέση, βελτιώθηκε και διασώθηκε ελάχιστα πριν το χείλος της καταστροφής. Αντίθετα ο Χίτλερ, ξεκινώντας από πλεονεκτικότερη θέση, υπέπεσε σε συνεχή σφάλματα, δεν αξιοποίησε το προσωπικό του και τα άφθονα μέσα που είχε αρχικά και απέτυχε. Ο Στάλιν και στις δύο περιπτώσεις αποδείχθηκε ένας ισχυρός αντίπαλος, ένας προικισμένος και αποφασιστικός ηγέτης, που δεν έβαζε τίποτε πάνω από την τελική νίκη.

Τελικά το οικοδόμημα του ναζισμού αποδείχθηκε σαθρό. Παρόλο που όλοι έβλεπαν το τέλος να πλησιάζει, καμία ενέργεια αλλαγής πολιτικής ή και αρχηγού δεν έγινε γιατί απλά θα επιδείνωνε την κατάσταση. Μετά το θάνατο του αρχηγού του και λόγω των αντιδικιών μεταξύ των διαδόχων του, δεν μπόρεσε να επιβιώσει. Αντίθετα ο μπολσεβικισμός, κάτω από τη στιβαρή ηγεσία του Στάλιν επιβίωσε, νίκησε και θα έπαιζε σημαντικό ρόλο στο μεταπολεμικό κόσμο. Επιπλέον οι πρώην "υπάνθρωποι", θα αποδεικνύονταν οι νέοι καθοδηγητές αρκετών Γερμανών, που θα τους κατηχούσαν στην ιδεολογία του κομμουνισμού, της οποίας αρκετά πρώην σημαίνοντα στελέχη του ναζισμού θα ήταν οι νέοι κήρυκες.

Δεν δόθηκε από τους Γερμανούς η απαραίτητη σημασία και προτεραιότητα, τόσο στη εκμοντερνισμό της βιομηχανικής παραγωγής όσο και στη διοικητική μέριμνα γενικότερα. Παρά τις προσπάθειες, δεν κατέστη δυνατή η τυποποιημένη μαζική παραγωγή των άκρως απαραίτητων πολεμικών ειδών και μέσα από παλινωδίες και αντικρουόμενες αντιλήψεις όταν έφτασε σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο ανεστάλη πάλι λόγω των μαζικών βομβαρδισμών των Δυτικών Συμμάχων. Αλλά και γενικότερα η ενασχόληση με τη διοικητική μέριμνα ήταν ένα μη επιθυμητό και δευτερεύον καθήκον, στο οποίο δεν δινόταν ισάξια σημασία με τη μάχιμη υπηρεσία. Ακόμη και ο αριθμός των απασχολούμενων με αυτή, σε σχέση με τους μάχιμους ήταν μόνο δύο προς έναν.

Αντίθετα οι Σοβιετικοί, μετά το πρώτο σοκ, όταν κατά την έναρξη της επιχείρησης Μπαρμπαρόσα, έχασαν το μεγαλύτερο μέρος των βιομηχανιών τους και των πόρων τους, αντεπεξήλθαν και έδωσαν βάρος στην αύξηση της παραγωγής και στη διοικητική μέριμνα γενικότερα. Κάτω από κεντρική διεύθυνση μεγιστοποίησαν και τυποποίησαν τη βιομηχανική τους παραγωγή, παράγοντας τα πλέον απαραίτητα πολεμικά είδη. Ίδιο βάρος έδιναν στην ενασχόληση με τις πολεμικές επιχειρήσεις και στη διοικητική μέριμνα. Οι επικεφαλείς της διοικητικής μέριμνας συμμετείχαν ισότιμα στα πολεμικά συμβούλια καθώς οι απόψεις τους ήταν καθοριστικές για κάθε επιχείρηση. Επιπλέον σε κάθε μαχητή αντιστοιχούσε πολλαπλάσιος αριθμός μη μάχιμων ατόμων που του εξασφάλιζαν τα απαραίτητα για τη μάχη.

Οι Γερμανοί δεν εκμεταλλεύτηκαν τους κατεκτημένους πληθυσμούς για να τους χρησιμοποιήσουν υπέρ τους, παρόλο που ήταν δυσαρεστημένοι με τους μπολσεβίκους και το κομμουνιστικό καθεστώς. Όχι μόνο δεν μπόρεσαν να επιτύχουν μια ουδέτερη στάση απέναντί τους αλλά τελικά με τη συμπεριφορά και τις αντιλήψεις τους, τους έστρεψαν εναντίον τους. Οι ελάχιστοι που μπόρεσαν να επηρεάσουν, οι αντιμπολσεβίκοι, ελάχιστη βοήθεια, αν όχι προβλήματα, προσέφεραν. Αντίθετα οι Σοβιετικοί, παρά το μίσος που είχαν σπείρει ενάντια στους Γερμανούς, κατόρθωσαν, μέσα από την κομμουνιστική ιδεολογία, να προσεγγίσουν τόσο στρατιωτικούς όσο και πολίτες για να τους χρησιμοποιήσουν για τους σκοπούς τους.

Η αρχή της έμμεσης προσέγγισης, με τη χρήση των υπερκερωτικών ελιγμών, αποδείχθηκε η οικονομικότερη, από πλευράς μέσων και προσωπικού και η αποτελεσματικότερη από πλευράς επίτευξης των αντικειμενικών στόχων. Αντίθετα η άμεση προσέγγιση δεν πέτυχε το σκοπό της και οδήγησε σε μεγάλες άσκοπες απώλειες. Αν τελικά πετύχαινε το στόχο της, το έκανε με μεγάλες απώλειες σε προσωπικό και μέσα. Στο Στάλινγκραντ οι Γερμανοί εφάρμοσαν την καταστροφική άμεση προσέγγιση και απέτυχαν, ενώ οι Σοβιετικοί πέτυχαν με την έμμεση προσέγγιση. Παραδόξως στο Βερολίνο, η Σοβιετική ηγεσία εφάρμοσε την αρχή της άμεσης προσέγγισης κατά τη διεξαγωγή της μάχης στον ποταμό Όντερ, αν και θα μπορούσε αποτελεσματικότερα, να χτυπήσει στα πλευρά της γερμανική διάταξης. Στηριζόμενοι στην υπέρτερη στρατιωτική και βιομηχανική τους υπεροχή, επιτέθηκαν κατά μέτωπο στις γερμανικές δυνάμεις, αδιαφορώντας, για την οικονομία δυνάμεων αλλά και για το κόστος που θα πλήρωναν σε ανθρώπινες ζωές, προκαλώντας περαιτέρω προβλήματα συμφόρησης μονάδων και συντονισμού τους. Δεν εφάρμοσαν

την επίθεση στα πιο αδύναμα πλευρά και την υπερκέραση του κεντρικού μετώπου που τόσο έντεχνα τους έδωσε τη νίκη στο Στάλινγκραντ, με σημαντικά λιγότερες απώλειες. Τελικά όμως, ο επιτυχής ελιγμός των Σοβιετικών ήταν απόρροια της ευνοϊκής εξέλιξης των επιχειρήσεων στα πλευρά, η οποία υποβοήθησε και αυτήν στο κέντρο.

Οι Σοβιετικοί και στο Στάλινγκραντ αλλά και στο Βερολίνο, μελέτησαν και εκμεταλλεύτηκαν ορθά το πεδίο της μάχης. Στο Στάλινγκραντ χτύπησαν στο υπερεξαπλωμένο αριστερό πλευρό των Γερμανών, εκμεταλλευόμενοι το προγεφυρώματα στον ποταμό Ντόν και την ταχυκινησία των τεθωρακισμένων δυνάμεων τους. Οι επιμηκυμένες προβληματικές γραμμές εφοδιασμού των Γερμανών, δεν ήταν ικανές να παράσχουν την απαραίτητη υποστήριξη των επιχειρήσεων. Αντίθετα στο Βερολίνο, μετά από μία μικρή παύση για ανεφοδιασμό, συγκέντρωσαν τα απαραίτητα, προσωπικό και μέσα, για την επίθεση. Αν και αρχικά επιτέθηκαν μετωπικά, μετά την επιτυχία στα πλευρά, εκμεταλλεύτηκαν το μικρό βάθος της τοποθεσίας και κινήθηκαν γρήγορα για την απομόνωση του Βερολίνου. Επιπλέον μετά το τέλος των επιχειρήσεων βρέθηκαν, στην κατάσταση που επιθυμούσαν, έτοιμοι να αντιμετωπίσουν κάθε πρόκληση των Δυτικών Συμμάχων.

Τελικά οι αδυναμίες των Γερμανών, που αρχικά δημιουργούσαν μόνο προβλήματα, αν και σοβαρά, που έστω και με πολύ κόπο αντιμετωπιζόνταν, μεγεθύνθηκαν και προκάλεσαν την κατάρρευση. Η έλλειψη μηχανοκίνησης και η αδυναμία εύρεσης εκπαιδευμένου μάχιμου προσωπικού ήταν οι σημαντικότερες. Η προσπάθεια κάλυψης κενών του προσωπικού μέσω της χρησιμοποίησης προσωπικού διοικητικής μέριμνας, διαβιβαστών και άλλων κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων, δεν αποδείχθηκε επαρκής και δημιούργησε προβλήματα και ελλείψεις σε άλλα σημεία. Αντίθετα οι Σοβιετικοί, μετά από έναν πετυχημένο σχεδιασμό και με τη βοήθεια των Δυτικών Συμμάχων, μπορούσαν έγκαιρα να συγκεντρώσουν στο επιθυμητό σημείο τα απαραίτητα υλικά και προσωπικό. Το διατιθέμενο προσωπικό μάλιστα ήταν τόσο άφθονο που οι απώλειες, μετά τη νίκη στο Στάλινγκραντ, δεν απασχολούσαν τη σοβιετική ηγεσία.

Η απομόνωση της πόλης αποδείχθηκε, όπως ορθά καταδεικνύει και η θεωρεία, ζωτικής σημασίας για την επιτυχία της επιχείρησης. Στο Στάλινγκραντ, οι Σοβιετικοί, αν και κάτω από συνεχή πίεση μπορούσαν, με μεγάλη δυσκολία, να ανεφοδιάζονται από την ανατολική όχθη του Βόλγα, παίρνοντας δύναμη να

συνεχίσουν τον αγώνα. Μια συνεχής γραμμή ζωής τους ένωνε με τις βάσεις εφοδιασμού τους και υποστήριξης. Αντίθετα οι Γερμανοί, δεν μπόρεσαν να αποφύγουν την περικύκλωση και την απομόνωση του Βερολίνου. Αποκομμένοι από παντού, χωρίς ελπίδα περίμεναν τη σωτηρία από τις δυνάμεις της Ομάδας Στρατιών του Βιστούλα και του Βενκ, οι οποίες ωστόσο αρκετά δυσεπίλυτα προβλήματα επιβίωσης αντιμετώπιζαν από μόνες τους.

Αρχικά οι Γερμανοί ήταν άριστοι εκπαιδευμένοι μαχητές, γνώστες της τακτικής και κάτω από εμπνευσμένες, σε όλα τα κλιμάκια, διοικήσεις πετύχαιναν τους σκοπούς τους. Οι Σοβιετικοί, στερημένοι από επαγγελματίες διοικητές, λόγω των εκκαθαρίσεων του Στάλιν, ανεκπαίδευτοι προσπαθούσαν να ανταποκριθούν στα καθήκοντά τους. Υπό τρομερές απώλειες, αντιμετώπι με το θάνατο, τα τάγματα τιμωρίας και ακόμα και την εκτέλεση για ολιγωρία, κατόρθωσαν να ανακάμψουν. Αυτή όμως ήταν μία αργή διαδικασία, που ακόμα και μετά την επιτυχημένη αντεπίθεση στο Στάλινγκραντ, δεν είχε ολοκληρωθεί. Χρειάστηκε πολύς καιρός ώστε να έρθουν οι Σοβιετικοί σε ανάλογο επίπεδο με τους Γερμανούς. Όταν όμως έγινε αυτό, βρέθηκαν να έχουν στη διάθεσή τους, υπέρτερα μέσα έναντι των Γερμανών. Αυτός ήταν ο καταλύτης που μεγέθυνε το μεταξύ τους χάσμα και οδηγούσε στη νικηφόρα έκβαση κάθε μεταξύ τους αναμέτρησης.

Στο Στάλινγκραντ, οι Γερμανοί δεν τήρησαν την αρχή της ασφάλειας. Πεπεισμένοι για την ορθότητα των υπολογισμών τους, που τους καταδείκνυαν ελλείψεις των Σοβιετικών σε προσωπικό και πόρους, αδιαφόρησαν για τη συγκέντρωση περαιτέρω πληροφοριών για την κατάσταση του εχθρού. Αντίθετα, οι Σοβιετικοί θριάμβευαν στον τομέα της ασφάλειας αφού, κατόρθωσαν να λαμβάνουν κάθε είδους πληροφορία για την κατάσταση μέσα στην πόλη. Ταχύτατα και μεθοδικά οι Σοβιετικοί μερίμνησαν για την εδραίωση ενός δικτύου πληροφοριών εντός της πόλης, που εκτείνονταν παντού και μετέτρεψαν σε πηγή πληροφόρησής τους τον οποιονδήποτε. Κατόρθωσαν με τον τρόπο αυτό, αν και σχεδόν μοιράζονταν με τους Γερμανούς μια εύθραυστη ισορροπία μέσα στην πόλη, αυτοί να κυριαρχούν ως προς τη γνώση. Ο αιφνιδιασμός των Γερμανών από τη σοβιετική αντεπίθεση ήταν ολοκληρωτικός, αναπτέρωσε το ηθικό τους, διέρρηξε την αντίπαλη διάταξη και ισοπέδωσε το ηθικό των Γερμανών που δεν μπόρεσαν κατόπιν να αντιδράσουν επιτυχώς.

Στο Βερολίνο οι Σοβιετικοί επαναπαύτηκαν από την επερχόμενη νίκη τους, χαλάρωσαν και δεν τήρησαν και αυτοί αρχικά, την αρχή της ασφάλειας. Αποτέλεσμα αυτού ήταν, οι Γερμανοί να είναι σε θέση να γνωρίζουν πότε και που επρόκειτο να εκδηλωθεί επίθεση και να προλαβαίνουν, όσο τους ήταν δυνατό, να αντιδράσουν. Όμως, όπως και στο Στάλινγκραντ, οι Σοβιετικοί αντεπεξήλθαν σύντομα αυτού του λάθους τους και δημιούργησαν και πάλι ένα δίκτυο από αμάχους και αιχμαλώτους. Μόνο που τώρα στόχος του δικτύου αυτού δεν ήταν τόσο η συγκέντρωση πληροφοριών αλλά ήταν κυρίως, ο περιορισμός του ρίσκου της τελικής επίθεσης, βάσει της κάμψης της αντίστασης με τον επηρεασμό της ψυχολογίας των λιγοστών αμυνομένων που είχαν απομείνει στο κέντρο του Βερολίνου. Σε καμία φάση της μάχης του Βερολίνου οι Σοβιετικοί δεν απώλεσαν το υψηλό τους ηθικό, ενώ αντίθετα το γερμανικό ηθικό, σε όλη τη διάρκεια, ήταν καταρρακωμένο.

Στο Στάλινγκραντ, οι δύο αντίπαλοι διοικητές Τσουίκοφ και Πάουλους, με τις προσωπικότητές τους και τον τρόπο διοίκησής τους επηρέασαν την τελική έκβαση της μάχης. Ο Ζούκοφ ικανός διοικητής αποφασιστικός και οργανωτικός έδινε πάντα τη λύση σε κάθε πρόβλημα. Ο Τσουϊκόφ, απότομος και σκληροτράχηλος πολέμησε δίπλα - δίπλα στα στρατεύματά του, κάνοντας πράξη την υπόσχεση που έδωσε στο Στάλιν, να κρατήσει την πόλη ανεξάρτητα του κόστους, όταν αυτός τον τίμησε με την ανάθεση της διοίκησης. Ο Πάουλους, απόμακρος και αποστασιοποιημένος από τα δρώμενα της μάχης, αδύναμος να παραβεί τις εντολές του Χίτλερ, παρακολουθούσε τις εξελίξεις, μένοντας, αν και ορθά από τακτικής άποψης, μακριά από την πρώτη γραμμή.

Στο Βερολίνο, τη διοίκηση της Αμυντικής Περιοχής του Βερολίνου, από τις 22 Απριλίου 1945, ασκούσε ο ίδιος ο Χίτλερ. Αυτό δεν επέφερε καμία διαφοροποίηση στη μέχρι τότε κατάσταση αφού έτσι και αλλιώς, όλες οι διαταγές και πριν αυτής της ημερομηνίας, προέρχονταν από τον ίδιο. Από την πλευρά των Σοβιετικών, τόσο ο Ζούκοφ όσο και ο Τσουϊκόφ είχαν το πρόσταγμα στην επίθεση κατά του Βερολίνου, με κυριότερο τον Ζούκοφ που χρήστηκε, από τον Στάλιν, αντί του Κόνιεφ, ως ο κατακτητής της πρωτεύουσας του Γ' Ράιχ. Μετά από τόσες επιχειρήσεις και με την εμπειρία της μάχης του Στάλινγκραντ, ήταν οι πλέον κατάλληλοι για αυτή την επιχείρηση .

Αν η γερμανική διοίκηση δεν είχε διαπράξει τη σωρεία των λαθών και αστοχιών, το αποτέλεσμα σε κάθε περίπτωση θα ήταν διαφορετικό. Στο

Στάλινγκραντ, με τις αδυναμίες στη δομή των γερμανικών δυνάμεων να μη δημιουργούν ακόμα σοβαρά προβλήματα, θα μπορούσε το δυσμενές αποτέλεσμα να είχε αποφευχθεί και να είχε επιτευχθεί ο έλεγχος του Καυκάσου με την ταυτόχρονη σωτηρία ικανού αριθμού μηχανοκίνητων και τεθωρακισμένων δυνάμεων. Αντίθετα στο Βερολίνο, με το ναζιστικό καθεστώς στο τέλος του, το μόνο που θα άλλαζε ήταν μια χρονική καθυστέρηση της καταστροφής με το τελικό αποτέλεσμα πιο καταστροφικό.

Τελικά, το σύνολο της υψηλής στρατηγικής του Χίτλερ, ήταν και στις δύο περιπτώσεις εσφαλμένο. Στο Στάλινγκραντ απέδειξε ότι δεν είχε αντοχή σε σφάλμα, δεν ανέμενε τη σοβιετική αντεπίθεση και δεν προέβη σε αντίστοιχη αντίδραση. Στο Βερολίνο, η στρατηγική ήταν όλη κατ' ουσία η ίδια ένα σφάλμα, αφού στέρησε από τους Γερμανούς κάθε δυνατότητα επιτυχούς αντίστασης.

Για να αυξήσουμε τις πιθανότητες νίκης είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψη μας το γεγονός ότι, η επιτυχία ενός πολεμικού σχεδιασμού εξαρτάται από την ικανότητα στην τέχνη του πολέμου. Βάσει αυτής της προϋπόθεσης, η ανωτέρω συγκριτική ανάλυση δύναται να λειτουργήσει ως αντικείμενο μελέτης κατά το σχεδιασμό και την προετοιμασία μελλοντικών πολεμικών επιχειρήσεων που θα διεξαχθούν εντός του αστικού περιβάλλοντος μιας πόλης.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γενικό Επιτελείο Στρατού. (2000). *Επιχειρήσεις σε κατοικημένους τόπους*. Αθήνα: Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού.
- Ήφαιστος, Η., Κολιόπουλος, Κ. & Χατζηβασιλείου, Ε., (2012). *Η έναρξη του ψυχρού πολέμου 1941-1950: Στρατηγικά ή ιδεολογικά αίτια*. Αθήνα: Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Καλογρηάς, Β., (2011). Η πτώση του Βερολίνου, *Εφημερίδα Καθημερινή*.
- Κολλιόπουλος, Κ. (2008). *Η Στρατηγική Σκέψη*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Ξενόγλωσση

- Beevor, A. (2004). *Βερολίνο: η Πτώση 1945*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη.
- Brodie, B. (1959). *Strategy in the missile age*. USA: The Rand Corporation.
- Carell, P. (1965). *Hitler moves east 1941-43*, Boston: Little Brown & Co.
- Clark, A. (1996). *BARBAROSSA The Russian-German Conflict 1941-1945*. London: Phoenix.
- Dingle D., & Roberts G. (1989). *Stalingrad and the turning point on the Soviet-German front, 1941-1943*; USA: Texas Christian University.
- Dimarco, L. (2012). *Concrete Hell*. USA: Osprey.
- Glantz D., & House J., (1995). *How the Red Army stopped Hitler*. U.S.A: University
- Hanley, B. (2006). The battle for Stalingrad, *JFQ*.
- Harrison, M. (2000). *Industrial mobilization for World War II: a German comparison*. London: Macmillan Press.
- Hopkins, R. (2008). *The Historiography of the Allied Bombing Campaign of Germany*, USA: East Tennessee St. University.
- Hoyt, E. (1999). *199 Days The Battle of Stalingrad*. N. York: Forge Books.
- Manstein, F. (1981). *Lost Victories*. USA: Powell, σελ.95.
- Morgan, P.(2008). *The Fall of Mussolini*, G. Britan: Oxford University Press.
- Kadidal, A. (2011). *Stalingrad Pocket*, χ.ε.
- Kupferschmid, K. (2009). *The Preservation of Nazi-Associated Structures in Berlin: Flak Towers* (Master dissertation, University of Texas, 2009).
- Ickes, H. (1955). The Secret Diary of Harold Ickes, *The new School*, vol 2.
- Overy, R. (1995), *Why The Allies Won*. London: WW Norton &Company.

- Overy, R. (1977). *Russia's War*. London: Penguin.
- Roberts, G. (2002). *Victory at Stalingrad*. G. Britain: Pearson Education.
- Rodgers, R., (2016). *BATTLEBOOK Battle of Seelow Heights and the Fall of Berlin*, USA: USAREUR.
- Shirer, W. (1960). *The Rise and Fall of the Third Reich*, USA: Simon & Schuster.
- Shukman, H. (1993), *Stalin's Generals*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Stone, D. (2009). Stalingrad and the Evolution of Soviet Urban Warfare, *Journal of Slavic Military Studies*, vol. 22.
- Thomas, K. (2007), Politics of History and Memory: The Russian Rape of Germany in Berlin, *Historia*, τ.16.
- Weeks, A. (2010). *Russia's live-saver. WW Lend-Lease aid to the USSR in World War II*. USA: Lexington Books.
- Weiss, P. (2010). *The Battle of Stalingrad- Geographical Considerations*. χ.ε..
- Ziemke, E. (1959). *The German northern theater of operations 1940-1945*. USA: Department of the Army.

Διαδίκτυο

- Hitler's directive 41*, ανακτήθηκε στις 25 Φεβρουαρίου 2017 από την ιστοσελίδα <http://www.stalingrad.net/german-hq/hitler-directives/dir41.html>
- Απίστευτη πηγή σθένους και ηρωισμού ο λαός της ΕΣΣΔ*, ανακτήθηκε στις 20 Μαρτίου 2017 από την ιστοσελίδα <https://odigitis.gr>
- Battle for Berlin*, ανακτήθηκε στις 2 Μαρτίου 2017 από την ιστοσελίδα <https://ivorrachc2d.wikispaces.com/file/view/Battle+for+Berlin.pdf>.
- Battle of Berlin: Hell on Earth*, ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από την ιστοσελίδα <http://polishgreatness.blogspot.gr/2011/04/battle-of-berlin-hell-on-earth.html>.
- What was the reaction in Japan to Germany's surrender in may 1945?*, ανακτήθηκε στις 22 Απριλίου 2017 από την ιστοσελίδα https://www.reddit.com/r/AskHistorians/comments/2uxai0/what_was_the_reaction_in_japan_to_germanys/
- 8 ΣΕΠΤΕΜΒΡΗ 1943: Η συνθηκολόγηση της Ιταλίας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, (2003). *Εφημερίδα Ριζοσπάστη*.

Ιστορία του Β' Παγκοσμίου πολέμου, ανακτήθηκε στις 8 Φεβρουαρίου 2017 από την ιστοσελίδα <http://ww2.gr/index.php?option=articles&search=%CE%91%CF%8A%CE%B6%CE%B5%CE%BD%CF%87%CE%AC%CE%BF%CF%85%CE%B5%CF%81>

Δολοπλοκίες της Δύσης και των χιτλερικών, (2002). *Εφημερίδα Ριζοσπάστη*.